

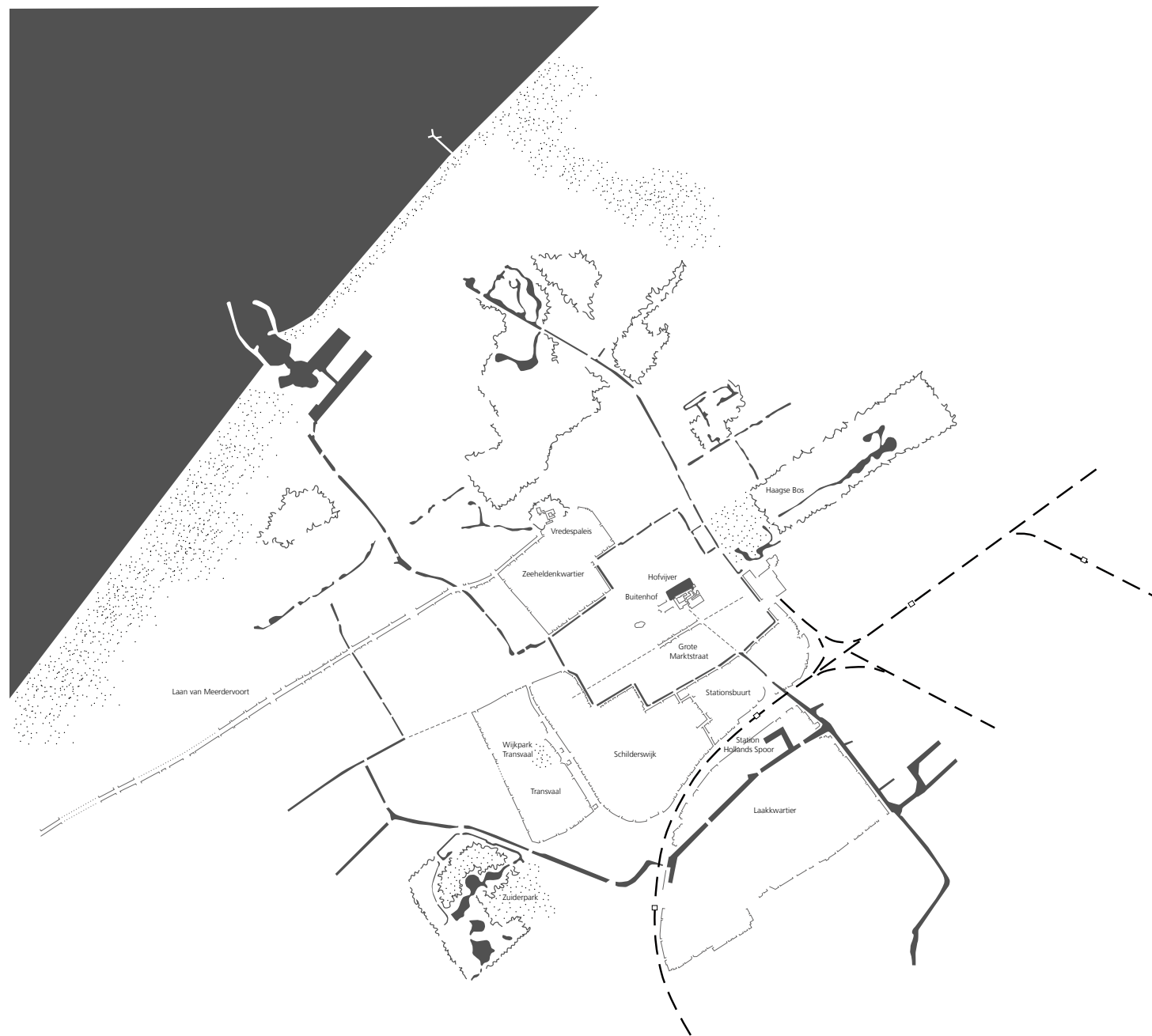

SCHILDERSWIJK DEN HAAG

ANALYSE VAN DE FYSIEKE STRUCTUUR

SCHILDERSWIJK DEN HAAG

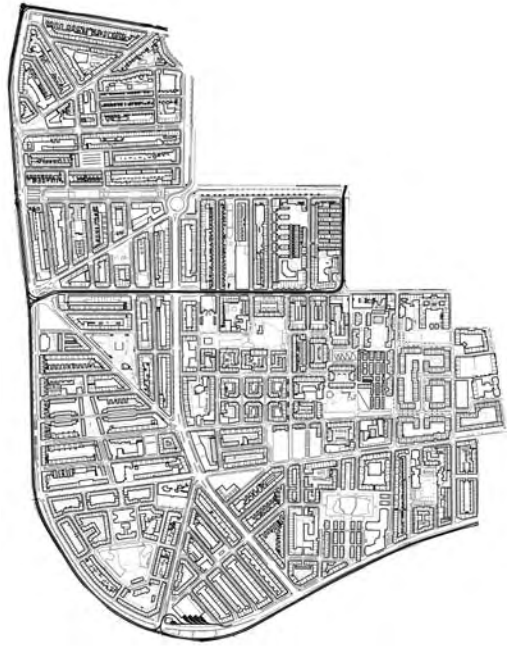
ANALYSE VAN DE FYSIEKE STRUCTUUR

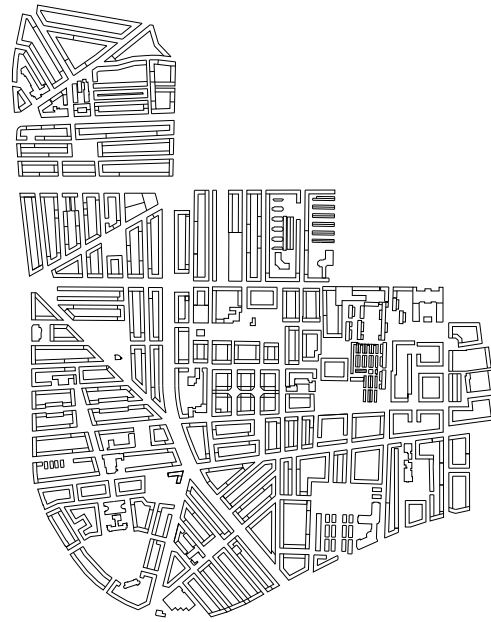

luchtfoto

0	SCHILDERSWIJK.....	11			
	historische beschrijving	11			
1	SCHILDERSWIJK IN DE STAD.....	21			
	lange lijnen.....	21			
	ruimtelijke opbouw	21			
	administratieve eenheid.....	27			
	architectuur.....	27			
	conclusies de Schilderwijk in de stad.....	29			
2	BUURTEN VAN DE SCHILDERSWIJK	33			
	individuele bebouwing	34			
	negentiende-eeuws stratenpatroon	35			
	middenmotieven	36			
	ensembles	37			
	middengebied	38			
	conclusies de buurten van de Schilderswijk	41			
3	WONINGTYPES VAN DE SCHILDERSWIJK	45			
	de negentiende-eeuwse stad	45			
	de stadsvernieuwingsperiode.....	49			
	de jaren tachtig	49			
	conclusies de woningen van de Schilderswijk.....	51			
4	OVERGANG VAN WONING NAAR BUITENRUIMTE	55			
	overgangszone.....	55			
	op de begane grond van de Schilderswijk	57			
	op de verdieping van de Schilderswijk.....	59			
	conclusies de overgang van woning naar buitenruimte	61			
5	STRATEN VAN DE SCHILDERSWIJK	65			
	de openbare straat	65			
	toekomstige vraagstukken.....	67			
	conclusies de straten van de Schilderswijk.....	69			
6	PLEINEN, PARKEN EN BINNENTERREINEN IN DE SCHILDERSWIJK	73			
	structuur	73			
	programma	75			
	de binnenterreinen	77			
	conclusies pleinen, parken en binnenterreinen in de Schilderswijk.....	79			
7	FUNCTIES IN DE SCHILDERSWIJK.....	83			
	wijkoverstijgend element.....	83			
	functieverdeling.....	83			
	conclusies functies in de Schilderswijk.....	85			
8	SAMENVATTING	89			
	BIJLAGEN.....	91			
	atlas	92			
	definities	111			

huidige topografie

abstractie

Het kabinet Balkenende IV heeft met de 'krachtwijken-aanpak' het streven om veertig verpauperde stadswijken weer een toekomst te bieden. De Schilderswijk is één van deze wijken. Om de Schilderswijk op te waarderen is verbetering op sociaal en fysiek vlak nodig. Woningcorporatie Haag Wonen en DSO/beleid/ROMZ van de gemeente Den Haag hebben in dit kader aan atelier Quadrat gevraagd om een studie te doen naar de fysieke component van de Schilderswijk.

Deze studie is gebaseerd op een precieze, pands- en pleksgewijze inventarisatie. In een bijlage zijn kaarten opgenomen van de gedetailleerde inventarisatie. Deze gegevens zijn gebruikt voor telkens (in schaal) groter wordende thema's.

Deze studie beschrijft die thema's, van groot tot klein, op alle schaalniveaus van de fysieke structuur. Er zijn per hoofdstuk een analyse, een probleemstelling en verbeteringsvoorstellen te vinden. Op een kaart worden per hoofdstuk de locaties voor verbetering getoond. Op allerlei plekken verspreid over de wijk blijkt verbetering mogelijk te zijn.

Voor het woongenot van een bewoner (en daarmee zijn trots) is het van groot belang dat het privé-domein zich goed verhoudt tot het openbare domein. Noch een volledige en absolute scheiding (een blinde muur), noch het volledig samenvallen van openbaar en privé is wenselijk: er is een verhouding tussen betrokkenheid en distantie.

Voor het woongenot van iemand die in een appartement woont, is het van groot belang dat het trappenhuis of de galerij goed op orde is. Voor iemand die op de begane grond woont, is het van groot belang dat het veilig is en de buitenstaanders op afstand blijven. Maar toch willen alle bewoners controle hebben over hun straat, galerij of trappenhuis. Ook de buitenstaanders op straat willen dat ze gezien (kunnen) worden, maar willen tegelijk anoniem en onbekend blijven.

De verhouding tussen openbaar-gemeenschappelijk-privé is een delicate verhouding. Er is een grens, maar niet absoluut. Het leidt tot een tussenzone, die bepaald wordt door afstand (in de hoogte of in de verte). Voor de maat en invulling van deze afstand zijn bewezen concepten beschikbaar, waarbij voorkomen wordt dat deze tussenzone een probleem op zich wordt.

Op de kleinere schaal biedt herkenbaarheid van ruimten duidelijkheid over het mijn en dijn, over het openbare en het privé, over het wel en niet. Op de grotere schaal biedt het duidelijkheid over waar je je thuis voelt en waar je trots op bent (jouw stad, jouw buurt, jouw woning).

Voor iemand die niet wil, is dit alles zinloos. Voor iemand die wél wil is herkenbaarheid en duidelijkheid van groot belang. Diegene wil dat 'de Schilderswijk' bij anderen meteen een positief herkenbaar beeld oproept en dus zou de Schilderswijk bij vreemden bekend moeten zijn.

Zoiets als in het centrum het Binnenhof bekend is, of in het Valkenboskwartier de Laan van Meerdervoort. 'Waar woon je?', 'Je weet wel, bij het Binnenhof' of 'Ten noorden van

de Laan van Meerdervoort'.

En nadat je wijk herkend wordt, willen mensen weten in wat voor een buurt je woont. Hoe wordt een buurt getypeerd? Door het type woningen en hoe deze gegroepeerd zijn (het woonmilieu). En natuurlijk wil men daarna weten in wat voor een woning je woont. Een woning waar je tevreden over bent.

Ook in de openbare ruimte zelf is duidelijkheid van de ruimte gewenst. Het klassieke profiel met herkenbare scheiding tussen trottoir en rijbaan en met herkenbare parkeerplaatsen geeft duidelijkheid voor het gebruik, beheer en ordehandhaving. Hetzelfde geldt voor pleinen en parkjes: herkenbare scheiding door omzoming van gevelwanden en bijhorende straten drukt uit dat deze ruimten een toevoeging, een extra en iets bijzonders zijn. Zijn ze niet door gevelwanden en straten omzoomd, dan worden ze snel begrepen als binnenterreinen, tuinen of tijdelijke inrichting van slooplocaties. Voor het gebruik is de maat van pleinen of parken kritisch: in de Schilderswijk is het plein al snel te groot en het park te klein.

In deze studie wordt de 'herkenbaarheid' van de stedelijke ruimte geanalyseerd op verschillende schaalniveaus en verschillende aspecten. Herkenbaarheid is een fysiek gegeven. Het fysieke heeft verband met het sociale, in die zin dat het fysieke condities levert voor (aspecten van) het sociale. Zonder goede fysieke structuur is geen verbetering van de sociale structuur in een stad mogelijk. Omgekeerd is te stellen dat alleen met een goede sociale structuur de fysieke structuur kwaliteit kan krijgen.

Daar waar de sociale structuur goed is, waarborgen bewoners een goede woonomgeving en kunnen (gedragen) experimenten tot goed resultaat leiden. Daar waar de sociale structuur niet goed is, kan niet anders dan worden teruggevallen op bewezen concepten voor de fysieke structuur, om vanaf de basis weer iets (als gemeenschap) op te bouwen. De bewezen concepten zijn gebaseerd op duidelijk herkenbare ruimten: elke ruimte is benoembaar en aanwijsbaar, en elke ruimte heeft een duidelijke relatie tot de andere: een grens. Het begrip 'grenzen stellen' vormt in die zin de brug tussen fysieke structuur en sociale structuur. 'Herkenbaarheid' is mogelijk dankzij verschil tussen het een en het ander.

In deze studie worden twee uitzonderingen gemaakt op de algemene conclusies voor de wijk.

Als eerste zien we in het middengebied een dusdanige opeenstapeling van problemen, van detail tot structuur, dat daarvoor een aparte studie voor verbetering noodzakelijk is. Verbetering is noodzakelijk, maar welke ingrepen daarvoor voldoen vragen nadere studie. Als tweede herkennen we een aantal 'ensembles' van bijzondere woonmilieus met een eigen (dorpse) bewoning, die zó eigen zijn, dat er geen algemene probleemstelling opgesteld kan worden. Een dorp eigen, lijkt het er goed te gaan en is men er trots. In deze studie worden die ensembles met rust gelaten. Nadere studie (fysiek en sociaal) zal uitsluitel moeten geven of ook hier verbetering nodig is.

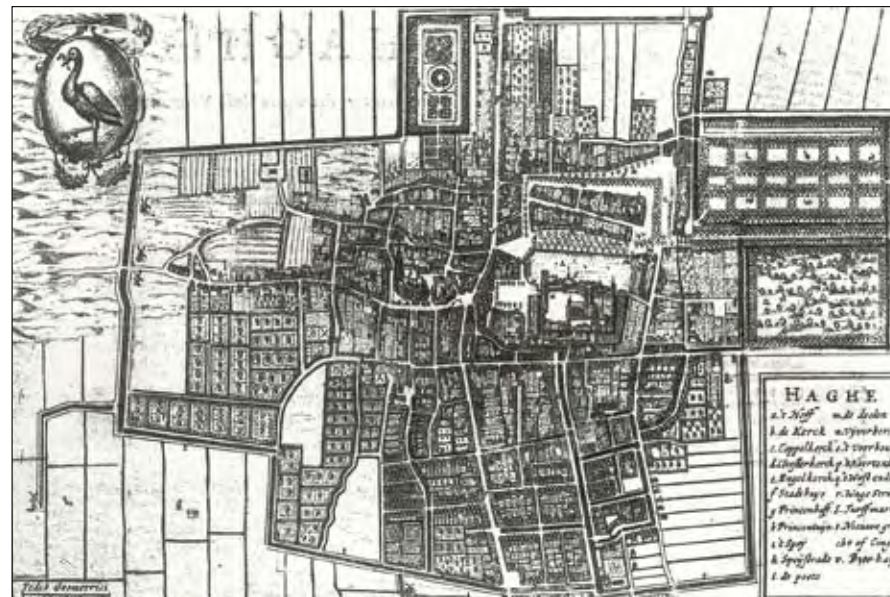
0 SCHILDERSWIJK

gezicht op Den Haag, met Hollands Spoor uit 1843

polderstructuur, 1632

Den Haag en strandwallen, 18e eeuw

De Schilderswijk heeft een bijzondere ligging tegen het centrumgebied van Den Haag. Het is een zeer dichtbevolkte wijk met bijna 12.000 woningen (circa 75% is in bezit van Haag Wonen), ruim 14.000 huishoudens en ruim 33.000 inwoners. Het is een multiculturele wijk met ongeveer 90 nationaliteiten. Dit karakter van de wijk is terug te vinden in de aanwezige bedrijvigheid en activiteiten. Zo gaat bijvoorbeeld Stichting City Mondial in op dit multiculturele karakter van de wijk. De wijken Transvaal en De Stationsbuurt maken ook onderdeel uit van de locatie van de activiteiten van deze stichting. Er worden verschillende activiteiten georganiseerd om de koopkracht aan te trekken en daarmee een verbetering van de sociale samenhang en imago van de wijken te creëren.

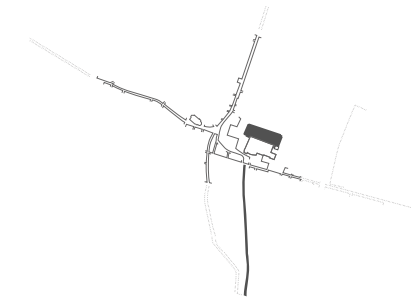
Veel mensen in de Schilderswijk hebben een relatief laag inkomen (circa 70%) ten opzichte van Den Haag (circa 50%) en er is een relatief hoog werkloosheidspercentage (circa 12%) ten opzichte van Den Haag (circa 6%). In de wijk zijn veelzijdige economische activiteiten, afgestemd op de multiculturele bevolking, maar de wijk is beperkt bereikbaar. Dit kan een nadeel zijn voor de bloei en het behoud van deze bedrijvigheid.

Er is veel overlast van jongeren, drugs en illegale bewoning. Door het tekort in de wijk aan onder andere de verscheidenheid van verblijfsruimte is de gebruiksdruk op de openbare ruimte hoog. Hoewel de openbare ruimte en een deel van de woningen nog niet zo oud zijn, voldoen delen van de wijk niet meer aan de huidige tijd en is er sprake van verloedering. Er ontstaat overlast door conflicterend gebruik van de openbare ruimte.

historische beschrijving

Waar nu Den Haag ligt, waren voorheen polders en veengebieden. De aanwezige strandwallen, die hoger en droger lagen dan het omringende veengebied, bepaalden de locatie voor de eerste bebouwing en later de vestiging van vele buitenplaatsen. Dwars op de strandwallen liepen wegen van het binnenland naar de kust. Juist op de kruising van wegen is Den Haag ontstaan. De stad is rond 1248 begonnen als landgoed, bestaande uit een jachtslot aan een duinplas (de Hofvijver), een bijbehorende boerderij (het Buitenhof) en jachtterreinen (waaronder het Haagse Bos). Later volgden uitbreidingen van lage en brede huizen aan royale straten en lanen. In de zeventiende eeuw werden de grachten aangelegd. De grachten volgden het oude stratenpatroon en de bestaande sloten en weilanden. Tot halverwege de negentiende eeuw kon Den Haag uitgroeien binnen de grachten. De Schilderswijk ontstond in het laatste kwart van de 19e eeuw ter plaatse van de 'Zusterpolder', een oorspronkelijk moerassig gebied dat in de 15e eeuw was drooggemalen.

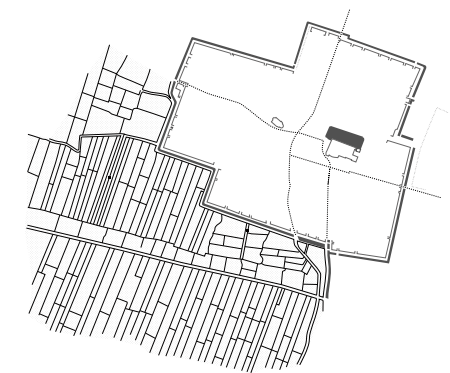
De stadsuitbreiding in dit gedeelte van Den Haag kwam op gang na de opening van station Hollands Spoor in 1843 en de goedkeuring door de gemeenteraad van het 'plan voor den aanleg van het zuidoostelijk gedeelte der stad tegenover den Zuidwal' in 1862. De eerste bebouwing met huizen voor de gegoede burgerij kwam aan het Oranjeplein (Stationsbuurt) tot stand en vanaf omstreeks 1876 ontstond de Schilderswijk. Veel van de Schilderswijk werd gebouwd door de zogenaamde revolutiebouwers. Voorheen werd enkel voor opdrachtgevers gebouwd, maar door de mogelijkheid bij banken geld te lenen, werd er ook voor de markt gebouwd. Aan de straat werden huizen gebouwd voor de kleine burgerij, die de overvolle binnenstad ontvluchtten. Daarachter werden hofjes voor de arbeiders gebouwd, met zo veel mogelijk huizen op zo weinig mogelijk grond. Bouwers dienden plannen in voor relatief kleine stukken grond. Dit kwam door de al heersende versnippering van het eigendom in de polders, maar ook door de haast waarmee men wilde bouwen. Vaak was voor de bouwers het

ca. 1250

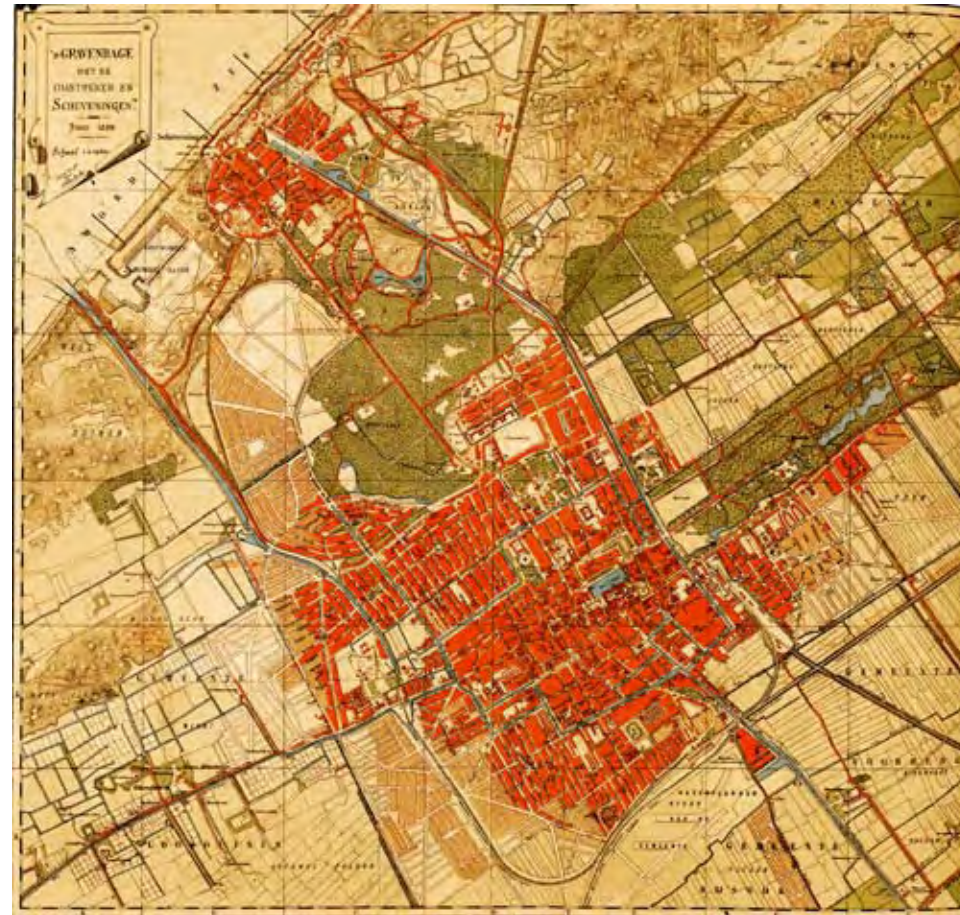
ca. 1560

ca. 1860

Rochussenstraat, 'revolutiebebouwing' in de Schilderswijk

eerste uitbreiding Schilderswijk, 1899

vogelvlucht stratenpatroon, 1940

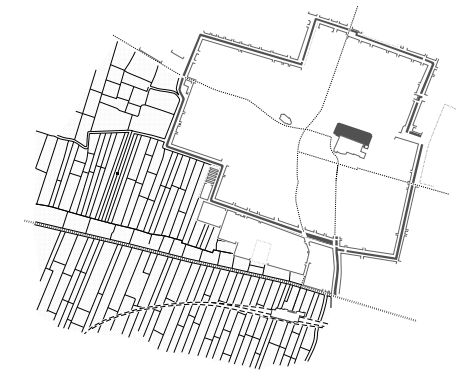
belangrijkste uitgangspunt de winst. Er werden veel beneden-bovenwoningen gerealiseerd. Enkel bij een aantal uitzonderingen in de Schilderswijk stond ook het wooncomfort voor de arbeiders voorop; bij de Om en Bij, de Van Ostadewoningen, 't Fort en de Delpratwoningen. De vaak langgerekte percelen dwongen de bouwers straten in één richting aan te leggen. De dwarsstraten, die gemaakt werden, liepen vaak dood op de concurrerende bouwer. De bouwers hielden geen rekening met wat op het belendende perceel gebouwd werd. Er was dan ook geen van tevoren bedachte structuur, geen stedenbouwkundig kader. De uitbreidingen kwamen voort uit de oorspronkelijke kavelstructuur van de weilanden. Tussen de verschillende percelen lagen vaak smalle straten zonder ruimte voor groen. De gemeente legde overigens wel de straten aan. Zo ontstond er een negentiende-eeuws stratenpatroon door ongecontroleerde stadsuitbreiding van verschillende speculanten. Dit in tegenstelling tot de wijken ten noorden van de Laan van Meerdervoort, één van de oude strandwallen. Aan de strandzijde, op de zandgronden, werden de wijken ruimer en groener opgezet. Over het algemeen was in de Schilderswijk de bebouwing ongeveer 3 lagen hoog, waren de straten ongeveer 12 meter breed en werd dit stelsel verbijzonderd door parken, straten en doorgaande routes.

Het ontbreken van een uitbreidingsplan was debet aan het eentonige en rechthoekige stratenpatroon. Dit leverde een monotoon ruimtelijk beeld in de wijk op. In de Schilderswijk had dit tot gevolg dat de bewoners van de huizen aan de straat zich niet thuis voelden en vertrokken, zodra zij de gelegenheid kregen, naar verschillende nieuwbouwwijken. De langdurige leegstand van de woningen aan de straat, maakte dat de eigenaars de woningen splitsten en verhuurden aan de hofjesbewoners. De sociale daling van de Schilderswijk zette eind negentiende eeuw al in.

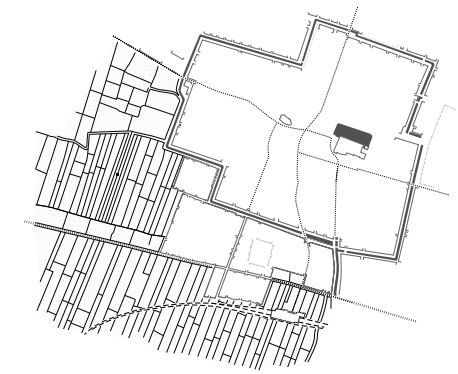
Tot 1892 lagen veel woningen niet aan de straat. Na 1892 was dit verboden en kwam er een einde aan de op binnenterreinen gesitueerde hofjesbouw. Deze bepaling werd door speculanten omzeild door het uitbouwen van de woningen aan de achterzijde. Op die manier kreeg bijna 40% van de Schilderswijk dergelijke aanbouwen. Een kwart van de Haagse bevolking woonde rond 1900 opeengepakt in krotten. In 1901 volgde de woningwet. Elke woning moest vanaf dit moment voldoen aan een aantal minimumeisen zoals de situering van de huizen, de hoogte van de bouwblokken, het aantal vertrekken, en de aanwezigheid van alkoven of bedsteden. Gemeenten kregen daarmee meer houvast op de bebouwde omgeving.

Begin 20e eeuw werden de laatste delen van de Schilderswijk gerealiseerd. De portiekwoning, die in het begin van de 20e eeuw ontstond, was over het algemeen van betere kwaliteit dan de uitgebouwde bestaande woningen. In de jaren 1930 trokken veel mensen weg uit de wijk en ontstond veel leegstand. Na de Tweede Wereldoorlog kwamen, door de woningnood, weer meer mensen in de wijk wonen. Door veel achterstallig onderhoud werd sanering en nieuwbouw voor grote delen noodzakelijk. Slechts een klein deel kon worden gerenoveerd.

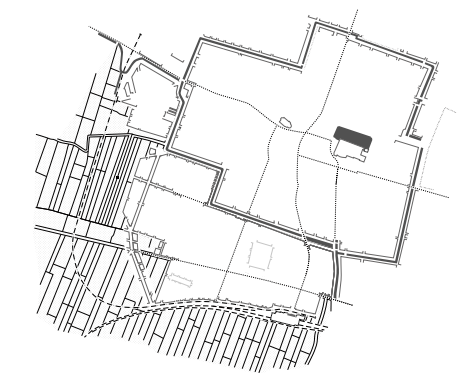
In 1953 verscheen een gemeentelijke saneringsnota, waarin een afbraak van een groot gedeelte van de negentiende-eeuwse woningvoorraad werd aangekondigd. In 1968 wordt het plan 'van Grijs naar Groen' gepresenteerd om de sloop van een groot gedeelte van de Schilderswijk mogelijk te maken. Het zou een groene wijk worden, waar bijna twee maal zo veel groen per bewoner zou komen als in andere buurten. Door de hoeveelheid galerijflats werden er wel veel woningen gerealiseerd. Bovendien werden loopbruggen voor voetgangers bedacht, die de bewoners konden gebruiken om tussen de flats en de winkels te bewegen. Dit leverde veel weerstand op bij de bewoners. Uiteindelijk is het plan door de wethouder ingetrokken.

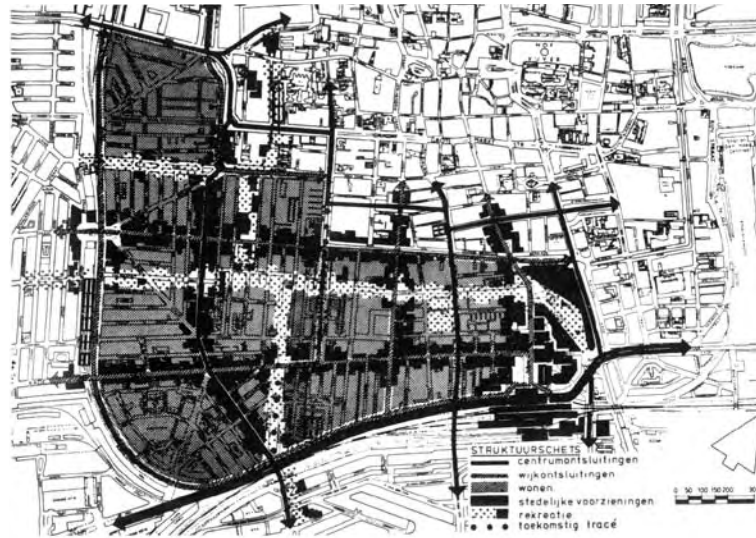
ca. 1865

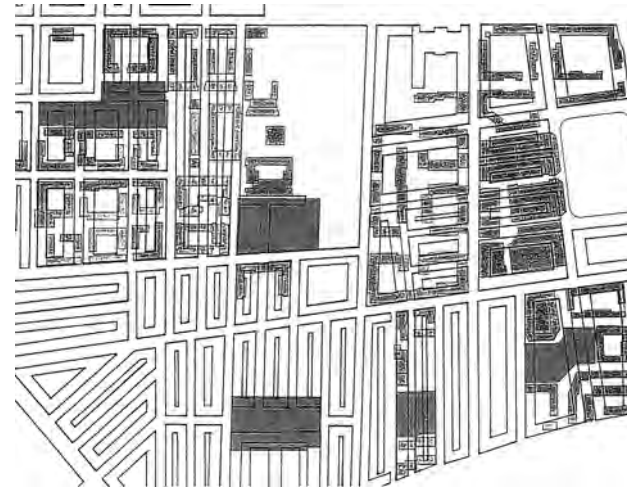
ca. 1875

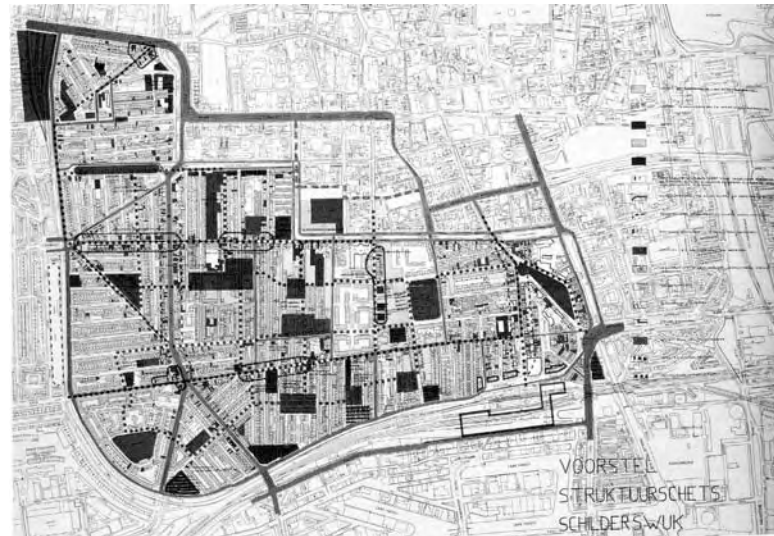
ca. 1895

eerste structuurschets Schilderswijk, 1974

verlies ruimtelijke opbouw, 1984

tweede structuurschets Schilderswijk, 1979

In 1974 wordt gestart met het ontwerpen van een stedenbouwkundig kader, wat leidt tot de structuurschets voor de Schilderswijk-Huygenspark. De zone rondom het Oranjeplein en de singels is de uitbouwzone. Daar moesten woningen worden gebouwd voor kleine huishoudens uit verschillende economische lagen. In de overige delen konden de toenmalige bewoners blijven wonen. Verder werden er verschillende voorstellen tot verbetering van de ruimtelijke structuur gedaan en nieuwe voorzieningen, als winkelstraten en recreatiezones met groen en sportaccommodaties, gemaakt. Deze recreatiezones stonden haaks op de lange rechte straten. Deze zones moesten voor iedereen goed bereikbaar zijn en het gemis aan openbare sfeer verminderen.

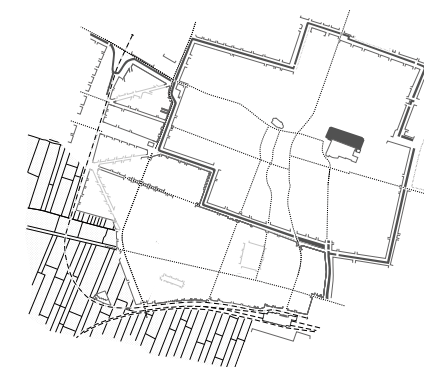
Het schetsmatige karakter van het structuurplan kwam niet over bij de bewoners. Velen zagen hun woning verdwijnen in de groene recreatiezones. De structuurschets werd ingetrokken om vervolgens samen met de wijk een andere structuurschets te ontwikkelen.

In 1976 verscheen de Nota Stadsvernieuwing Den Haag. In de nota werd een aanpak beschreven, niet alleen voor de verbetering van de woningen en de ruimtelijke structuren, maar ook voor de verbetering van de leefomstandigheden. De Schilderswijk werd bijna geheel aangewezen als urgentiegebied. De nota maakte systematische aankoop van gronden mogelijk.

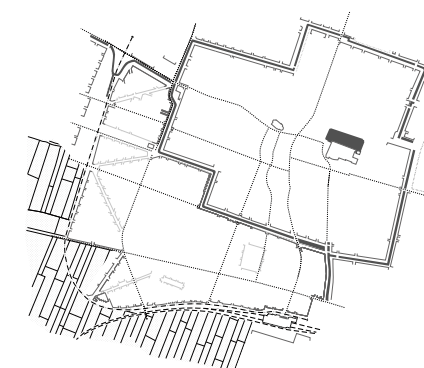
Vooraf sinds 1977 werd veel nieuwbouw gerealiseerd. Zo werden onder andere projecten aan de Parallelweg, de Koningstraat, de Hoefkade en in het middengebied van de wijk gerealiseerd.

Ondertussen werd, samen met bewoners en winkeliers, verder gewerkt aan de Tweede Structuurschets Schilderswijk. Deze schets uit 1979 kreeg een aantal uitgangspunten mee. Ten eerste het handhaven van de functie als stedelijk woongebied voor de huidige bevolking (van lagere inkomensgroepen). Ten tweede het tegengaan van verval van deze woonfunctie door enerzijds het verbeteren van de relatie van het wonen met de overige functies, waaronder verkeer en bedrijvigheid, en anderzijds het verbeteren van woningen en woonmilieu. Ten derde het herstellen van de woonfunctie door het vervangen van versleten woningen door nieuwbouw.

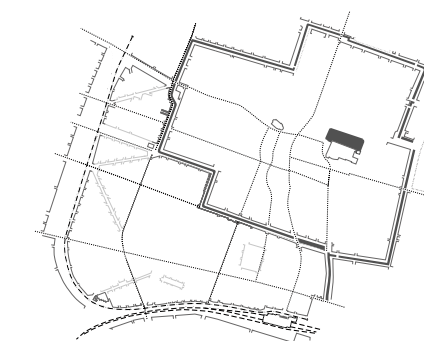
Toch werd bepaald dat bijna 70% van de wijk binnen tien jaar gesloopt moest worden vanwege ofwel bewonersuitspraken, 'onbewoonbaar verklaarde' woningen, bouwtechnisch onderzoek of een niet toegelicht oordeel over het 'ruimtelijk milieu'. De sloop vond voornamelijk in het middengebied van de wijk plaats. Van het westelijk deel van de wijk werd geacht dat dit bouwtechnisch nog wel 25 jaar mee kon. Het programma van woningen en voorzieningen bepaalde grotendeels de structuurschets. Veel voorzieningen zijn echter niet gerealiseerd. Een ruimtelijk beeld ontbreekt, net als bij de eerste structuurschets, bijna volledig bij deze tweede structuurschets. Er is wel een dichtheid van 75 woningen per hectare opgenomen. Gegeven daarbij was dat nieuwe ontwikkelingen moesten passen binnen het stramien van gesloten bouwblokken en nieuwbouw moest passen binnen een bestaand bouwblok of van dusdanige grootte moest zijn dat van een 'afgerond' milieu sprake was. De stedenbouwkundige ingrepen bestonden voornamelijk uit het doorbreken van het bestaande en destijds fel bekritiseerde (te rechte) stratenpatroon. Bestaande routes werden daarom gesplitst of nieuwe in oost-westrichting gemaakt. De parkjes en scholen, die vaak het hart van de buurt vormden, werden verbonden door avontuurlijk bedoelde groene routes. Het gevolg was dat de bebouwing geleidelijk vervangen werd zonder dat dit gepaard ging met structurele ruimtelijke vernieuwing. Er ontstond zo een onduidelijke hiërarchie doordat in twee richtingen een gelijkwaardige verspringing van routes en een wirwar van straatjes en woonerven werd gemaakt. De oorspronkelijke opzet van lange rechte straten maakte plaats voor verspringende bouwblokken en open groenstructuren. Aan de stedelijke structuur werden meer soor-

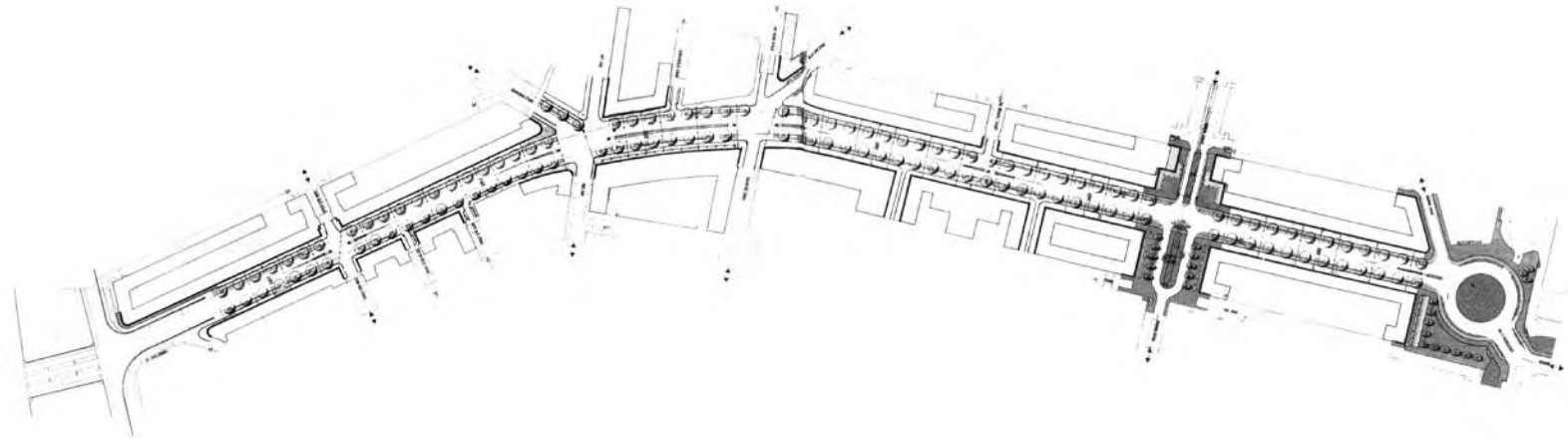
ca. 1910

ca. 1913

ca. 1932

ontwerptekening Vaillantlaan

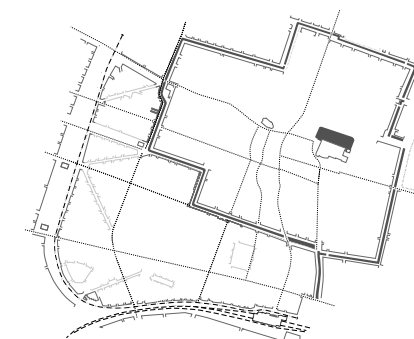

collage van gevelementen Vaillantlaan

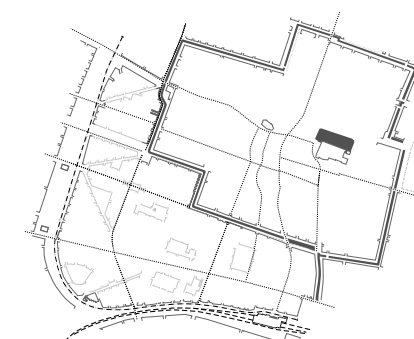
ten openbare ruimten toegevoegd. De oorzaak voor de toename van de hoeveelheid openbare ruimte lag in het toegenomen verkeer en de toenemende behoefte om te kunnen recreëren. Grote stedelijke ruimten die vroeger uitzondering binnen een structuur waren, werden nu even belangrijk of dominant aan het stratenpatroon. Er bleef geen heldere structuur over. De ruimtelijke opbouw van de wijk is daarmee verloren gegaan. Voor de aanpak van de stadsvernieuwing ontbrak het lange tijd aan een stedenbouwkundig kader, ondanks dat de Schilderswijk vaak het grootste stadsvernieuwingproject van Europa werd genoemd.

Vanaf 1985 wordt ontwerpen als zelfstandige discipline door de Gemeentelijke Dienst Stedelijke Ontwikkeling opgepakt. In tegenstelling tot de stadsvernieuwingperiode neemt de gemeente initiatief tot het realiseren van nieuwe plannen. De stedenbouwkundige ontwikkelingen in Den Haag hadden twee doelen, namelijk het revitaliseren van de binnenstad én het wegwerken van achterstanden in de stadsvernieuwingswijken. Pas halverwege de jaren tachtig ging Den Haag voortvarend aan de slag, waardoor het in haar stedelijke vernieuwing een zekere achterstand had ten opzichte van andere grote steden. De manifestatie 'Stadsvernieuwing als Kulturele Aktiviteit', geïnitieerd door een aantal wethouders waaronder Adri Duijvestein, keerde zich tegen, wat zij vonden, identiteitsloze stedenbouw en beeldloze architectuur. Het motto luidde; 'De essentie van de stad is het kunnen maken van keuzen. Dat moet je dan ook inhoudelijk vorm geven, door diversiteit te bevorderen en door specifieke antwoorden te geven voor specifieke plekken'. De idee was om kwaliteit te verkrijgen door 'vernieuwend architectuur', waarbij de basis werd gezocht in een goed stedenbouwkundig plan en inspirerende randvoorwaarden. Meest verregaande poging werd door Jo Coenen met zijn ontwerp voor de Vaillantlaan gedaan. Er werd een breder profiel opgesteld, de buitenruimte ingericht en een straatwand ontworpen, die de ruimte structureerde. Dit in tegenstelling tot wat tot dan toe gebruikelijk was, namelijk het ontwerpen vanuit de woning of het bouwblok.

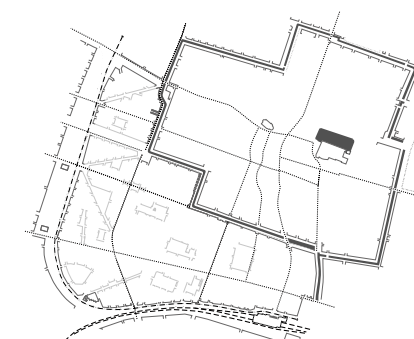
Na het verschijnen van het artikel 'Kinderen als drugskoerier in de Schilderswijk' in het Parool in 1993 krijgt de wijk extra (politieke) aandacht. Er kwam een sociale wijkaanpak en bewoners werden meer betrokken bij de wijk. Bewoners gingen zich inzetten voor een veilige en bruikbare openbare ruimte. Het document 'De kracht van de stad' uit 2003 stelt een aantal doelen voor de Schilderswijk wat betreft woningvoorraad, karakter van de wijk en sociaal-culturele programma's. In 2004 neemt Haag Wonen het initiatief om met de gemeente afspraken te maken over investeringen in de Schilderswijk. Het meest recente plan van de gemeente Den Haag is het 'wijkactieplan', opgezet voor de selectie tot één van de veertig 'krachtwijken' van de minister. Binnen deze wijken wordt primair ingezet op vijf speerpunten; wonen, werken, leren, integreren en veiligheid. Een gecombineerde aanpak van sociale, fysieke en economische problemen staat centraal. De prioriteit van het wijkactieplan ligt onder andere in het verbeteren van het 'trots en leefbaar samenwonen' door onder meer woningverbetering, het toevoegen van een nieuw landmark (bijvoorbeeld een wijkpark of een theater) en het organiseren van evenementen. Een tweede doel is het benadrukken van het multiculturele karakter van de wijk (bijvoorbeeld door het ontwikkelen en verbeteren van het winkelaanbod en -straten).

ca. 1955

ca. 1980

ca. 2007

1 SCHILDERSWIJK IN DE STAD

ZONE

KENÉ
HOUTWERK
HOUT-INDUSTRIE

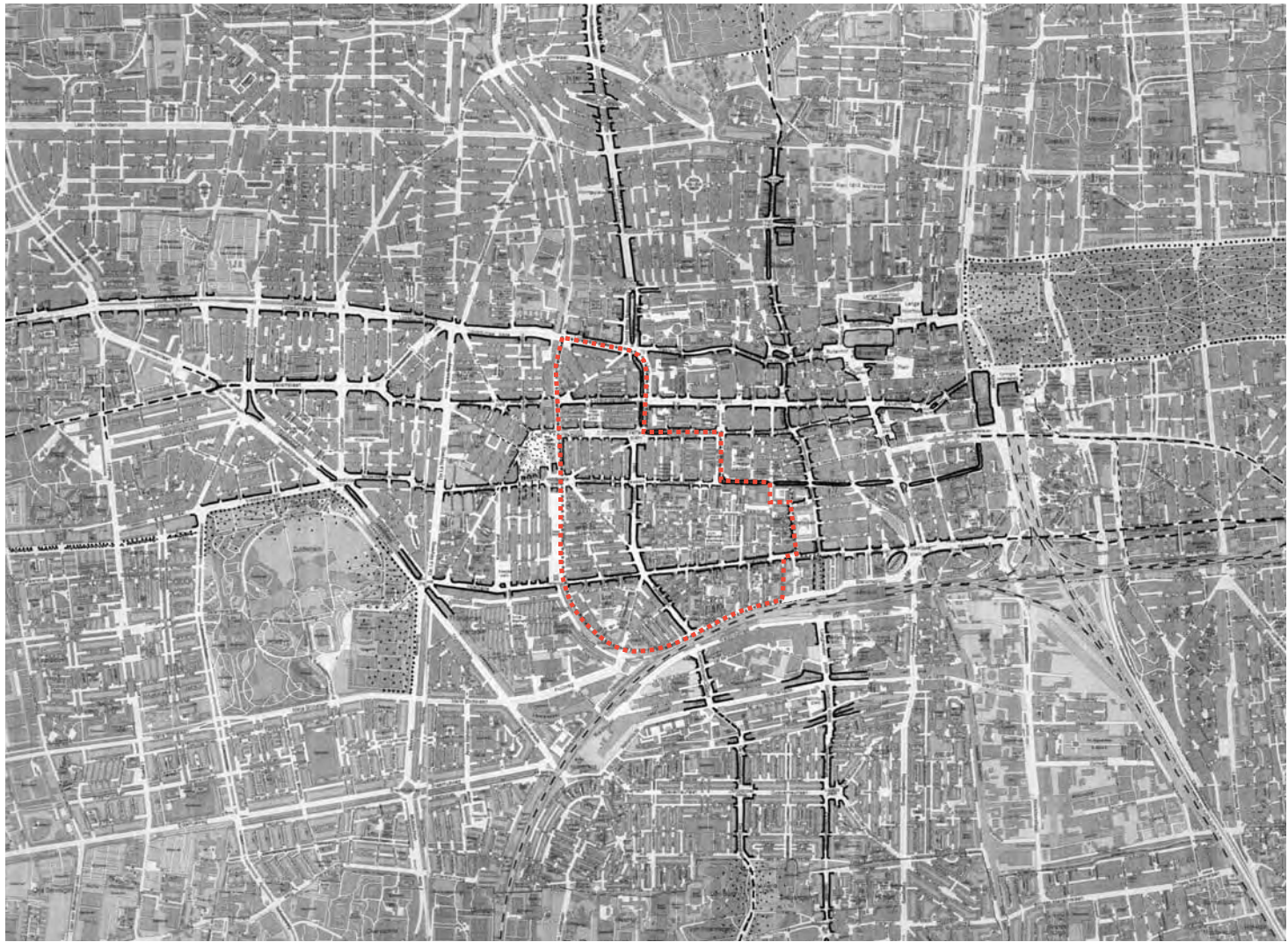
HENRY'S HAARMODE

Zuidwal

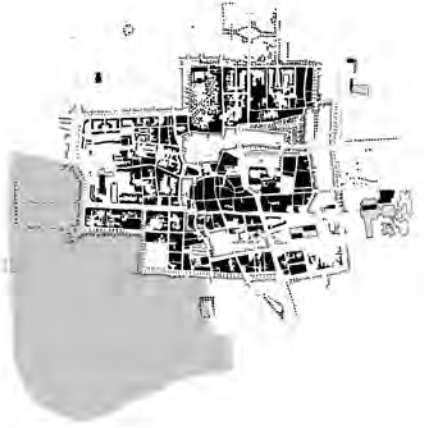
TE HUUR
3617061

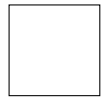
WITTEKENNEN
fiets

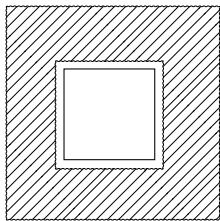
lange lijnen rondom en door de Schilderswijk

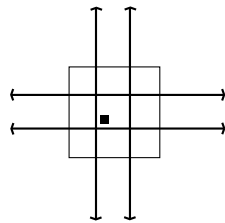
Schilderswijk tegen Haags centrum

wijk

woonwijk

stadswijk

De Schilderswijk heeft een bijzondere positie binnen de stad. Door haar ligging tegen het centrum is dit een wijk met kansen. Nu echter heeft de wijk een beperkte verankering met het omliggende gebied én is de wijk niet als eenheid herkenbaar, waardoor identificatie van het individu wordt bemoeilijkt. Op het schaalniveau van de stad constateren wij dat de Schilderswijk geen ruimtelijk herkenbare eenheid is. Er is geen eenheid in een stedenbouwkundig plan, in de buitenruimte en in architectuur. Het is slechts een administratieve eenheid.

lange lijnen

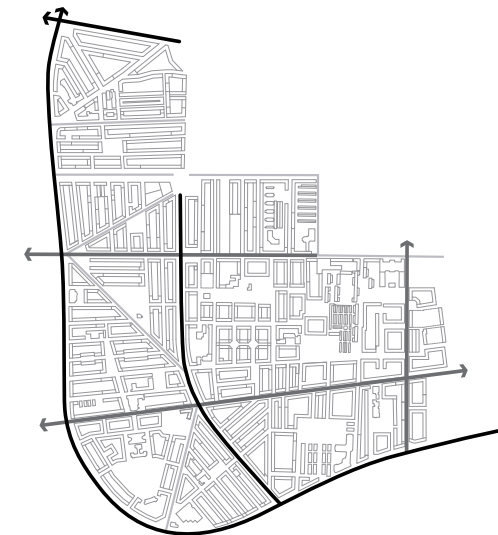
Den Haag wordt gekenmerkt door lange lijnen. Deze lange lijnen borduren voort op de onderliggende strandwallen. In de stadsplattegrond van Den Haag zijn de lange lijnen van de strandwallen en parallel lopende lijnen herkenbaar. Den Haag heeft een orthogonaal patroon, maar geen systematisch roosterpatroon, doordat lange lijnen en routes bajonetsprongen vertonen. Door de Schilderswijk lopen ook een aantal van deze lange lijnen, zoals het verlengde van de 's Gravenzandelaan, de Delftselaan, de Hobbemastraat en de Hoefkade. Deze straten hebben echter geen duidelijk, ruimtelijk herkenbaar, continu profiel. In de Schilderswijk is door de jaren heen regelmatig het een en ander veranderd. Tijdens de stadsvernieuwing zijn veel projecten gerealiseerd, die de bestaande structuur doorbroken hebben. Daarna zijn er ingrepen gedaan, waarbij nieuwe routes, naast behoud van de bestaande routes, zijn geïntroduceerd. Dit heeft ertoe geleid dat de Schilderswijk nu geen overzichtelijke structuur heeft en een beperkt aantal doorgaande routes, ofwel lange lijnen.

Lange lijnen door de wijk maken het mogelijk dat ook 'toevallige passanten' de wijk doorkruisen. De ligging van de wijk in de stad maakt de Schilderswijk tot een stadswijk. Een stadswijk onderscheidt zich van een gewone wijk doordat er niet alleen bewoners, maar ook stedelingen, toevallige passanten, komen. Per definitie is de straat in een stadswijk openbaar en hoort de voetganger centraal te staan.

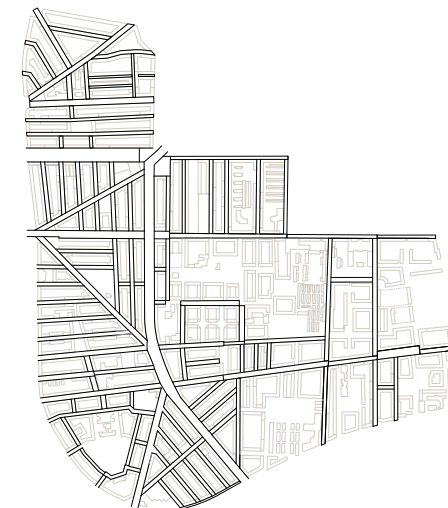
ruimtelijke opbouw

In de morfologie van de stad is te verwachten dat de Schilderswijk een patroon heeft met een duidelijke hiërarchie van straten en pleinen, die een logische verbinding hebben met het omliggende gebied. In die hiërarchie staan Loosduinsekade, Monstersestraat, De Heemstraat tot en met Parallelweg, en Vaillantlaan bovenaan. Dit zijn de structurerende elementen, die werken op grotere schaal. Koningstraat, Hoefkade en Hobbemastraat volgen. Deze spannen daarbinnen de wijk op. Daarop volgen Zoutkeetsingel, Houtzagerssingel, Om en Bij, Hooftskade, 's Gravenzandelaan, Delftselaan, Ruysdaelstraat, Van der Vennestraat en Wouwermanstraat. Deze werken weer op een lager schaalniveau, die de verschillende buurten verder ontsluiten.

Vooraf de Parallelweg, de Koningstraat, de Hoefkade en Hobbemastraat ontbreekt het aan samenhangende kwaliteit om hun te verwachten rol in de hiërarchie waar te maken.

te verwachten hiërarchie Schilderswijk

benoembare straatlengte in relatie tot huidige hiërarchie

hiërarchische trap 1

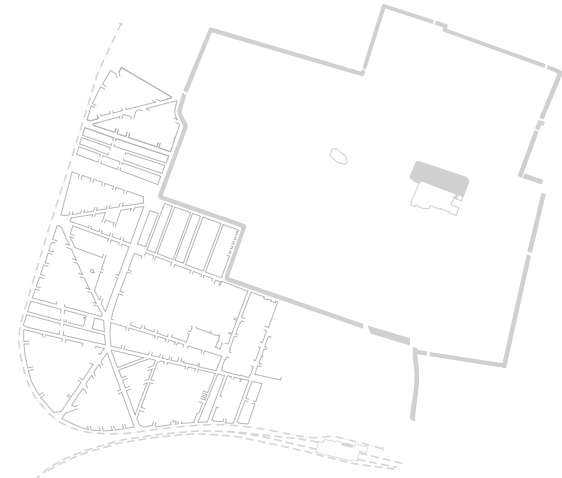
hiërarchische trap 2

hiërarchische trap 3

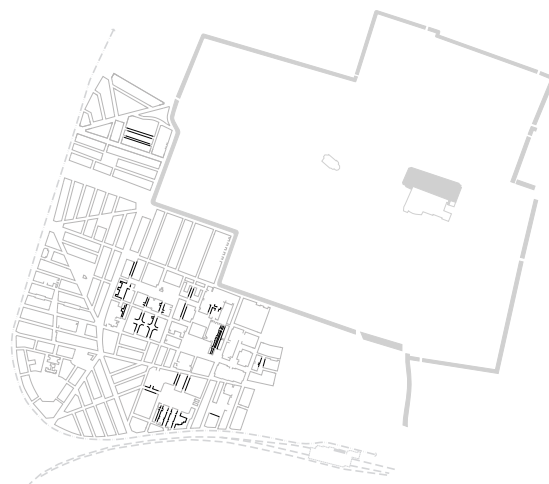
hiërarchische trap 1

hiërarchische trap 2

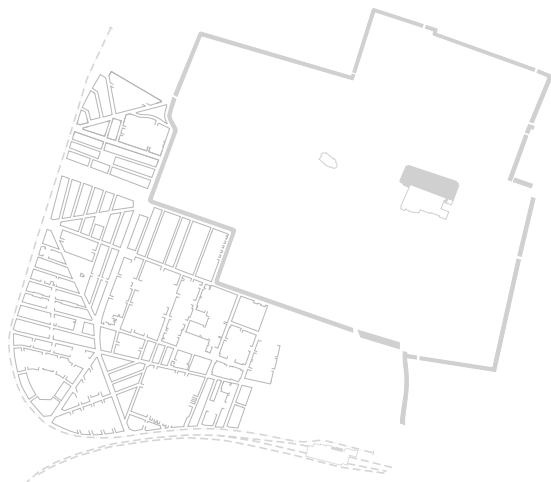
hiërarchische trap 4

hiërarchische trap 5

hiërarchische trap 6

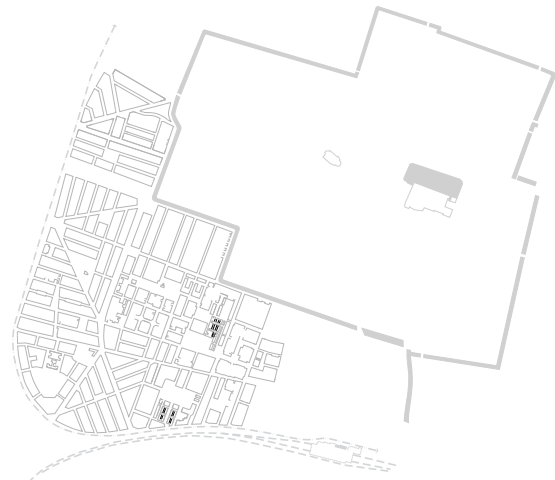
hiërarchische trap 3

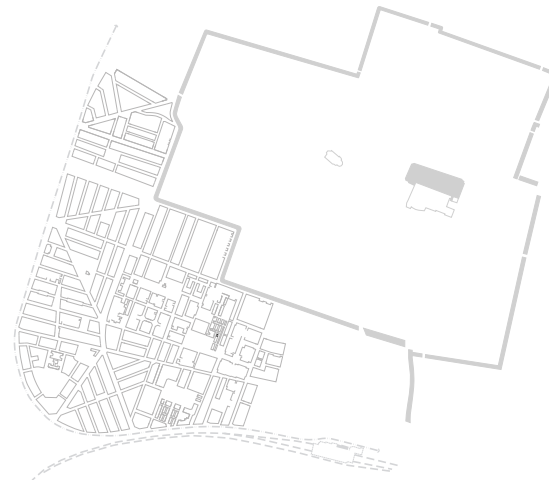
hiërarchische trap 4

hiërarchische trap 5

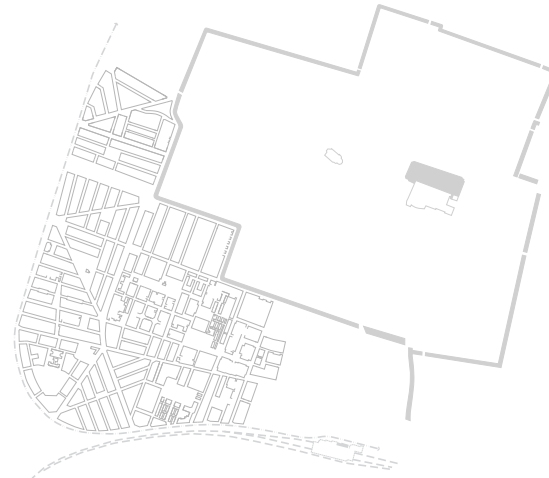
hiërarchische trap 7

hiërarchische trap 8

hiërarchische trap 6

hiërarchische trap 7

De Schilderswijk wordt aan de zuid- en westzijde begrensd door infrastructurele barrières met weinig doorgangen. In de ruimtelijke opbouw van de wijk moeten de mogelijke toekomstige ontwikkelingen worden meegenomen om een goede ruimtelijke structuur op te kunnen bouwen. Aan de westzijde ligt de Herman Costerstraat, ofwel de Haagse Markt. De markt ligt nu tussen de wijk Transvaal en de Schilderswijk. Naar beide wijken zijn de achterkanten van de markt gesitueerd. Dit hoeft niet het eindbeeld te zijn. Een andere opzet van de Herman Costerstraat kan de westelijke scheidslijn transformeren tot centraal element tussen Transvaal en Schilderswijk.

Aan de zuidzijde wordt de wijk begrensd door het spoor met daarachter het Laakkwartier. De ontwikkelingen van het Laakkwartier maken planvorming voor een ondergrondse situering van het spoor binnen 30 jaar voorstelbaar. Bij een fysieke verbetering van de Schilderswijk zou op deze ontwikkelingen geanticipeerd moeten worden.

Aan de oostzijde vindt de Schilderswijk een vanzelfsprekende voortzetting in de Stationsbuurt. De grens is hier administratief, want deze is ruimtelijk niet aanwezig.

Aan de noordzijde grenst de wijk aan de singels van het centrumgebied van Den Haag. De grens tussen Loosduinsekade tot aan Om en Bij is een vanzelfsprekende voortzetting van de andere zijde; de Schilderswijk is een logische voortzetting van de stad met het Vaillantplein als vervreemdend (schaal-) element. De ruimtelijke breuk vraagt om een antwoord aan het Buitenum. De Zuidwal/Hoofthoek geeft een mooie aansluiting op de binnenstad. Achter de bebouwingwand van de Hoofthoek volgt echter snel een teleurstelling: hier gaat de sfeer van de oude binnenstad in één klap over in de sfeer van een buitenwijk.

De enige lange lijn die de Schilderswijk in noord-zuidrichting doorkruist is de Vaillantlaan. Deze laan vormt de grens tussen het oosten en het westen van de Schilderswijk. Een tweede lijn, de Koningstraat, is alleen aan de noordzijde verankerd aan het stadscentrum en is geen doorgaande stadsroute. Voor de toekomst van de wijk achten wij het van belang de wijk beter en meer te 'dooraderen' (te verbinden met omliggende gebieden), opdat meer stedelingen (vanuit zuid en west) de wijk op weg naar het centrum doorkruisen. Als er meer mensen (onverwacht) de wijk doorkruisen, ontstaat er meer vitaliteit in de wijk en kan er een beter vestigingsklimaat voor onder meer midden- en kleinbedrijf ontstaan. Op dit moment zijn er relatief weinig winkels in de wijk. Deze liggen nu langs de stadsroutes. Een fijnmaziger netwerk, vooral in het middengebied én het toevoegen van verbindingen in noord-zuidrichting, zorgt voor een betere dooradering van het gebied. Het maken van nieuwe verbindingen is, gegeven de bestaande situatie, ingewikkeld door de bestaande barrières aan de zuid- en westzijde. De verankering met de stad door meerdere (noord-zuid)verbindingen, al dan niet langzaam verkeer, zal helpen om onder andere de economische aantrekkingskracht, de levendigheid en de herkenbaarheid van de wijk te vergroten. Het meer dooraderen van de wijk en het verbeteren van de stedelijke kwaliteit van de Hoefkade, Koningstraat, Hobbemastraat en Parallelweg achten wij een conditie voor het maken van een stedelijke plek, een stedelijk gebouw of een stedelijke straat.

versnipperde en diverse materialisering

administratieve eenheid

Lopend door de wijk is geen overzicht, geen logica in de opbouw te vinden. Je voelt je al snel verloren en niet thuis in de wijk. Het wonen in een herkenbare eenheid kan helpen bij de identificatie van een individu. Soms is een duidelijke begrenzing voldoende, soms het aanwezig zijn van een algemeen bekend element.

In stadswijken is dat een element dat de wijk overstijgt en betekenis heeft voor de gehele stad. Het element is meestal een plek met stedelijk belang (bijvoorbeeld Zuiderpark), een gebouw met stedelijk betekenis (bijvoorbeeld Vredespaleis), of een straat met stedelijke betekenis (bijvoorbeeld Grote Marktstraat). Zo'n element geeft een bepaalde identiteit, herkenbaarheid, mee aan de wijk. Voor het situeren van een plek met stedelijk belang ligt de Schilderswijk, door de ruimtelijke scheidslijnen aan de west- en zuidzijde nog teveel geïsoleerd. Alleen aan de grens is er een kans met de Herman Costerstraat. Voor het situeren van een gebouw met stedelijk belang is het aantal locaties met voldoende 'allure' twijfelachtig. De Hoofdkade en de Vaillantlaan zijn beiden wegen die relatief goed verbonden zijn met de stad, maar die hun verwachte rol in de hiërarchie niet waar maken. De straten met stedelijke betekenis zijn bekende Haagse straten, maar hebben nu nog óf onvoldoende kwaliteit (Hoefkade, Koningstraat, Hobbemastraat, Parallelweg), óf worden onvoldoende ondersteund door attractieve functies (Vaillantlaan). Daarnaast bepalen de structuur, de maat, de vorm en de inrichting van de openbare ruimte in sterke mate het beeld van de stad of de wijk en dragen daarmee bij aan de mate waarin mensen zich er thuis kunnen voelen en een indruk krijgen van de specifieke cultuur en identiteit. Voor de Schilderswijk is een éénduidige uitstraling in de buitenruimte van groot belang om de ruimtelijke herkenbaarheid te vergroten.

De materialisering in de wijk is nu divers en versnipperd. Er worden verschillende materialen gebruikt voor ruimtelijk vergelijkbare wegen of plekken, of onderdelen van eenzelfde profiel.

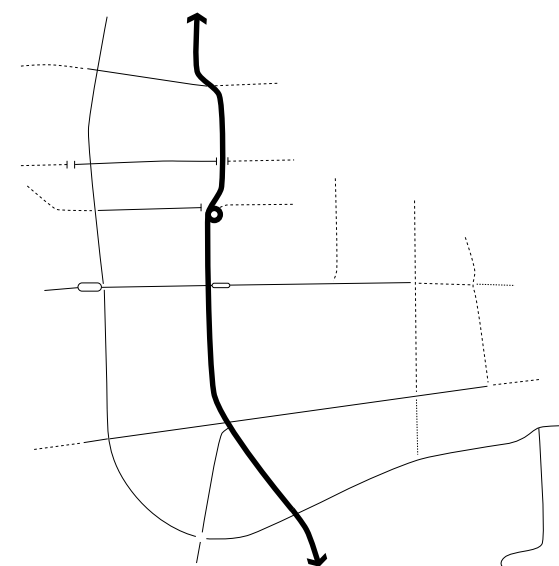
Voor de binnenstad is eind jaren tachtig de nota 'De Kern Gezond' ontwikkeld om herstel en verbetering van het Haagse centrum qua aanzien, leefbaarheid en economische positie uit te lokken. De nota bevat een plan voor een integraal ontwerp voor de herinrichting van de openbare ruimte in het centrum. De Schilderswijk zou óf moeten aansluiten bij 'De Kern Gezond' óf een eigen aanpak voor de buitenruimte moeten krijgen.

architectuur

Verder ontbreekt in de Schilderswijk een samenhang in de architectuur. Zo zijn er individuele woningen, ensembles als 't Fort, Haagse portieken en arbeiderswoningen, maar ook later gerealiseerde bebouwing met onder andere gesloten portieken en galerijen. De interactie van de bebouwing en de openbare ruimte kan in belangrijke mate bijdragen aan het begrip van een stedenbouwkundige eenheid. Zo hoort de dominante gevel van de bebouwing te staan aan de dominante straat of aan de plek. Zo bepalen de gevels van de bebouwing, de wanden van het profiel of de plek, in hoeverre er een ruimte gemaakt wordt. Bij een grotere betrokkenheid bij de openbare ruimte, is een grotere identificatie met die openbare ruimte te verwachten. In het raakvlak tussen architectuur, stedenbouw en buitenruimte is de overgang tussen privé en openbaar cruciaal. Binnen de Schilderswijk is nu een grote diversiteit in architectuur en overgangen. Diversiteit binnen de architectuur is goed als het gaat om verschil in elementen als gevels, typen, milieus met behoud van ruimtelijke kwaliteiten, waarbij het stedenbouwkundig plan de overhand heeft. Verschillen in architectuur ondersteunen dan de 'leesbaarheid' van het stedenbouwkundig plan.

foto Hoefkade 1941

Vaillantlaan als noordzuidroute

verbinden met de stad

conclusies de Schilderswijk in de stad

Om de ligging in de stad te verbeteren (de economische aantrekkingskracht, de levendigheid en de herkenbaarheid) worden de volgende voorstellen gedaan:

- het maken van meer noord-zuidverbindingen, in ieder geval voor voetgangers en fietsers, tussen binnenstad en (voorlopig) Parallelweg;
- het stedelijker maken van Parallelweg, Koningstraat, Hoefkade en Hobbemastraat, door een (herkenbaar en karakteristiek) continu profiel en door versterking van stedelijke functies;
- het verbeteren van de aanhechting met de stad:
 - opheffen van de scheidslijn naar Transvaal, door herinrichting van de Herman Costerstraat;
 - helen van breuk Vaillantplein (Buitenom);
 - verbinden van het Middengebied met Hoofthofkade en Hobbemastraat.
- het, in één stijl, herinrichten van de buitenruimte van de gehele Schilderswijk.

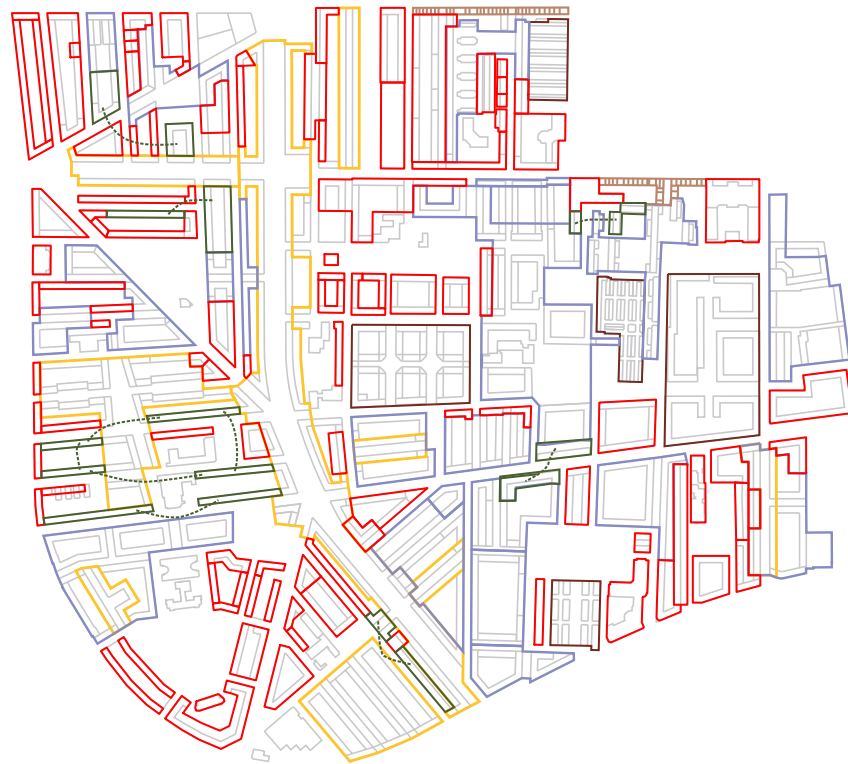
2 BUURTEN VAN DE SCHILDERSWIJK

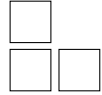
- eenheid van individuele bebouwing
- verspreide eenheden
- eenheid van één bouwblok
- eenheid van meerdere bouwblokken
- eenheid door ruimtelijk geheel
- eenheid door ruimtelijk ensemble

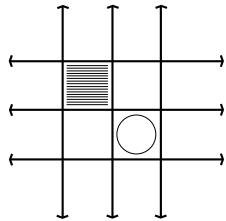
diversiteit van architectonische eenheden

architectonische eenheden

2 BUURTEN VAN DE SCHILDERSWIJK

buurt

rand en/of type bebouwing

In de Schilderswijk herkennen wij een aantal ruimtelijke organisatieprincipes, die we kunnen typeren. Het zijn verschillende ruimtelijke netwerken met betrokkenheid tussen bebouwing en openbare ruimten. Elk kent zijn eigen verkavelingseenheid. Binnen de wijk zijn ook verschillende architectonische eenheden te benoemen op verschillende schaalniveaus. Zo kunnen we spreken van een eenheid van een deel van een bouwblok, van een enkel bouwblok, van een aantal verspreide delen van bouwblokken en van een aantal bouwblokken.

De architectuur kan bijdragen aan de herkenbaarheid van de wijk, de buurt of de straat. Als iets herkenbaar is, dan kunnen mensen zich er mee identificeren: 'Dit is mijn straat, mijn huis'. De verschillende elementen worden benoembaar. Er ontstaat betrokkenheid bij de wijk, de buurt of de straat. Dit maakt sociale controle en sociale cohesie mogelijk. Onherkenbaarheid brengt het tegenovergestelde met zich mee en uiteindelijk kan dit verloedering en verpaupering van de wijk betekenen.

Architectuur kan in belangrijke mate bijdragen aan het begrip van het stedenbouwkundig plan. De diversiteit in architectuur mag daarom, voor het ruimtelijke begrip, niet uitstijgen boven het stedenbouwkundig plan. Bij het opwaarderen van een wijk is het voor de openbare ruimte (als samenspel tussen architectuur, stedenbouw en buitenruimte) van belang om elk element per eenheid (in architectuur, in hiërarchisch benoembare straatlengte en in profiel) te bekijken. Een integrale benadering kan een herkenbare, samenhangende, goed beheerbare openbare ruimte opleveren.

individuele bebouwing

Als architectonische eenheid op de meest kleine schaal herkennen we aan de Hoofskade en Houtzagerssingel de individuele, pandsgewijze bebouwing. Elk pand is hier apart ontwikkeld. Een ander voorbeeld van pandsgewijze ontwikkeling is de grachtengordel van Amsterdam. In de Schilderswijk is de historische individuele bebouwing weliswaar van latere datum, maar de pandsgewijze ontwikkeling is ook hier kenmerkend voor de architectonische eenheid. De pandsgewijze ontwikkeling is op dat moment van bouwen de normale gang van zaken. Bij de uitbreiding van Amsterdam met onder andere de grachtengordel (1613) werden de kavels al perceelsgewijs verkocht. De koper van een kavel had een voorkeursrecht op de belendende kavel. Dit betekende dat er een mogelijkheid ontstond om meerdere kavels naast elkaar te ontwikkelen. Er werden eisen aan de maat van de kavel gesteld en er werd een keur ontwikkeld. Een keur beschreef de bebouwingsregels die zowel aan het blok als aan de stedenbouwkundige eenheid verbonden waren. De belangrijkste eis beschreef de verplichting om de gevel in overeenkomst met de stand van de burens te bouwen. Zo ontstond er één wand op een zelfde rooilijn. De hoogte per gebouw mocht wel verschillen. Het oorspronkelijke verkavelingspatroon kent uiteindelijk veel variatie in zijn uitwerking door de manier van onderverdelen. Bij de ontwikkeling van een serie kavels, werden andere maten binnen de kavels toegepast, ook al was dit in strijd met de bebouwingsregels. Na 1662 werd daarom het voorkeursrecht afgeschaft.

Grachtengordel, Amsterdam

Hoofskade

negentiende-eeuws stratenpatroon

In voornamelijk het westelijk deel herkennen we de bloksgewijze, projectmatige bebouwing in een weinig gedifferentieerd stratenplan, gebaseerd op oude poldersloten, met af en toe een diagonaal lopende straat. In dit deel van de wijk zijn de verschillende ontwikkelingen veelal voortgebouwd op de oorspronkelijke rooilijnen. Binnen dit negentiende-eeuws stratenpatroon zijn verschillende architectonische eenheden aan te wijzen. Er zijn verspreide eenheden, eenheden van één bouwblok en eenheden van meerdere bouwblokken te vinden. De eenheden van meerdere bouwblokken vormen soms enkel een architectonische eenheid (meerdere bouwblokken van samenhangende architectuur), soms een ruimtelijk geheel (meerdere bouwblokken van samenhangende architectuur en buitenruimte) en soms een ruimtelijk ensemble (meerdere bouwblokken van samenhangende architectuur en stratenpatroon).

Het negentiende-eeuws stratenpatroon in voornamelijk het westelijk deel van de wijk is zo ontstaan, vooral vanwege de mogelijkheden van de revolutiebouw. De ontwikkelingen in dit deel van de Schilderswijk zijn, mede daarom, vergelijkbaar met de ontwikkelingen van het Sarphatipark in Amsterdam. Tot circa 1870 werd de bouw bepaald door de opdrachten van rijke kooplieden tot het bouwen van een eigen woonhuis. De vinding van de hypotheekbank zorgde voor een revolutie op het gebied van de financiering van onder andere de woningbouw. Aannemers, bouwmaatschappijen en later ook kleine bouwers gingen nu woningen bouwen voor de vrije markt. Het bouwblok werd van alle kanten pandsgewijs verkaveld en was aan alle zijden 'gelijkwaardig' qua stedenbouwkundige opzet. Er is een duidelijk onderscheid tussen het openbare karakter van de straat en het private karakter van het binnenterrein. De bouwpraktijk heeft een grote invloed op het uiteindelijke karakter van het bouwblok. Het bouwproces werd steeds meer gestandaardiseerd en de bouwers gebruikten veelal dezelfde toeleveringsbedrijven; de draaglengte van de balken bepaalde de beukmaat en de materialisering was veelal gelijk. Op den duur kwamen er steeds meer bezuinigingen door de toenemende speculatie én door de afhankelijkheid van het geleende geld. Dit resulteerde in het opstellen van de Woningwet in 1901 om de kwaliteit van de bouw in de toekomst te kunnen bewaken.

Sarphatipark, Amsterdam

Van Goghstraat

middenmotieven

Aan de zuidzijde herkennen we de bloksgewijze bebouwing in buurten rondom 'middenmotieven': centrale open ruimtes, die de omliggende straten verbinden. Een middenmotief vormt het hart van de buurt. In de Schilderswijk echter is het probleem van de middenmotieven, dat de ruimte niet begrensd wordt door de dominante wanden van de bouwblokken. Het middenmotief lijkt hier regelmatig een oude slooplocatie. Een middenmotief hoort als centraal element het woonmilieu mede te kunnen bepalen. Vooral het Meester De Bruinplein in de Schilderswijk is niet voldoende gestructureerd om een middenmotief te kunnen vormen.

Plan Zuid Amsterdam van Berlage is een goed voorbeeld van een wijk met middenmotieven. In Plan Zuid (1927-1929) ligt de nadruk op het maken van publieke ruimten, pleinen en straten. Er werd een start gemaakt van het perceelsgewijs verkavelen naar het ontwikkelen van bouwblokken als geheel. Deze bouwblokken werden ondergeschikt aan de vormgeving van straten en pleinen, die de 'esthetische eenheid van de stad' moesten waarborgen. De bouwblokken werden allemaal gesteld op een bepaalde hoogte met kap, relatief onafhankelijk van het stedenbouwkundig plan. Een onderbreking of plastische beëindiging van een bouwblok kwam voor bij hoeken of onderdoorgangen. De individuele woning werd ondergeschikt aan het bouwblok. De openbare ruimte is leidend; de vorm en maat van de ruimte bepaalde hoe de verschillende bouwblokken werden geïntegreerd.

Plan Zuid, Amsterdam

Jacob Van Campenplein

Van Meerpark

ensembles

Verspreid over de wijk herkennen we een aantal 'ensembles': autonome dorpen met een eigen verkaveling, architectuur en buitenruimte. Elk ensemble heeft een karakteristiek woonmilieu (dorpsachtig), waarvoor geen algemeen geldende voorstellen gemaakt kunnen worden. Door de Schilderswijk zijn ensembles uit verschillende tijden te vinden, zo is het Van Ostadecomplex een historisch ensemble en Complex 444 een ensemble uit de stadsvernieuwingsperiode.

Een voorbeeld van een wijk, die opgezet is met ensembles is Pendrecht, Rotterdam. Deze wijk is opgezet op basis van de 'wijkgedachte'. De wijkgedachte kwam voort uit een behoefte om de stad overzichtelijker te maken. Er komt een verdeling van de stad naar verschillende schaalniveaus (buurt, wijk, stadsdeel, stadsgeheel) met een eigen programma. Het ontwerp werd opgebouwd uit 'stempels', waarbinnen een woningdifferentiatie in verschillende woninggrootten gerelateerd werd aan een bebouwingvorm met daarin opgenomen een collectieve tuin. De architectonische samenhang met het stratenpatroon werd ontwikkeld als ruimtelijk geheel tot op de kleinste schaal.

Pendrecht, Rotterdam

Van Ostadecomplex

Complex 444

middengebied

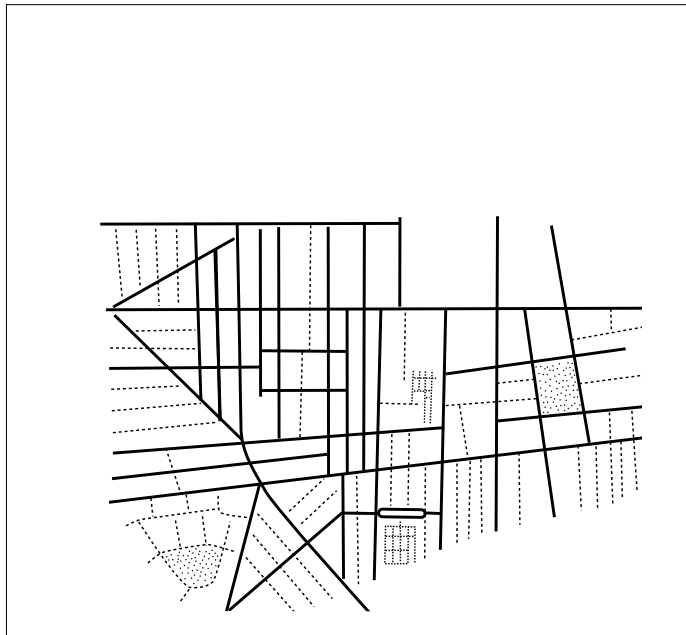
In het midden van de Schilderswijk is geen structuur te herkennen. Uit historisch onderzoek weten we dat hier geprobeerd is het 'gemeenschappelijke' vorm te geven. Het is echter dusdanig fragmentarisch uitgewerkt dat het niet uit de verf is gekomen. Dit is mede het gevolg van de afspraken uit de Tweede Structuurschets; het bouwen in een bepaalde dichtheid, per bouwblok of als nieuw 'afgerond milieu'. Er zijn geen (doorgaande) straten, er zijn geen pleinen en het is een samenraapsel van losse bebouwing. Er zijn in de loop der jaren een aantal plekken toegevoegd, maar ook veel straten verwijderd. In de huidige situatie is het middengebied moeilijk doorwaadbaar. Het middengebied is dan ook nauwelijks onderdeel van de doorgaande structuur van de Schilderswijk. Pas na veel afslagen is elke straat bereikbaar, zie de serie tekeningen op de volgende pagina's. Juist dit is nadelig voor een stadswijk als de Schilderswijk. Een bewoner kiest voor een woonmilieu dat bij hem ('life-style') past. Elke gewenste verhouding van het individu tot het gemeenschappelijke is in de Schilderswijk aanwezig. Alleen in het middendeel is het woonmilieu voor een 'woonconsument' niet te beoordelen. Om herkenbare woonmilieus te krijgen (keuze voor een life-style) wordt voorgesteld een heldere structuur aan te brengen in het middengebied. In de structuur van het middengebied worden drie ensembles met hun eigen karakteristieke woonmilieu opgenomen, waarbij aangetekend moet worden dat de verbetering van de Koningstraat mede afhankelijk is van het aangrenzende ensemble Wellingtonstraat.

Jacob Catsstraat

Jan Lievensstraat

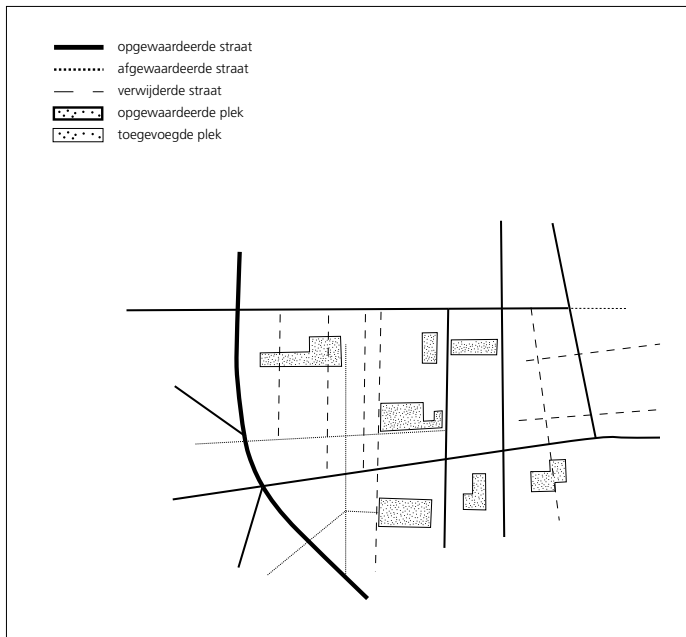
negentiende-eeuws stratenpatroon

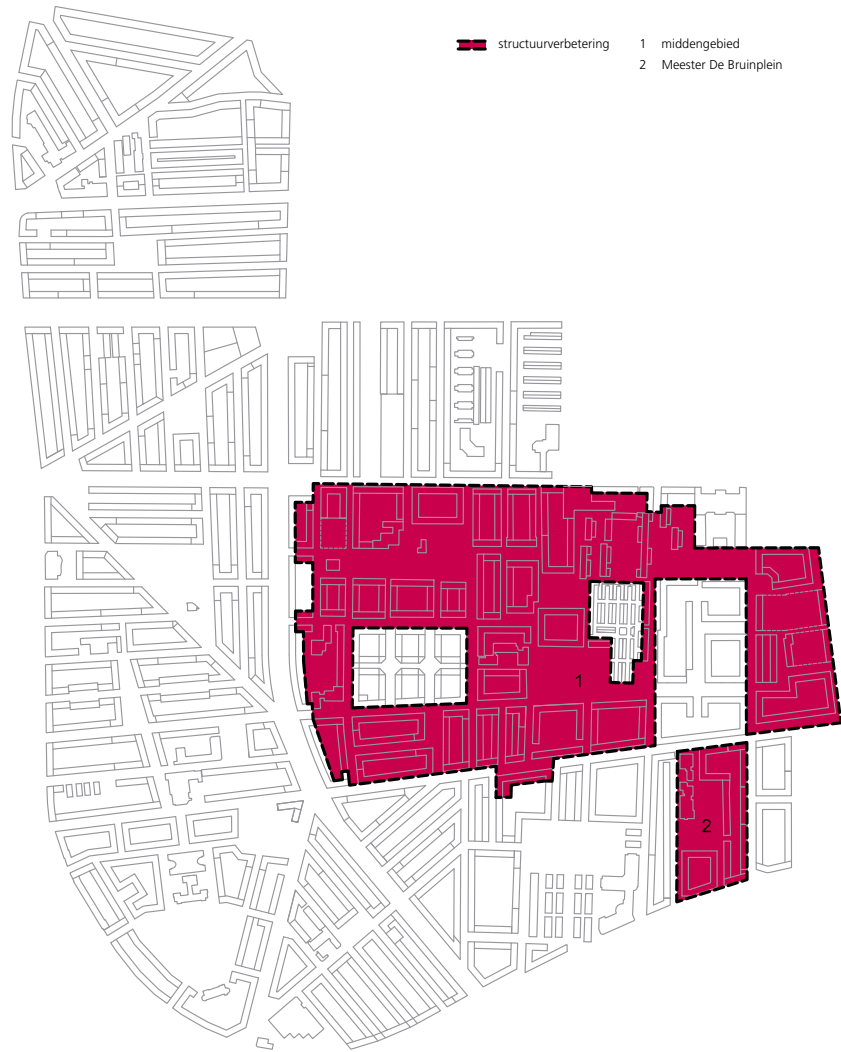
huidig stratenpatroon

Schilderswijk met verschillende organisatieprincipes

conclusie historische analyse middengebied

structuurverbetering

conclusies de buurten van de Schilderswijk

Om de identiteit van de wijk te vergroten moet de verbetering integraal met de verschillende voorstellen voor de problemen op verschillend schaalniveau worden bekeken, met als basis de architectonische eenheden.

middengebied

Om herkenbare woonmilieus te krijgen wordt voorgesteld een heldere structuur aan te brengen in het middengebied.

In de structuur van het middengebied worden drie ensembles met hun eigen karakteristieke woonmilieu opgenomen, waarbij aangetekend moet worden dat de verbetering van de Koningstraat mede afhankelijk is van het aangrenzende ensemble Wellingtonstraat.

buurten met een middenmotief

Het Meester De Bruinplein, de centrale ruimte in de oostelijke buurt, is niet voldoende gevormd en gestructureerd (zie ook pleinen/parken) en behoeft structuurverbetering om als centraal element het woonmilieu mede te kunnen bepalen.

ensembles

Elk ensemble heeft een karakteristiek woonmilieu (dorpsachtig), waarvoor geen algemeen geldende voorstellen gemaakt kunnen worden. De hierna volgende verbeteringsvoorstellen kunnen hier niet algemeen toegepast worden.

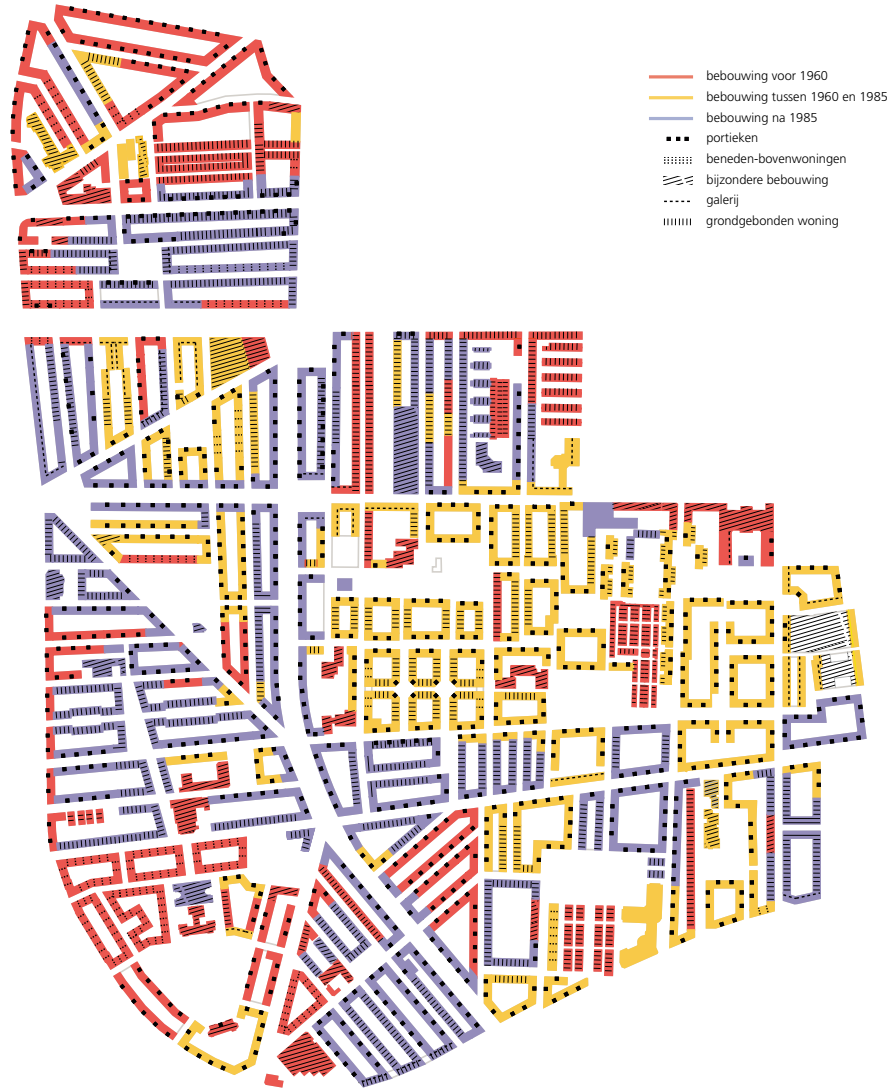
3 WONINGTYPES VAN DE SCHILDERSWIJK

FRANS HALSSTRAAT

15

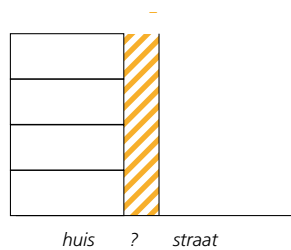
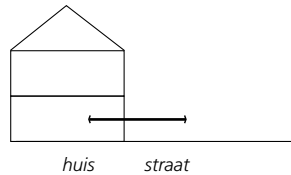
5

type beouwing per tijdsperiode

In de geschiedenis van de stad is een ontwikkeling geweest in het gebruik en de vormgeving van de openbare ruimte en in de ontwikkeling van de type bebouwing en haar overgangen naar de openbare ruimte. Elke tijdsperiode brengt haar eigen woningtypes voort.

Elk type bebouwing brengt eigen overgangen naar het openbaar gebied met zich mee met eigen (mogelijke) problemen. Onduidelijkheid kan leiden tot conflicten in het openbaar gebied. Daarom is het mijn en dijn, helderheid van wie wat is, belangrijk.

de negentiende-eeuwse stad

In de middeleeuwse stad bestond de stadsstraat vaak uit één vlak dat van gevel tot gevel liep. In de negentiende-eeuwse stad werd het profiel ontwikkeld om een esthetisch afgewogen beeld te krijgen én om een praktische indeling voor verschillende vormen van gebruik te krijgen. De verschillende ruimten werden duidelijker: het huis, het trottoir, de rijbaan en het plantsoen met een hekje erlangs. Bij alles was het onderscheid tussen openbaar en privé tamelijk helder en was het tamelijk duidelijk waarvoor de verschillende ruimten bedoeld waren. Het was een stadse bewoning, individueel, maar op straat volgens de regels van de openbare orde. Tot ver in de negentiende eeuw waren eigenaren van private percelen en gebouwen in de meeste Hollandse steden verplicht om het straatgedeelte voor hun eigen perceel te onderhouden. In de negentiende eeuw werd de aanleg en financiering van straten door de overheid overgenomen. Dit was ook het geval in de Schilderswijk. Eind negentiende en begin twintigste eeuw kwam de wijze waarop straatbeeld en bebouwing zich tot elkaar moesten verhouden in de belangstelling. Het stedelijke, openbare karakter van de straat én het persoonlijke, individuele karakter van de woning moesten optimaal tot hun recht kunnen komen.

In de periode vóór 1960 hebben de woningen een grote 'grondgebondenheid'. In de Schilderswijk liggen deze woningen vooral in het westelijk deel en in de ensembles. Het gaat hierbij om de individuele woning met een eigen voordeur aan de straat. Een eigen voordeur aan de straat brengt een zekere betrokkenheid naar de openbare ruimte. 'Dit stukje straat ligt voor mijn deur'. Er is een wellicht koude, maar duidelijke overgang naar de woning.

In Den Haag werden hier verschillende variaties op bedacht. De beneden-bovenwoning en het Haags portiek. Bij de beneden-bovenwoning lagen een aantal voordeuren direct naast elkaar. Sommige deuren ontsloten de benedenwoning en achter sommige deuren lag direct de trap naar de bovenwoningen.

Bij het Haags portiek leidt een breed open, gezamenlijk trappenhuis naar een bordes op de eerste verdieping. Aan dit bordes liggen vier tot zes voordeuren. Deze voordeuren ontsloten óf de woningen op de eerste verdieping, óf de woningen, via trappen achter deze deuren, op de verschillende verdiepingen. Op een Haags portiek werd een beperkt aantal woningen ontsloten, waardoor enige sociale controle nog aanwezig was. Het nadeel van de open portieken is, dat deze intussen makkelijker verworden tot hangplek. Een bij de architectuur passende afsluiting is de oplossing om deze onduidelijke overgang tussen openbaar en gemeenschappelijk te verduidelijken.

type bebouwing voor 1960

verantwoordelijkheid voor openbaar gebied

gezamenlijk verantwoordelijkheidsgevoel

type beouwing tussen 1960 en 1985

portiek

galerij

type bebouwing na 1985

'moderne' portiek en galerij

grondgebonden woning

de stadsvernieuwingsperiode

In de loop van de twintigste eeuw zijn verschillende experimenten in de overgang tussen openbaar en privé uitgevoerd. Vaak ging hierbij de relatie tussen woning en straat verloren. In de laat twintigste-eeuwse stad werd de relatie tussen het individu en de gemeenschap centraal gesteld. De straat moest, volgens de toen heersende ideeën, weer zo veel mogelijk bij het woondomein worden betrokken. Zo werden veel 'woonerven' gemaakt in die periode. Tussen de woning en het openbaar gebied werden reeksen van overgangen gemaakt: zoals galerijen, grotere portieken, gemeenschappelijke stoepen en tuinen, gemeenschappelijke garages. De introductie van deze 'overgangen' werd onderbouwd door het ideaal van een meer 'dorpse' bewoning, waar mensen leven volgens vaak onbeschreven regels. Het veronderstelt een homogene groep van mensen die willen leven volgens die regels.

Tussen 1960 en 1985 raakt die 'grondgebondenheid' steeds meer teloor. De portieken worden anoniemer, de galerij wordt geïntroduceerd (bij appartementen en boven- en benedenwoningen) en de eengezinswoningen keren zich meer van de straat af (keukenramen en bergingen aan de straat). Deze woningen bevinden zich vooral in het middengebied. In deze periode werden veel goedkope woningen gebouwd met beperkte gevelopeningen naar de straat, waardoor de betrokkenheid miniem bleef. Portieken en galerijen zijn moeilijk benoembare ruimten: ze zijn gemeenschappelijk maar ook anoniem. Bij twee woningen op een portiek, weet je meteen dat de buurman de trap vervuild heeft, bij meerderen op een trap of galerij vraagt dat om 'spionage' of word je gedwongen tot 'nonchalance'. Bij de portieken werden meer woningen op een gezamenlijk trappenhuis georganiseerd dan bij het Haags portiek het geval was. De sociale controle in het portiek nam daardoor af, de ruimte werd anoniemer. Bij de galerijen is de verhouding tussen verkeersruimte, voorzone en aantal voordeuren per galerij van belang. Hoe meer voordeuren, hoe anoniemer. Bij het ontwerp van een galerij als verkeersruimte kunnen eenvoudiger problemen ontstaan, omdat er dan minder snel een deel van de galerij wordt toegeëigend. De galerij blijft gezamenlijke ontsluiting.

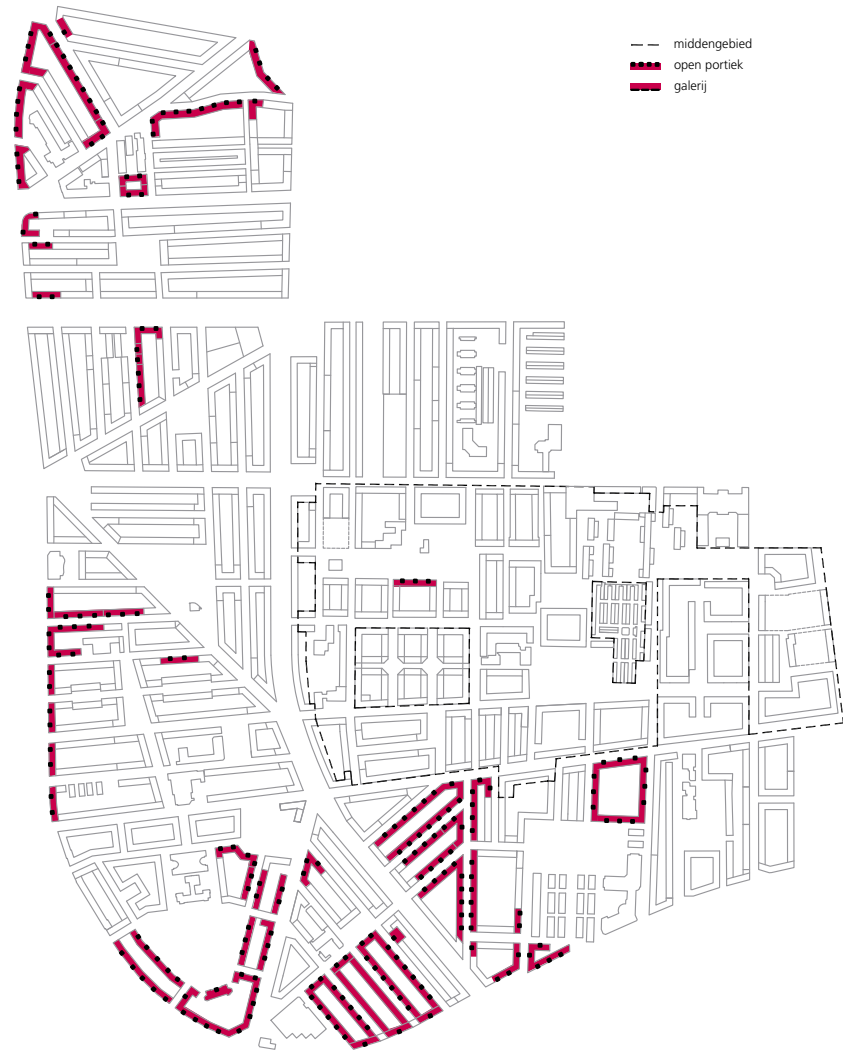
De oplossing voor deze anonimiteit is niet eenduidig. Soms is het meer privatiseren een oplossing (versterken van het gevoel van 'interieur', vergroting van de ruimte voor ander gebruik, meer zicht vanuit de woning), soms het versterken van gemeenschappelijk beheer (huismeester).

Voor de blinde muren van bergingen bestaat geen andere goede oplossing dan die van het radicale opheffen.

de jaren tachtig

In de jaren tachtig ontstond de behoefte om de relatie tussen woning en openbaar gebied opnieuw te bestuderen. Veelal werd ingezet op herstel van de relatie tussen woning en straat. Er werden weer meer grondgebonden types gerealiseerd met een heldere overgang tussen openbaar en privé. Na 1985 is veel gebouwd in vooral het westelijk deel van de Schilderswijk, waarbij grote aandacht gegeven wordt aan vormen van 'grondgebondenheid' en aan het versterken van het aanwezige woonmilieu. Wel valt op dat er weinig gelegenheid geboden wordt voor het uitvoeren van bedrijvigheid en dat er weinig variatie (in de eenheden waaruit een blok wordt opgebouwd) is.

In deze periode worden veel eengezinswoningen gebouwd. De woningen hebben meer glas in de gevel en een eigen voordeur aan de straat. Dit bevordert de betrokkenheid met de straat. Vaak wordt een overgangszone gemaakt als bijvoorbeeld een plantenbak of een tuin die het straatbeeld verzacht. Het aantal woningen per portiek wordt teruggedrongen, wat de betrokkenheid en sociale controle vergroot.

gebruik en verantwoordelijkheid: ruimtelijke maatregelen

gebruik en verantwoordelijkheid: beheermaatregelen

conclusies de woningen van de Schilderswijk

Om grotere duidelijkheid over gebruik en verantwoordelijkheid te krijgen wordt voorgesteld:

- bij de Haagse portieken het verschil tussen gemeenschappelijk en openbaar domein herkenbaar te maken door een bij de architectonische eenheid passende afsluiting;
- bij gemeenschappelijke entrees, trappenhuizen en galerijen per architectonische eenheid te kiezen voor óf het vergroten van betrokkenheid van bewoners door het verbeteren van de 'interieure' kwaliteit en de zichtbaarheid óf voor het aanstellen van huismeesters.

Voor het middengebied worden deze voorstellen integraal met het voorstel voor structuurverbetering uitgewerkt.

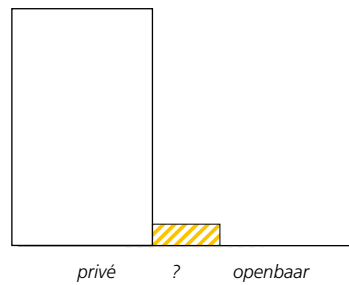
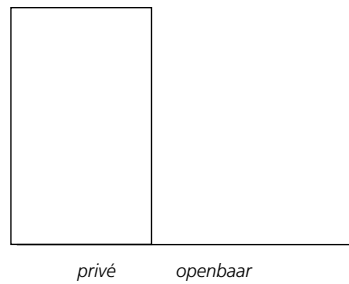
**4 OVERGANG VAN WONING
NAAR BUITENRUIMTE**

verschillende voorzones Schilderswijk

4 OVERGANG VAN WONING NAAR BUITENRUIMTE

Het belang van de overgangen van de bebouwing naar de openbare ruimte is groot. Enerzijds moet er duidelijkheid in eigendom zijn. Dit brengt duidelijkheid in gebruik en beheer. Anderzijds moet de betrokkenheid bij de openbare ruimte optimaal zijn. Een open relatie tussen wand en plek is wenselijk ten behoeve van de sociale controle en levendigheid.

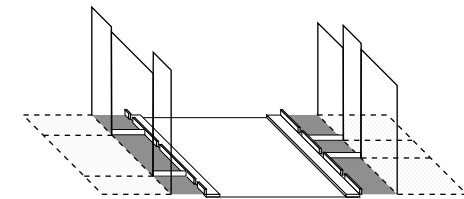
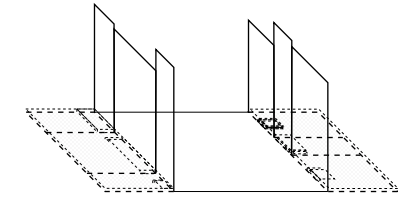
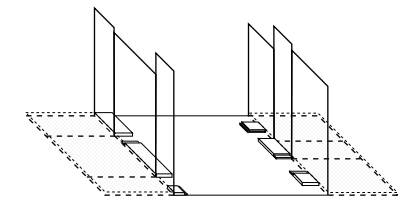
Binnen de Schilderswijk zijn verschillende (onverharde en verharde) overgangszones te vinden. Soms hebben bewoners een tegel gelicht om een geveltuintje te maken, soms is een geïntegreerde plantenbak ontworpen en soms is er een (kleine) voortuin. Binnen de verharde varianten verschillen de overgangszones van een voorzone van een andere kleur tegel tot een verhoogde voorzone met trap.

overgangszone

Wonen in de stad heeft de kwaliteit van de individuele anonimiteit, maar vereist een basis van rekening houden met de ander, liefst leidend tot betrokkenheid, waardoor een gemeenschap kan ontstaan en het individu vooruit kan komen. De verhouding tussen privé en openbaar is in de stad een precaire. Met uitzondering van het ensemble, is de straat in de stad per definitie openbaar. Het belang in het onderscheid tussen het mijn en dijn is groot. De regels en omgangsnormen in het openbaar gebied en het privaat gebied zijn duidelijk.

Vanaf de late Middeleeuwen ontstonden stoepen en bordessen als overgangszone tussen de straat (openbaar) en de 'piano nobile' van de woning (privé). Aan de Amsterdamse grachten is dit nog steeds te zien. De straat was in die tijd geen eenduidig ruimtelijk ontwerp, het was eerder de restruimte tussen de gevels van de woningen. In de loop van de zestiende eeuw werd de straat als openbare ruimte gezien en uniform aangelegd. Het hoogteverschil tussen de 'piano nobile' en de straat werd binnen de gevellijn opgelost. In de negentiende eeuw werd de straat meer en meer een ontwerp in duidelijke zones voor verschillend gebruik. Zo werd een verhoogde stoep voor voetgangers aangelegd. Tegelijkertijd ontwikkelde de voortuin zich als overgangszone tussen privé (op maaiveld) en openbaar in de welgestelde delen van de stad.

Juist de overgangszones zijn vaak de onduidelijke zones. Deze zones worden vaak gecreëerd om inkijk van binnen naar buiten en van buiten naar binnen te voorkomen. Er ontstaat een bepaalde distantie tussen de private wereld van de woning en de openbare wereld van de straat. De overgangszone tussen privé en openbaar is die zone waar de verschillende veronderstelde regels met elkaar conflicteren. Deze 'drempelwereld' brengt zijn eigen regels mee in relatie tot onder andere sociale controle en onderhoud. Er is een verschil in de controle die een persoon wil over het private terrein en over de overige ruimte als een overgangszone of een gezamenlijke zone. Zo is er een verschil tussen de gewenste controle over de eigen woning, de stoep voor de deur of het portiek. Een bewoner legt bijvoorbeeld de deurmat op straat en een winkelier stalt bijvoorbeeld zijn waar voor de winkelpui uit in de openbare ruimte. In sommige gevallen gaat dit goed. Het kan echter ook problemen opleveren als dit definitieve, ruimtelijk onduidelijke situaties oplevert. In de Schilderswijk is bijvoorbeeld het maken van een tuin in delen van een overhoek van een bouwblok een veel voorkomend probleem. Hier ontstaat het vraagstuk van wie de ruimte is en waarom er geen eenduidige oplossing is. Een goed detail, zoals een geïntegreerde plantenbak in het bouwblok, geeft duidelijkheid (ook op de lange termijn) en vermindert de kans op problemen. Een overgangszone kan het straatbeeld verzachten. Ook in dit geval is een eenduidig en duidelijk ontwerp van belang om het onderscheid tussen het mijn en dijn te definiëren.

ontwikkeling voorzones

stoepen en bordessen aan de Amsterdamse grachten

fout voorbeeld: gesloten hoek

fout voorbeeld: blinde gevel

fout voorbeeld: onduidelijk eigendom

goed voorbeeld: hoektuinen bouwkundig afsluiten

goed voorbeeld: tuin groter dan zes meter

goed voorbeeld: plantenbak

Een overgangszone kan tevens een bijdrage leveren op de grotere schaal van het bouwblok en de straat. Een goed ontworpen overgangszone kan rust brengen in het architectonisch beeld en in het bouwblok. Dit kan de straat benoembaar maken en helpen de positie in de hiërarchie van het ruimtelijk netwerk te bepalen.

Een voorstel tot verbetering van de fysieke structuur beslaat een verbetering van de overgangen tussen openbaar en privé door het organiseren van duidelijke grenzen van het mijn en dijn met als uitgangspincipe dat de straat in de stad openbaar is. De hiërarchie van de straten bepaalt hierbij mede de opbouw van het profiel. Eén straat moet een eenduidig profiel krijgen (zie ook hoofdstuk vijf). Bij dat type bebouwing waar behoefte is aan een overgangszone tussen het openbare en het private domein vanwege bijvoorbeeld type of situatie, moeten duidelijke afspraken komen over de grenzen, zodat voor de lange termijn duidelijkheid wordt verschaft voor onder andere gebruik, beheer en onderhoud. Dit verkleint de kans op verloedering van het openbaar gebied en vergroot de betrokkenheid bij de openbare ruimte.

In de ensembles komen we allerlei overgangen van privé naar openbaar tegen die in een stedelijke situatie niet gauw mogelijk zijn. Ze zijn mogelijk, omdat hier de 'dorpse' controle voelbaar is.

op de begane grond van de Schilderswijk

In de oude delen van de Schilderswijk is de scheiding tussen privé en openbaar tamelijk helder. Meestal grenst de woning direct aan de straat en hebben bewoners ter verlevendiging tegels gelicht en geveltuinjes gemaakt. Meestal geeft dit een vriendelijk karakter in de straat. Hier en daar is er een voortuin met een ruime maat, zodat de tuin ook echt beplant kan worden en karakter heeft gekregen.

De te kleine tuinen voegen vaak geen kwaliteit toe. Ze zijn te klein om echt te beplanten én te groot om als 'stoep' te functioneren. Deze overgangszone verrommelt vaak tot restruimte.

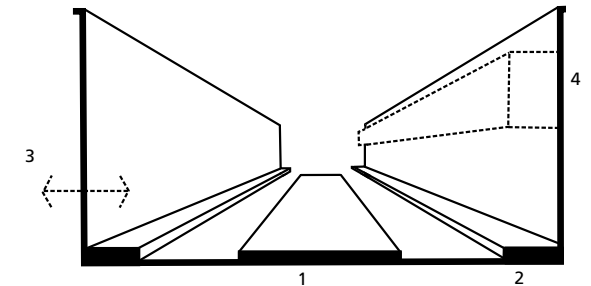
Vandaar dat deze voorzones, stoepen en ondiepe voortuinen toegevoegd moeten worden aan het trottoir. Indien er 'overhoeken' ontstaan, worden deze opgeheven door óf de insprong vol te bouwen óf het uitsteeksel te verwijderen.

Bij de bebouwing van na 1960, vooral in het middengebied, is de scheiding tussen openbaar en privé niet helder. Dit komt weliswaar voort uit de dan heersende ideeën over het belang van de gemeenschappelijke ruimte, maar dit geeft nu veel onduidelijke situaties. Er zijn allerlei zones (meestal verhard, soms beplant) waarvan het eigendom, de betekenis en het gebruik niet helder zijn.

Deze zones liggen onder andere tussen verspringingen in het bouwblok en in gesloten hoeken. Soms zijn deze zones ingenomen door bewoners en soms lijken ze gemeenschappelijk te zijn. Ze zijn te klein en/of niet bij woningen gelegen, waardoor privatisering geen zin heeft. Vaak liggen ze in nissen en achter hoeken, waardoor ze niet anders dan zeer intensief te beheren zijn. De zones zijn onduidelijk. De zones roepen vragen op als 'Van wie is het?', 'Wie beheert het?', 'Waarom is deze ruimte hier?' en 'Wat is het eigenlijk?'. Lopend door de wijk voelt iedereen dat dit restruimtes zijn, waarvan niemand goed weet wat je er mee moet. Het gevolg is verwaarlozing of intensief beheer, waarbij de beheerder (bewoners, woningbouwvereniging en gemeente) het gevoel moet hebben tegen de bierkaai te vechten: tegen de verwaarlozing, niet omdat het kwaliteit toevoegt.

Het beste is de te kleine tuinen, de onduidelijke zones en 'overhoeken' op te heffen en toe te voegen

eigendom van en betrokkenheid bij openbare ruimte

1 verdeling profiel in heldere ruimtelijke eenheden (bv trottoir)

2 eigendom openbare ruimte - privé (bv voorzones)

3 betrokkenheid openbare ruimte - privé op begane grond (bv gevelopeningen)

4 betrokkenheid openbare ruimte - privé op verdiepingen (bv balkon)

fout voorbeeld: uitkragende balkons

goed voorbeeld: inpandige balkons

aan de openbare ruimte van de straat. Dit zal tevens die delen waar de openbare ruimte lijkt te zijn ingenomen door een private partij, ophelderen. Blinde muren van bergingen op de begane grond moeten worden opgeheven door de bergingen een andere plaats te geven.

Bij de recente bebouwing zien we een aantal goede oplossingen. Er wordt een bepaalde afstand tussen het openbare en private terrein gecreëerd, die voor beide terreinen wenselijk is. Een bewoner wil niet dat een toevallige voorbijganger ziet, wat hij of zij aan het doen is. Een voorbijganger wil het gevoel hebben dat er enige sociale controle is, waardoor hij of zij een 'veilig gevoel' krijgt.

Waar de beganegrondwoning van appartementengebouwen hoger ligt dan de straat, kunnen mensen van buiten niet naar binnen kijken, maar van binnen kan goed naar buiten gekeken worden. De benodigde distantie tussen de openbare en de private wereld wordt via het 'piano nobile' gecreëerd. Gemetselde plantenbakken voor eengezinswoningen bieden een vriendelijk straatbeeld met voldoende distantie van de straat, zonder dat het zicht op de straat ontnomen wordt.

Waar de begane grond van eengezinshuizen nagenoeg geheel uit glas bestaat, ontstaat een 'stedelijk gevoel', alsof het bedrijfsruimtes zijn en de straat deel van het interieur wordt. Het is een gevoel van controle, in werkelijkheid heeft iedereen vitrage of lamellen.

De overgangen op de begane grond, die gemaakt worden via het 'piano nobile', de gemetselde plantenbak of via glazen gevels zijn goede voorbeelden van stedelijke oplossingen.

op de verdieping van de Schilderswijk

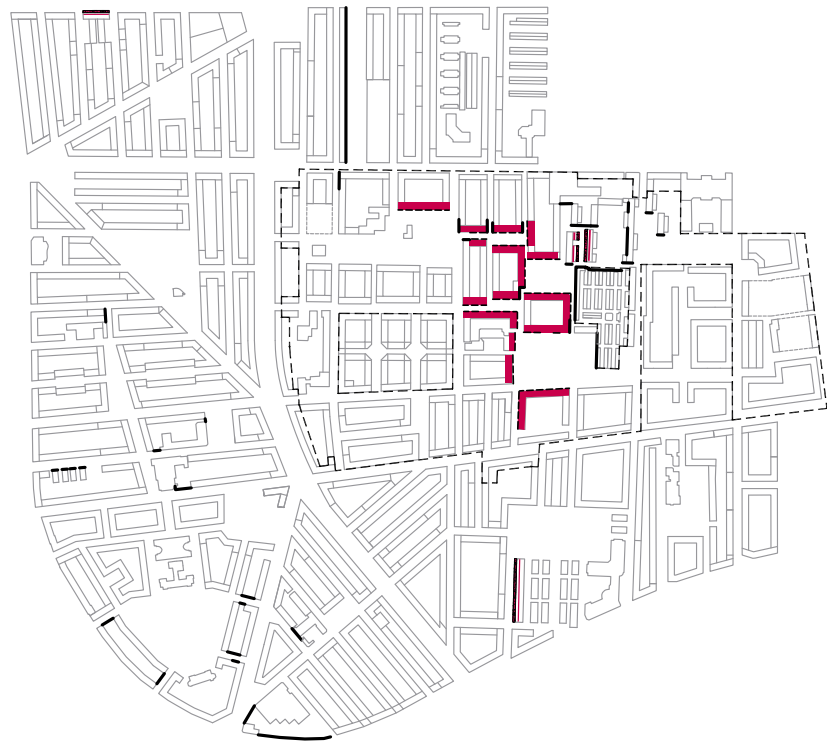
Verschillende types balkons vormen de directe overgang op de verdieping tussen privé en openbaar. De balkons zijn terug te leiden tot een drietal types; inpandige, kleine uitkragende en grote uitkragende balkons.

Een inpandig balkon geeft de bewoner de mogelijkheid om te roepen en te schreeuwen, wanneer iemand op straat roggigheid uithaalt. Maar als het balkon de gehele gevel beslaat, dan is het zicht vanuit de woning minimaal. De woning zelf ligt dan achter het balkon, waardoor de betrokkenheid vermindert. De donkerte in de avond versterkt de anonimiteit.

De erker, het kleine 'zwaai-balkon' en het 'Franse balkon' zijn traditionele middelen om de relatie tussen woning en straat te maken. Op straat geven ze je het gevoel zichtbaar te zijn. Voor bewoners geven ze, net als het inpandig balkon, de mogelijkheid om zich naar de mensen in de straat te uiten.

Het grote uitkragende balkon leidt al snel tot ergernissen. Óf de privé-ruimte domineert de straat (de kratten bier op het balkon, de vuilniszak vanaf het balkon naar beneden laten vallen), óf het vergroot de anonimiteit van de straat (schermen op het balkon tegen inkijk). De schaduwwerking van het uitkragende balkon op de eigen gevel en op de openbare ruimte zorgt bovendien voor een verminderde kwaliteit van het licht in de straat. Een uitkragend balkon vraagt om een afstand tot aan het openbaar gebied; het trottoir moet op afstand liggen van de gevel, zodat het balkon niet meer domineert. Uitkragende balkons zijn typisch voor de bebouwing tussen 1960 en 1980 (efficiënt en kostenbewust bouwen, de wens om dorps 'buiten te wonen') en komen veelvuldig in het middengebied voor.

In de Schilderswijk, als stadswijk, is de straat openbaar. Uitkragende balkons domineren in dit geval de straat te veel om de openbaarheid van de straat te waarborgen. Om de openbaarheid van de straat te garanderen worden de uitkragende balkons verwijderd en vervangen voor 'Franse balkons'.

overgangen begane grond

overgangen verdieping

conclusies de overgang van woning naar buitenruimte

De overgangen tussen woning en buitenruimte moeten verbeterd worden om de herkenbaarheid van de ruimten te vergroten. De ensembles zijn hierin de uitzondering.

begane grond

Om herkenbaarheid van ruimten te krijgen, en daarmee duidelijkheid over gebruik en beheer, wordt voorgesteld:

- voorzones/stoepen en ondiepe voortuinen op te heffen en toe te voegen aan het trottoir.
Indien er 'overhoeken' ontstaan, worden deze opgeheven door ofwel de inspringing vol te bebouwen, ofwel het uitsteeksel te verwijderen;
- blinde gevels van bergingen na verplaatsing van bergingen te vervangen door gevels van bedrijfsruimten, entreehallen of woningen.

verdieping

Om een duidelijke scheiding te krijgen tussen privé en openbaar wordt voorgesteld uitkragende balkons te verwijderen en te vervangen door 'Franse balkons'.

5 STRATEN IN DE SCHILDERSWIJK

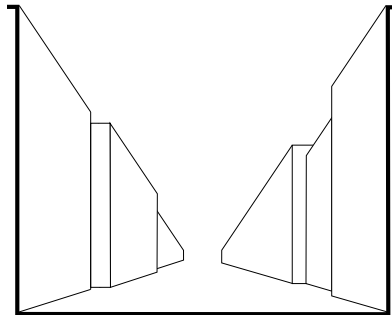

Jacob Jordaensplein

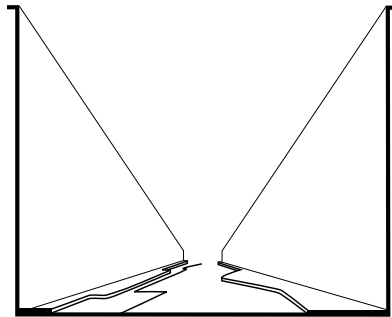

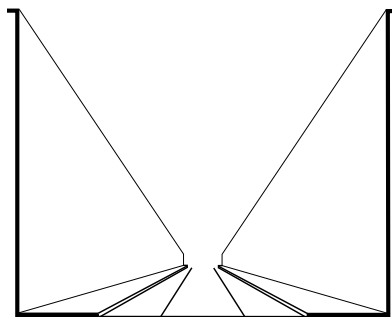
fout voorbeeld: geen helder profiel, erf

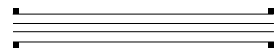

fout voorbeeld: geen helder profiel, as-verspringing

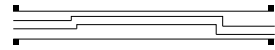

goed voorbeeld: helder profiel

straat

straat met as-verspringing

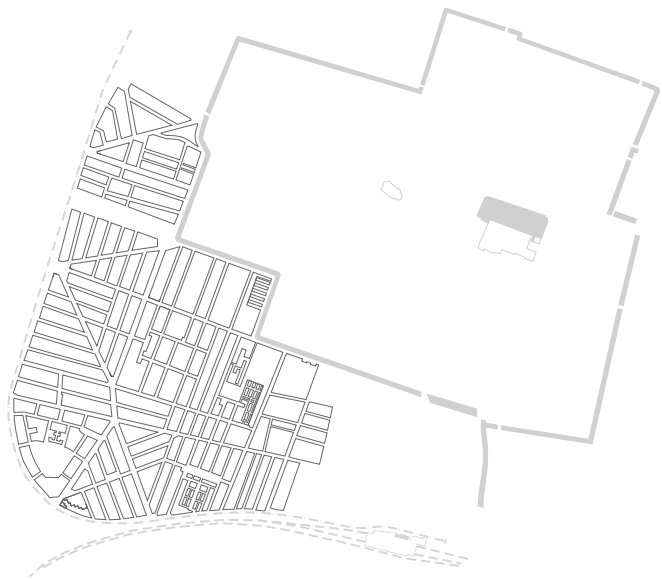
straat = erf

De openbare ruimte in de stad, plekken en routes, is een essentieel element voor de stad om te kunnen functioneren. De openbare ruimte bepaalt in sterke mate het beeld van de stad. Het is ook de ruimte voor onder andere verkeer en transport, waar mensen zich verplaatsen en waar de toegangen van bebouwing ontsloten worden. De straten vormen een groot onderdeel van het netwerk van openbare ruimten. Om een stedenbouwkundig plan goed te kunnen begrijpen, is een duidelijke hiërarchie in het stratenpatroon van belang. De inrichting van de openbare ruimte én de overgangen naar de private wereld (zie ook de overgang van woning naar buitenruimte) moeten daarom in een eenduidig, helder profiel (over de gehele straatlengte) worden ontworpen.

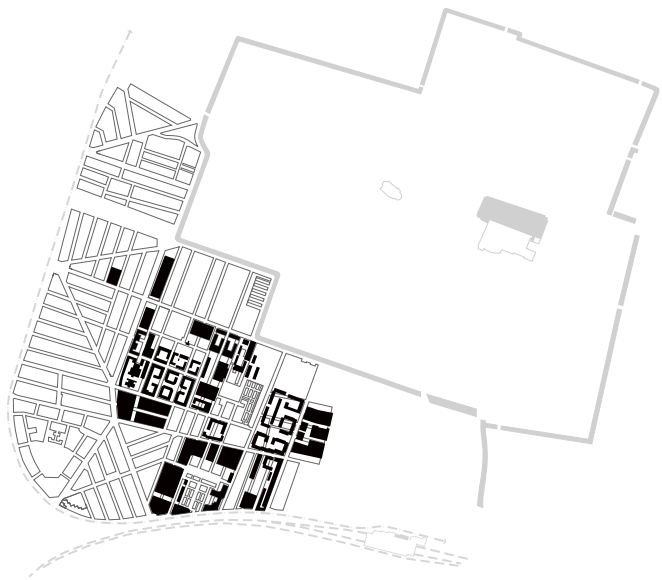
de openbare straat

In de stad is de straat de ruimte waar uitwisseling tussen individuen plaatsvindt. Het is in wezen een anonieme ruimte. De openbare ruimte in de stad is voor iedereen. Een anonieme ruimte maakt het mogelijk dat meerdere doelgroepen zich kunnen identificeren met die ruimte en zich er betrokken bij voelen. Een anonieme ruimte betekent niet dat deze niet ontworpen moet worden of geen karakter kan krijgen. Juist bij de ontmoeting van verschillende doelgroepen en gebruik moet een helder, eenduidig ontwerp van de openbare ruimte de mogelijkheid scheppen dat alle gewenste activiteiten plaats kunnen vinden. Zo kennen we woonstraten, winkelstraten of verkeersstraten. In woonstraten met een homogene groep bewoners (met ongeschreven- regels) kan een woonerf ontstaan, waar iedereen zich aan de regels van parkeren en snelheid houdt en zorg draagt voor plantenbakken en andere obstakels. In een stadsstraat is die betrokkenheid minder, omdat er geen homogene groep gebruikers is.

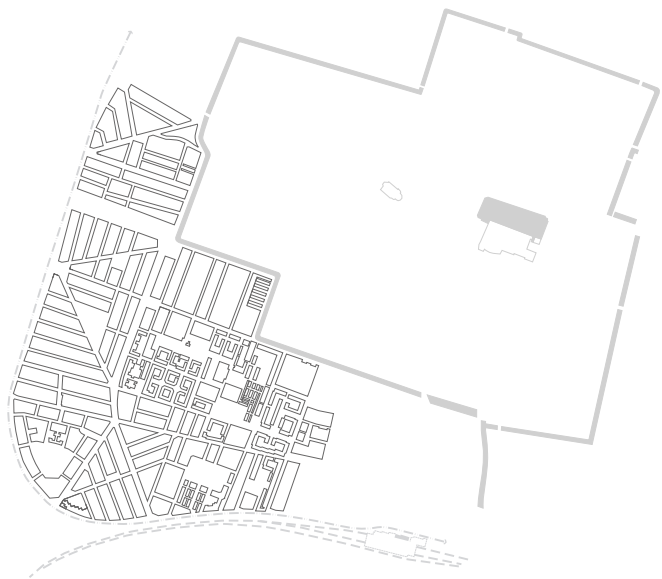
Omdat in een stad overal de voetganger centraal moet staan, er in de Schilderswijk nergens eenduidige winkelstraten bestaan en er nergens (behalve in de ensembles) homogene bewoning is, is een heldere indeling van de straat gewenst: een trottoir, een band, een rijbaan, een band en een trottoir, met waar mogelijk langsparkeren en/of beplanting. Dit moet, zonder as-verschuivingen, worden voortgezet over de gehele straat. Er kan dan duidelijkheid ontstaan in het gebruik: parkeren in de vakken en spelen op de stoep.

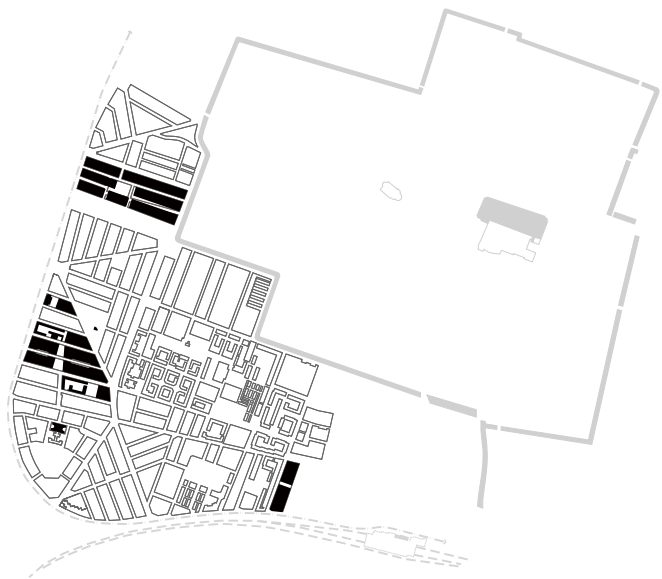
voor stadsvernieuwing (ca. 1955)

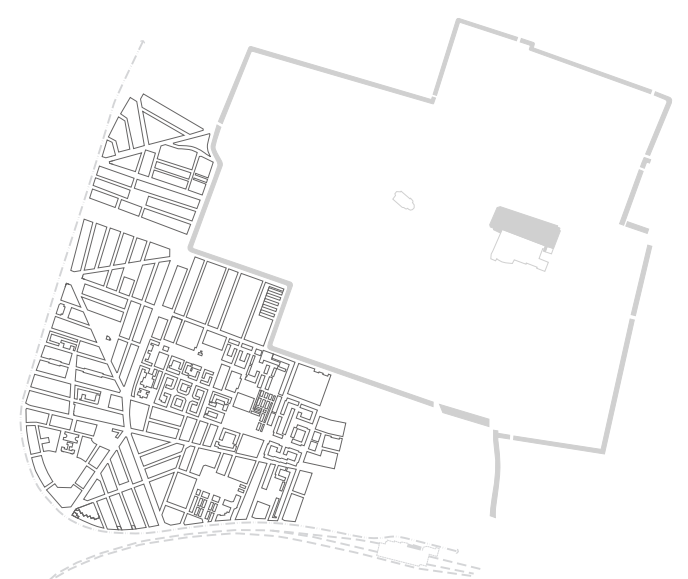
ingrepen gedurende 16 jaar stadsvernieuwing

na 16 jaar stadsvernieuwing (ca. 1980)

ingrepen gedurende recente vernieuwing

huidige situatie (ca. 2007)

Door het verschil in omgaan met de structuur, het 'originele rooilijnenpatroon', is de bestaande structuur verloren gegaan. Er zijn grofweg drie typen te onderscheiden; ten eerste het behoud van woningen (voor 1960), ten tweede het bouwen van nieuwe bouwblokken los van de bestaande structuur (tussen 1960 en 1985) en ten derde het introduceren van nieuwe structuren, naast de bestaande structuren (na 1985).

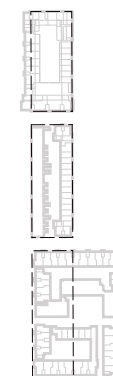
Met name in het middengebied zijn veel gevallen als in de Van Dijkstraat te vinden, waar nieuwe bouwblokken de 'originele structuur' doorbreken. Dit maakt het invoeren van een eenduidig, helder profiel niet mogelijk. In het middengebied moet de structuur opnieuw bekeken (en ontworpen) worden. Opnieuw zijn de ensembles met hun 'dorpse' bewoning een uitzondering: woonerven en autovrije voetgangersstraten lijken hier te kunnen functioneren.

toekomstige vraagstukken

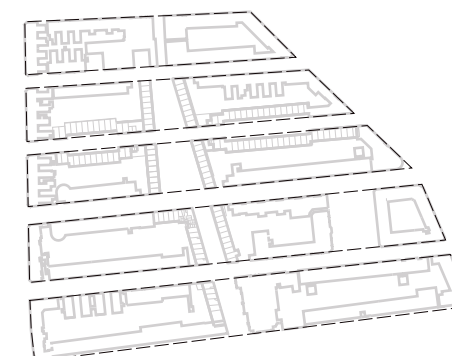
In een analyse naar de fysieke structuur van een wijk ten behoeve van het ontwikkelen van een aanpak voor de openbare ruimte, moeten ook de toekomstige vraagstukken als de parkeercapaciteit worden meegenomen. Nu is er in de wijk geen eenduidig parkeerregime. Het noordelijk deel van de wijk kent een regime aansluitend bij het centrum van Den Haag, het oostelijk deel door station Hollands Spoor en het westelijk deel door de Haagse Markt. Het zuidelijk deel en het middengebied kennen helemaal geen regime. In de stadsvernieuwingsperiode zijn veel garages ontwikkeld om de bewoners een parkeerplek te kunnen bieden. Intussen staan veel garages leeg, omdat veel mensen hun auto (gratis) op straat zetten. In de wijk zijn nu veel parkeerplaatsen aanwezig. De auto domineert het straatbeeld door de vele parkeerclusters en het haaks parkeren. In de toekomst zal een parkeerregime moeten worden ingevoerd, zullen de aanwezige garages waar nodig opgeknapt en weer in gebruik moeten worden genomen en het restant aan langspaarplaatsen moet worden gemaakt in de openbare ruimte.

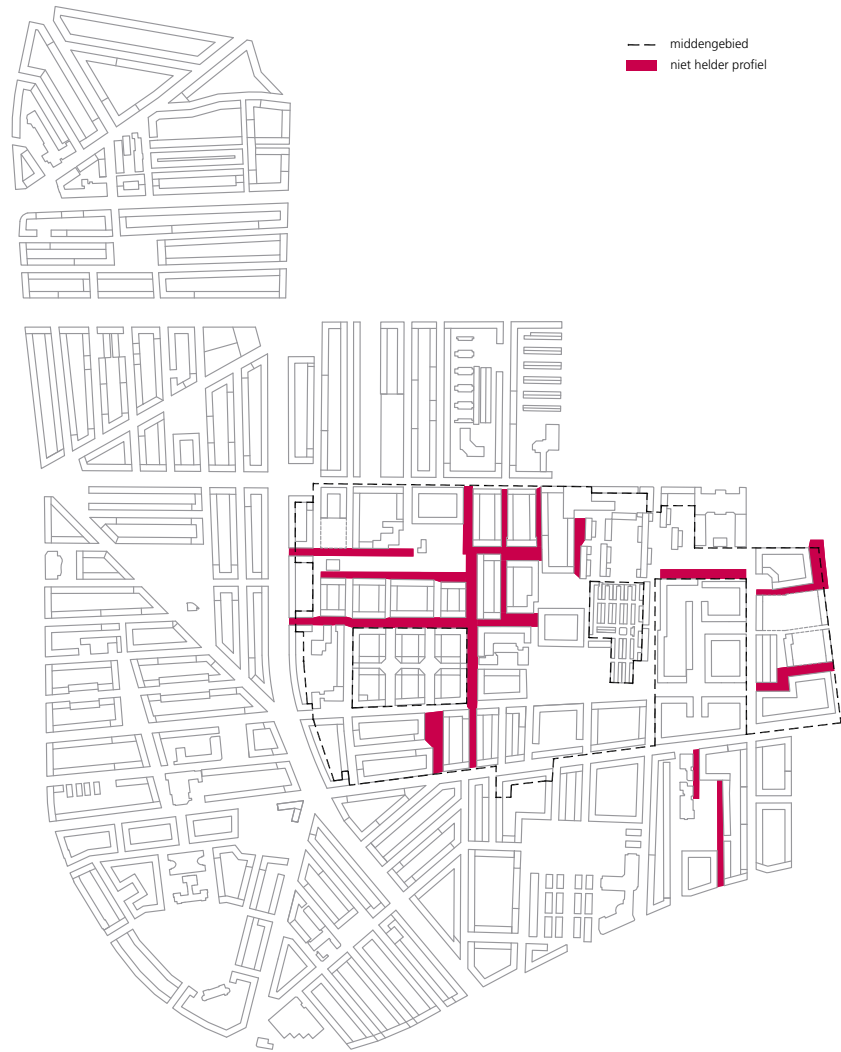
behoud grondgebonden woningen uit 'originele structuur'

nieuwe bouwblokken los van 'originele structuur'

*ingreep binnen rooilijnen van 'originele structuur'
met introductie van een nieuwe route*

profielopbouw: geen eenduidig profiel

profielopbouw: herinrichten

conclusies de straten in de Schilderswijk

Om herkenbaarheid van gebruik, ruimtelijk overzicht en adequaat beheer mogelijk te maken, wordt voorgesteld:

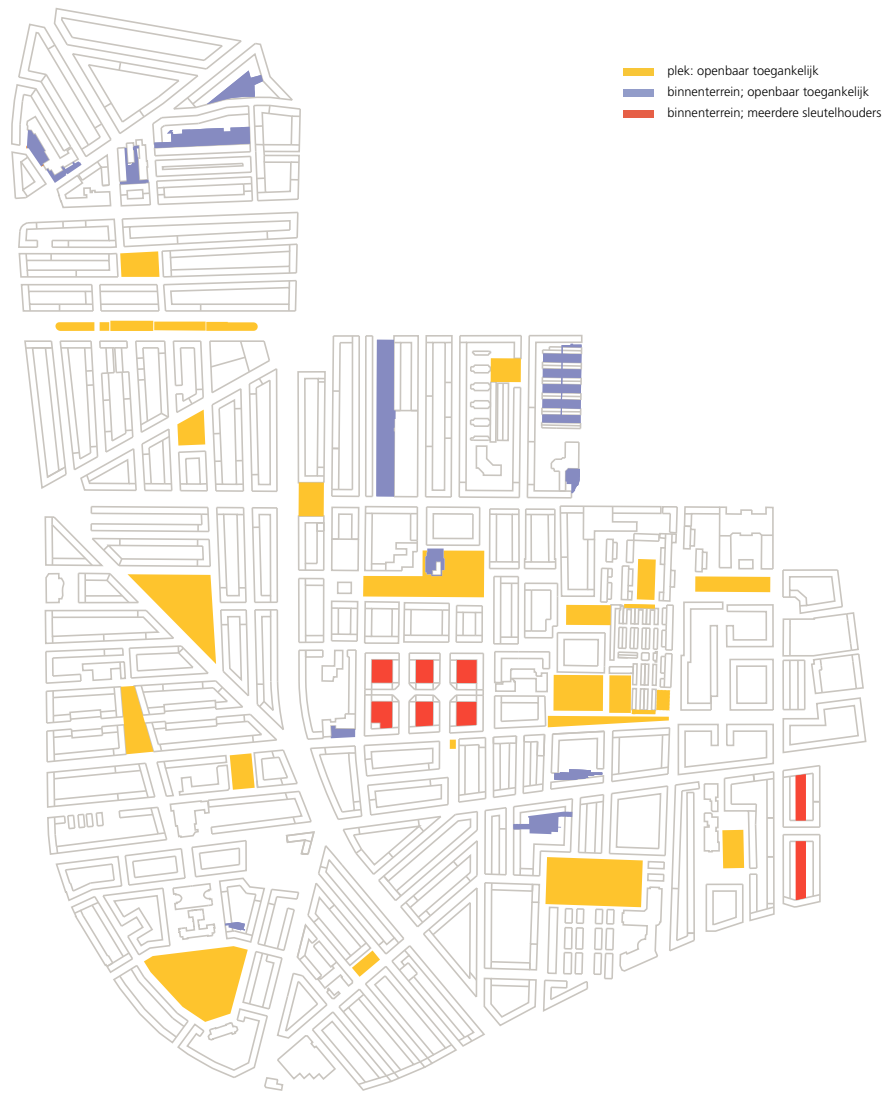
- de straten over de gehele lengte (volgend uit de hiërarchische structuur) een eenduidig profiel te geven, dus zonder as-verschuiving;
- de straten in te richten met trottoirs door een band gescheiden van een rijbaan, met daar waar de ruimte het toelaat langsparkeren en/of beplanting;
- alleen langs te parkeren en niet haaks, opdat de auto niet in het straatbeeld domineert;
- een eenduidig parkeerregime in te stellen en de aanwezige garages in gebruik te nemen, zodat het restant aan benodigde (langs)parkeerplaatsen in een inrichtingsplan kan worden opgenomen.

Voor het middengebied geldt dat de structuur in zijn geheel bekeken (en ontworpen) moet worden.

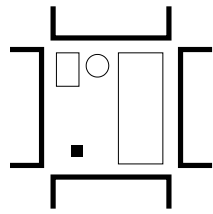
6 PLEINEN, PARKEN EN BINNENTERREINEN IN DE SCHILDERSWIJK

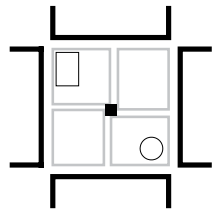

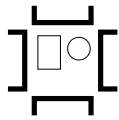
plekken en binnen terreinen

fout: functies naast elkaar

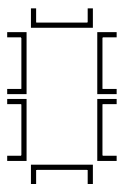
*goed: neutraal ontwerp,
functies gaan op in ontwerp*

*Schilderswijk; plekken te
klein en teveel functies*

*één functie per plek
(eventueel plek kleiner maken)*

plekken groter maken

De openbare ruimte beslaat naast routes, ook plekken. Pleinen, parken en binnenterreinen zijn verblijfsruimten binnen de openbare ruimte. De ligging in de structuur, de maat en inrichting van de plek en de ruimtelijke herkenbaarheid bepalen de openbaarheid en de gebruikswaarde van de plek. Een plek moet óf ontworpen worden voor één specifieke doelgroep óf zo ontworpen worden dat de functies ondergeschikt zijn aan het ontwerp. Zo kan een ruimte met enkel een voetbalkooi voldoen voor één specifieke doelgroep en is Wijkpark Transvaal een voorbeeld waarbij het ontwerp meer is dan de som der delen. In z'n algemeenheid valt in de Schilderswijk allereerst op, dat de plekken te klein zijn om als volwaardig park te kunnen functioneren en dat veel plekken te groot zijn voor een stedelijk plein. Er is óf geen neutrale invulling óf geen keuze voor een bepaalde doelgroep gemaakt.

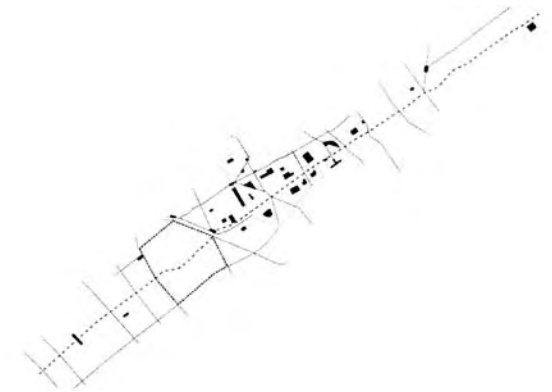
In de openbare ruimte zelf werden in de twintigste eeuw de verlangens van mensen diverser. Het plantsoen en de grasweide voldeden niet meer. Speelplaatsen, sportvelden, rozentuinen, hondenuitlaatplaatsen enzovoorts werden gewenst. De ruimte verloor daardoor zijn oude "neutraliteit" en werd diverser en specifiek. Nu strijdt elke groep om zijn plekje.

De openbare ruimte in de Schilderswijk wordt intensief gebruikt onder andere door een tekort aan verblijfsruimte voor de jeugdige bevolking, door de parkeerdruk en door het semi-illegaal gebruik van de openbare ruimte als verkoopplaats voor bijvoorbeeld auto's.

structuur

Een ruimtelijk goed ontworpen plek veronderstelt duidelijke grenzen tussen plek en route, een juiste maatvoering voor het gebruik en een juiste opname in de hiërarchie van het stedenbouwkundig plan. Indien hier niet aan voldaan wordt, zal een plek een collectief (beheerde) plek worden. Indien hier wel aan voldaan wordt, brengt dit duidelijkheid en draagt dit bij aan het functioneren van de wijk, aan sociale controle en cohesie.

Binnen de Schilderswijk liggen de plekken veelal los van de structuur. Gelijktijdig verspreid over de Schilderswijk liggen pleinen en parkjes. Kenmerkend is de ligging apart van de hoofdstraten. Daardoor zijn de pleinen en parkjes gericht op de buurt en niet op de wijk als geheel. Het zou ons niet verbazen dat bewoners in de ene buurt niet weten dat in een andere buurt ook pleinen en parkjes liggen. Hoe meer een plek op een buurt gericht is, des te minder is het gebruik en des te groter is de mogelijke overlast. Op veel plekken in de Schilderswijk is er last van specifieke overlastgevende groepen, die al snel de (te) kleine ruimte domineren. De ligging van een plek in de structuur kan in sterke mate de openbaarheid bepalen. Als een plek openbaar moet zijn, is het wenselijk dat de plek in de structuur is opgenomen. Er wonen meer mensen in de directe omgeving en er is een grotere kans dat er toevallige voorbijgangers passeren. Hoe meer mensen op een plek komen, hoe beter dit is voor onder andere het vestigingsklimaat voor bedrijvigheid. Als een plek herkenbaar is ten opzichte van straten en binnenterreinen, dan drukt dit openbaarheid en specifiek gebruik uit. Als een plek niet in de structuur ligt én daarmee minder openbaar is, zou de inrichting en functie hierop aan moeten sluiten. Een plek los van de structuur zou een plek gericht op de directe woonomgeving moeten zijn. Hierbij geldt dat de behoefte aan pleinen en plekken vooral groot is in de buurten waar veel appartementen staan, maar kleiner is in de buurten waar veel eengezinswoningen (gebouwd) zijn.

plekken los van structuur (uit STAWON-ontwerpstudie)

plekken t.o.v. hoofdstructuur (hierarchische trap 2)

diverse programma's

In de stadsvernieuwingsperiode werd veel openbare ruimte toegevoegd door de toen benodigde ruimte voor de auto en voor recreatie. Dit ging echter niet altijd gepaard met meer ruimtelijke kwaliteit of een betere gebruikswaarde. Veel plekken in de Schilderswijk hebben een zelfde maat en liggen niet altijd logisch in de structuur van de wijk. De doorbraken werden niet altijd begrensd door woningen, maar ook door blinde kopwanden, tuinschuttingen of bergingsmuren. Dit doordat bijna alle plekken, die toen gecreëerd zijn, slooplocaties zijn. Veel plekken uit de stadsvernieuwingsperiode worden als onduidelijk ervaren, doordat de wanden niet dominant, gesloten of afgewend van de plek zijn. De levendigheid en de sociale controle zijn daardoor niet gewaarborgd. Een open relatie tussen wand en plek kan dit wel waarborgen.

De structuurverbetering kan óf het positioneren van een plek aan een doorgaande structuur betekenen om de plek 'meer openbaar' te maken óf het positioneren van een plek in een interne wereld om de plek 'meer buurtgericht' te maken.

Op dit moment is er, vooral in het middengebied en het zuidelijke gedeelte, veel onduidelijkheid over de plekken door het verspringen van bouwblokken en de woonerfachtige maaiveldinrichting met veel onbepaalde ruimte. Er is een onduidelijke hiërarchie, met een minimaal onderscheid tussen routes en plekken. Deze onduidelijke ruimten treffen vooral het middendeel. Hier zijn de pleinen/parkjes nogal geïsoleerde restgebieden, soms zelfs grenzend aan scholen of achterkanten van woningen, waardoor het goed en helder organiseren van de ruimte niet mogelijk is. De ruimte wordt moeilijk 'leesbaar', omdat de wanden van de ruimte niet altijd reageren op de ruimte. De dominante gevel van het bouwblok richt zich vaak, in tegenstelling tot de verwachting, juist niet op de ruimte. Het gebruik van grote delen van die plekken is er onduidelijk.

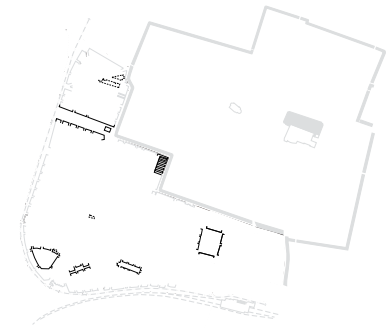
programma

In de Schilderswijk hebben veel plekken een vergelijkbaar programma. Vaak is de ruimte niet helder gedefinieerd en heeft deze een beperkte gebruikswaarde. Voor een goed functioneren van de wijk moet het geheel aan openbare ruimten de gehele wijk kunnen bedienen. Het gebruik is vaak toegewezen aan een enkele doelgroep, waardoor veelzijdig gebruik ontbreekt. Waar veelzijdig gebruik mogelijk is, ontstaat een toename van de gebruikswaarde voor verschillende doelgroepen. Dit vergroot het openbare karakter van een plek.

Sommige pleinen en parkjes hebben een zogenaamde neutrale inrichting (geen aparte indeling voor verschillende activiteiten). Andere pleinen en parkjes herbergen specifieke, begrensde activiteiten.

In het geval dat er één activiteit is (voetbalkooi, speeltuinvereniging, schoolplein) is de situatie duidelijk. In de gevallen dat er meerdere begrensde activiteiten naast elkaar gesitueerd zijn, lijken er problemen te ontstaan: de strijd om wie de baas is. De neutraal ingerichte pleinen en parkjes lijken minder last te hebben van die strijd om de ruimte.

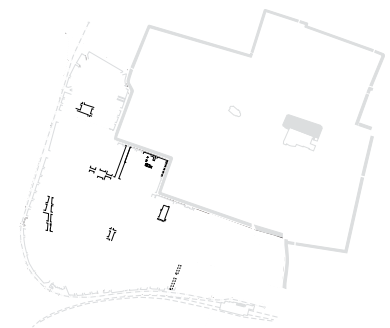
In grotere parken, zoals het Wijkpark Transvaal, kan een neutrale inrichting bereikt worden met meerdere specifieke, begrensde functies naast elkaar: de 'overmaat' is groot genoeg om een eigen neutrale invulling te geven, die het alles tot een ruimtelijk geheel samenbindt.

ca. 1955

ca. 1980

na 1985

middenberm Delftselaan

Van Der Venneplein

Meester De Bruinplein

Jacob Jordaensplein

diverse binnenterreinen

De neutraal ingerichte plekken en de plekken met één specifieke activiteit lijken te voldoen. De plekken in het middengebied en het Meester De Bruinplein vragen eerst om structuurverbetering (herkenbare ruimte met alom openbare zijden) en behoefteonderzoek, voordat antwoord gegeven kan worden op het vraagstuk van gebruik en inrichting. Voor drie plekken, de Delftselaan, het Van der Venneplein en het Van Campenplein, zal gekozen moeten worden ofwel voor het volledig gebruiken voor één specifieke functie, ofwel voor een neutrale ruimte. De beide laatste pleinen zijn voor een neutrale ruimte wat betreft maat 'vlees noch vis': ze zouden dan óf kleiner óf groter gemaakt moeten worden.

Een herinrichting beslaat het vraagstuk over de maat versus het gebruik. Een kleine ruimte moet specifiek ingericht zijn voor een bepaalde doelgroep. Bij een grotere ruimte moet de inrichting zo ontworpen worden dat de verschillende specifieke, begrensde functies op kunnen gaan in het ontwerp.

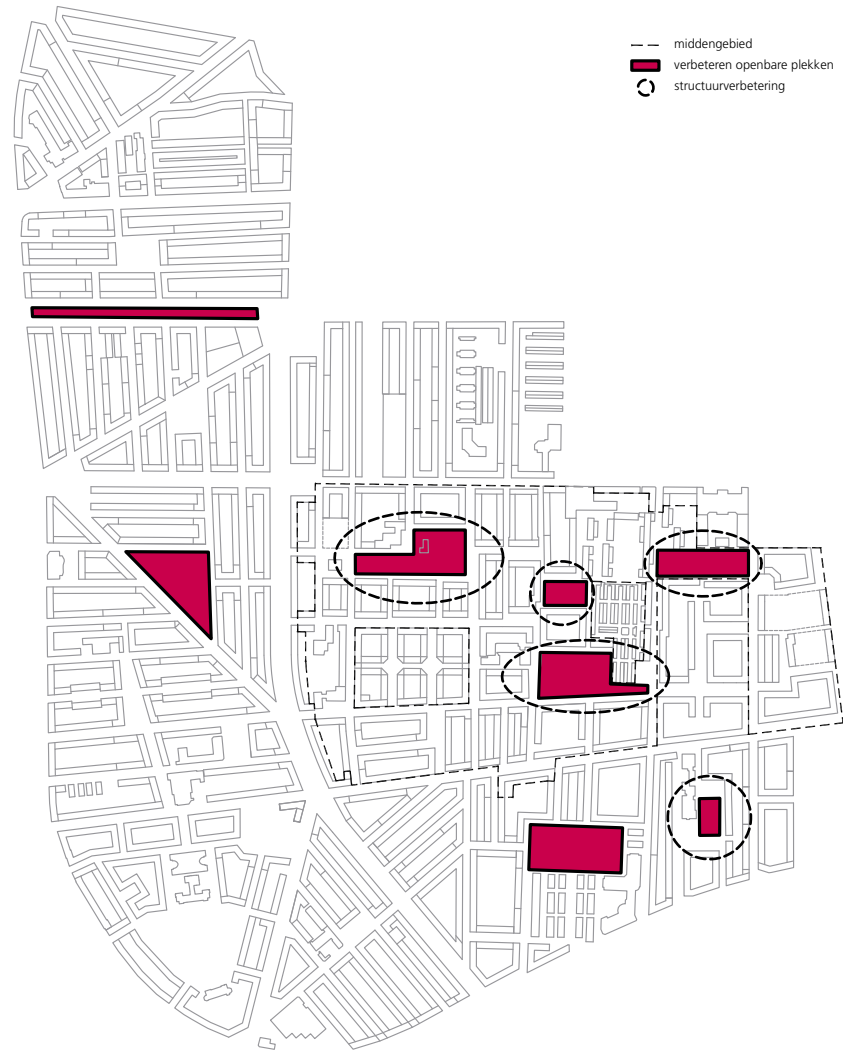
de binnenterreinen

In de Schilderswijk zijn meerdere binnenterreinen die openbaar toegankelijk zijn. In een aantal gevallen is dit goed te reguleren: er zijn woningtoegangen en er komen alleen mensen die er wonen of op bezoek komen. In een aantal gevallen wonen er geen mensen aan die binnenterreinen of zijn er functies gesitueerd, die toegankelijk zijn voor niet-bewoners. In deze laatste gevallen is een duidelijke indeling gewenst: óf het is echt openbaar (zoals een straat of een park), of het is alleen toegankelijk voor bewoners, óf het terrein wordt verdeeld in privé-bezit.

Er zijn een aantal gemeenschappelijke binnenterreinen met meerdere sleutelhouders. De terreinen zijn bedoeld voor bewoners en toch komen er vreemden. Juist deze onduidelijkheid in de overgang tussen openbaar, gezamenlijk binnengebied en privé kan problemen opleveren. Gemeenschappelijke binnenterreinen kunnen door een slimmere toegangscontrole meer gericht zijn op bewoners.

totaal aan plekken ca. 2007

openbare plekken

binnenterreinen

conclusies pleinen, parken en binnenterreinen in de Schilderswijk

Veel ruimten in de Schilderswijk hebben een ongedefinieerd karakter. Het geheel aan openbare ruimten moet alle doelgroepen kunnen bedienen. Een ruimtelijk goed ontworpen plek veronderstelt duidelijke grenzen tussen plek en route, een juiste maatvoering voor het gebruik en een juiste opname in de hiërarchie van het stedenbouwkundig plan.

Voor een verbetering voor het gebruik van de plekken wordt voorgesteld:

- structuurverbetering, herinrichting of beiden;
- een kleine ruimte specifiek in te richten voor een bepaalde doelgroep;
- een grotere ruimte neutraal te ontwerpen, zodat verschillende specifieke, begrensde functies op kunnen gaan in het ontwerp.

pleinen en parken

Om herkenbaarheid van ruimtes te vergroten, en daarmee het gebruik beter te faciliteren, wordt voorgesteld:

- de middenberm van de Delftselaan volledig in te richten voor één activiteit of volledig neutraal in te richten (en de huidige activiteiten elders onder te brengen);
- het Van der Venneplein en Van Campenplein volledig te gebruiken voor één functie (met mogelijk verkleining van de ruimte), of te vergroten en in te richten als 'neutrale' ruimte;
- de structuur van het Meester De Bruinplein duidelijk door openbare ruimte (straten) te laten begrenzen, waardoor openbaarheid en distantie gewaarborgd wordt en deze aan één activiteit toe te wijzen, of het plein op te heffen;
- voor het middengebied een behoefteonderzoek te doen en de resultaten hiervan te gebruiken bij het maken van voorstellen voor verbetering van de structuur;
- bij een betere structuur van het middengebied uit te gaan van:
 - situering van plekken, zoveel als mogelijk in doorgaande structuren (ter versterking van gebruik en openbaarheid);
 - de plek(ken) te laten begrenzen door openbare ruimte (waardoor distantie en openbaarheid gewaarborgd wordt);
 - aan de plek(ken) één activiteit toe te wijzen of één park te maken met een ruime overmaat, om een neutrale inrichting mogelijk te maken.

binnenterreinen

Om herkenbaarheid van gemeenschappelijke, openbaar toegankelijke binnenterreinen te vergroten (en overlast en beheersproblemen te voorkomen), wordt voorgesteld:

- zoveel mogelijk entrees van woningen hieraan te situeren (eventueel extra toegangen tot trappenhuisen te maken –doorloopportiek-);
- toegangen tot andere functies dan wonen te verplaatsen naar de openbare straat;
- bewoners te betrekken bij inrichting en beheer;
- een 'slimme' toegangscontrole te creëren.

7 FUNCTIES IN DE SCHILDERSWIJK

Op dit moment is de Schilderswijk een wijk waar voornamelijk gewoond wordt. Door haar goede positie rondom de lange lijnen van Den Haag en haar positie ten opzichte van de binnenstad kent de wijk een aantal functies behorend bij een stadswijk. Een stadswijk heeft per definitie een openbaar karakter met openbare functies naast de woonfunctie. Nu ligt de nadruk in de Schilderswijk nog te veel op de woonfunctie om uit te kunnen groeien naar een stadswijk. Op het moment dat de Schilderswijk uitgroeit tot een goed functionerende stadswijk, biedt dit kansen voor revitalisering. Dit kan ten goede komen aan onder andere het aanzien, de leefbaarheid en de economische positie van de wijk.

wijkoverstijgend element

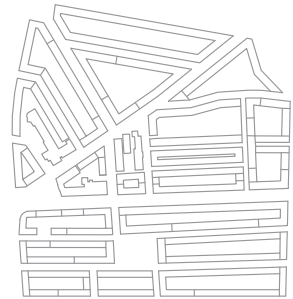
Vaak heeft een stadswijk een wijkoverstijgend element, waarmee de wijk betekenis krijgt voor de hele stad. Om de Schilderswijk optimaal uit te kunnen laten groeien tot goed functionerende stadswijk zou, naast de verschillende andere oplossingsrichtingen in de openbare ruimte, het versterken van het hart een kans zijn. Dit te versterken hart geeft een bepaalde identiteit, herkenbaarheid, mee aan de wijk. Juist het gebied rondom het Teniersplantsoen zou een verschuiving in functieverdeling moeten maken. Dit gebied is nu – letterlijk en figuurlijk - het hart van de wijk en met haar ligging langs de Hobbemastraat heeft het optimale kansen om uit te groeien tot het hart van de stadswijk. Met de nabijheid van de winkels en horeca rondom het Paletplein en de Hobbemastraat, de gebedshuizen aan en in de omgeving van het Teniersplantsoen, de scholen aan het Teniersplantsoen en de plannen voor het aanpakken van het voormalig Volksbuurtmuseum tot theater, grand café en sportfaciliteit en het Teniersplantsoen zelf heeft dit gebied qua functiemenging en openbare ruimte de mogelijkheid om verder uit te groeien tot hart van de Schilderswijk.

functieverdeling

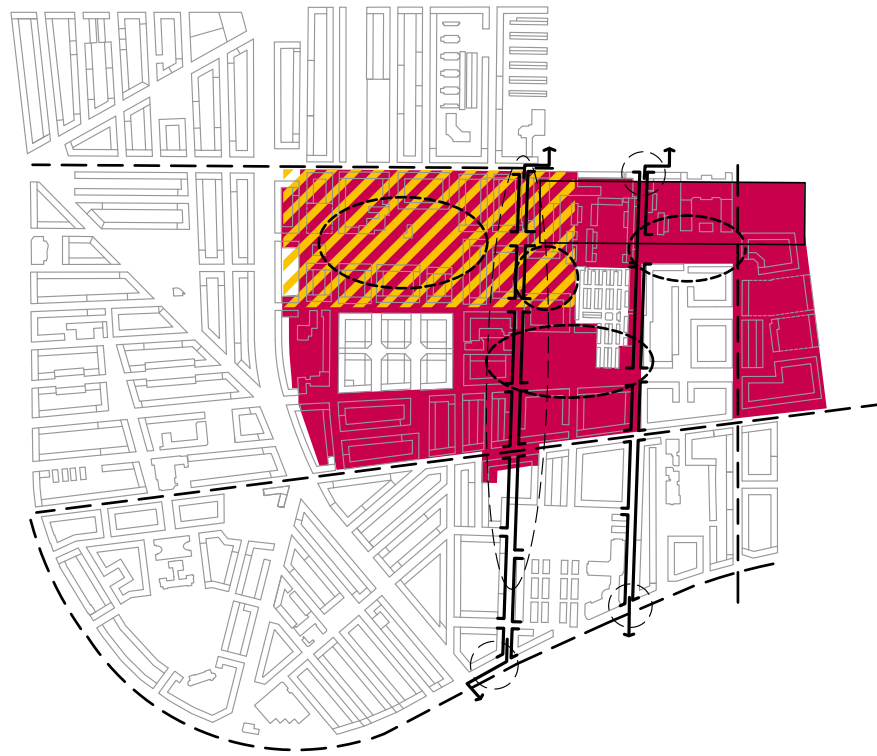
Den Haag heeft verschillende goed functionerende stadswijken. Eén van die wijken ligt aan de noordzijde van de Haagse binnenstad; het Zeeheldenkwartier. Dit gebied heeft een vergelijkbare positie ten opzichte van de binnenstad als de Schilderswijk. Ook dit gebied ligt, net als de Schilderswijk, rondom één van de lange lijnen van Den Haag.

Wanneer je deze wijken vergelijkt op woon- en andere functies is opvallend dat er percentueel meer winkels in het Zeeheldenkwartier dan in de Schilderswijk (respectievelijk ca. 23 % en ca. 19 % van het aantal niet-woningen) zijn. Ook het percentage kantoren is in het Zeeheldenkwartier (ca. 19 %) hoger dan in de Schilderswijk (ca. 5 %).

Een sterk punt van de Schilderswijk is haar aanbod van recreatieve voorzieningen, scholen, kerken, gebedsruimten en culturele voorzieningen. Om de Schilderswijk op te trekken naar het niveau van het Zeeheldenkwartier zou het veranderen van de functieverdeling kunnen helpen. Met name het uitbreiden van het winkel- en kantorenaanbod kan de Schilderswijk aantrekkelijker maken als stadswijk.

- verbetering middengebied
- ▨ hart van de wijk
- verbeteren continu herkenbaar karakteristiek profiel
- ⊕ mogelijke noord-zuidverbindingen met knelpunten

het middengebied: hart van de wijk

conclusies functies in de Schilderswijk

Voor de revitalisering van de Schilderswijk zijn er verschillende mogelijkheden. Eén daarvan is het worden van een stadswijk. De ligging van de Schilderswijk leent zich hier uitstekend voor. De aanwezigheid van functies en de verdeling ervan kan hier echter nog een bijdrage aan leveren. In de Schilderswijk zou met name het winkel- en kantorenaanbod moeten groeien. Het Teniersplantsoen en omgeving is een goede locatie om uit te groeien tot hart van de wijk. Een herontwerp met als invalshoek een menging van veel functies en bijzondere openbare ruimte kan deze plek tot wijkoverstijgend element maken.

8 SAMENVATTING

Koningstraat

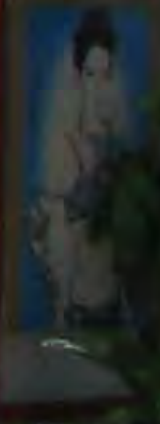
ultgezonderd
🚲 🚴

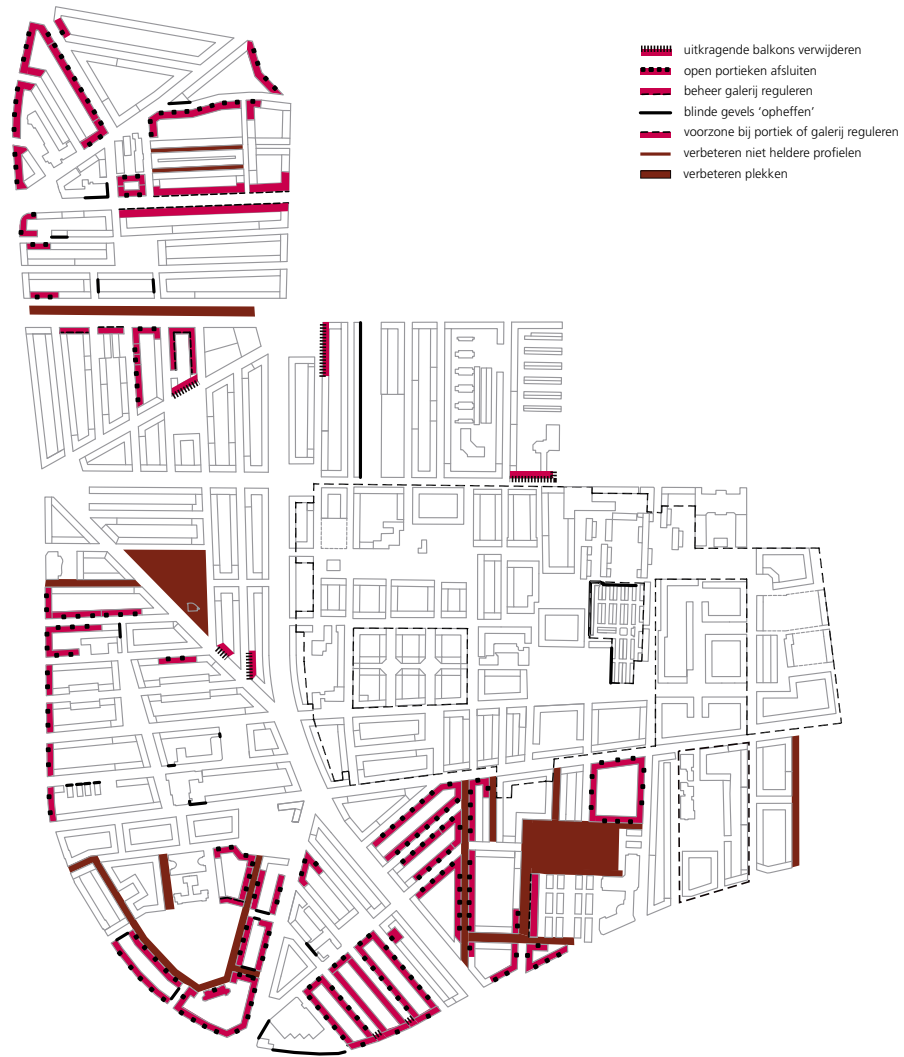

Hollanda Erzurumlular
Kültür ve Değişime Vakfı
Stichting Solidariteit Erzurum

Tel/Fax : 070 - 388 56 51

MAHARAN
INDIAN
GIFT HOUSE

maatregelen

gewenste structuurverbetering

Deze studie gaat in op de fysieke component van de Schilderswijk. Aan de basis van deze studie ligt een precieze, pands- en pleksgewijze inventarisatie. Er zijn verschillende thema's op alle schaalniveaus van de fysieke structuur onderzocht. Op allerlei plekken blijkt op verschillende manieren verbetering mogelijk. Elke oplossing is geënt op het vergroten van de 'herkenbaarheid' van de ruimte.

Wel worden in deze studie twee uitzonderingen gemaakt. Enerzijds voor de ensembles, omdat hier sprake is van een bijzonder woonmilieu met een eigen (dorpse) bewoning. Anderzijds voor het middengebied van de Schilderswijk, omdat hier de problemen op alle schaalniveaus op dusdanige manier spelen dat een aparte studie noodzakelijk is.

Op elk schaalniveau levert dit andere problemen op die terug te brengen zijn tot het nemen van maatregelen die per locatie op elk moment uit te voeren zijn én tot het maken van een structuurverbetering. De maatregelen die per locatie op elk moment uit te voeren zijn, lopen uiteen van onder andere het afsluiten van open portieken, het 'opheffen' van blinde gevels, het herontwerpen van plekken en het herontwerpen van niet heldere profielen (zie kaart maatregelen).

Voor die gebieden waar structuurverbetering nodig is, moet een integraal plan (door alle schalen) bedacht worden vóór met uitvoering begonnen kan worden. Hier variëren de maatregelen van het verbinden van de Schilderswijk met haar omgeving en het maken van noord-zuidroutes tot een ontwerp voor het middengebied (zie kaart gewenste structuurverbetering).

Al deze maatregelen op verschillende schaalniveaus, naast de structuurverbetering van het middengebied, zullen de 'herkenbaarheid' van de stedelijke ruimte garanderen. Op alle aspecten gaat het over het creëren van een helder onderscheid in gebruik en eigendom (en beheer). Als deze condities duidelijk zijn, dan kan de betrokkenheid vergroot worden en de sociale controle en cohesie toenemen. Zo kan de Schilderswijk uitgroeien tot een goed functionerende stadswijk.

BIJLAGEN

P

Verkeersbureau
aan de
Koningstraat
1015 CA Amsterdam

NL 95-HD-HZ

architectonische eenheid van individuele woning	93
architectonische verspreide eenheden	94
architectonische eenheid van één bouwblok	95
architectonische eenheid van meerdere bouwblokken.....	96
architectonische eenheid door ruimtelijk geheel	97
architectonische eenheid door ruimtelijk ensemble.....	98
type bebouwing.....	99
tijdperiode bebouwing	100
openbare plekken	101
openbaar toegankelijke en deels toegankelijke binnenterreinen	102
overgangen begane grond.....	103
overgangen verdiepingen.....	104
transparantie	105
straatbreedte in relatie tot profielopbouw	106
mogelijke parkeercapaciteit.....	107
benoembare straatlengten	108
hoek van een bouwblok.....	109
inventarisatie bomen.....	110

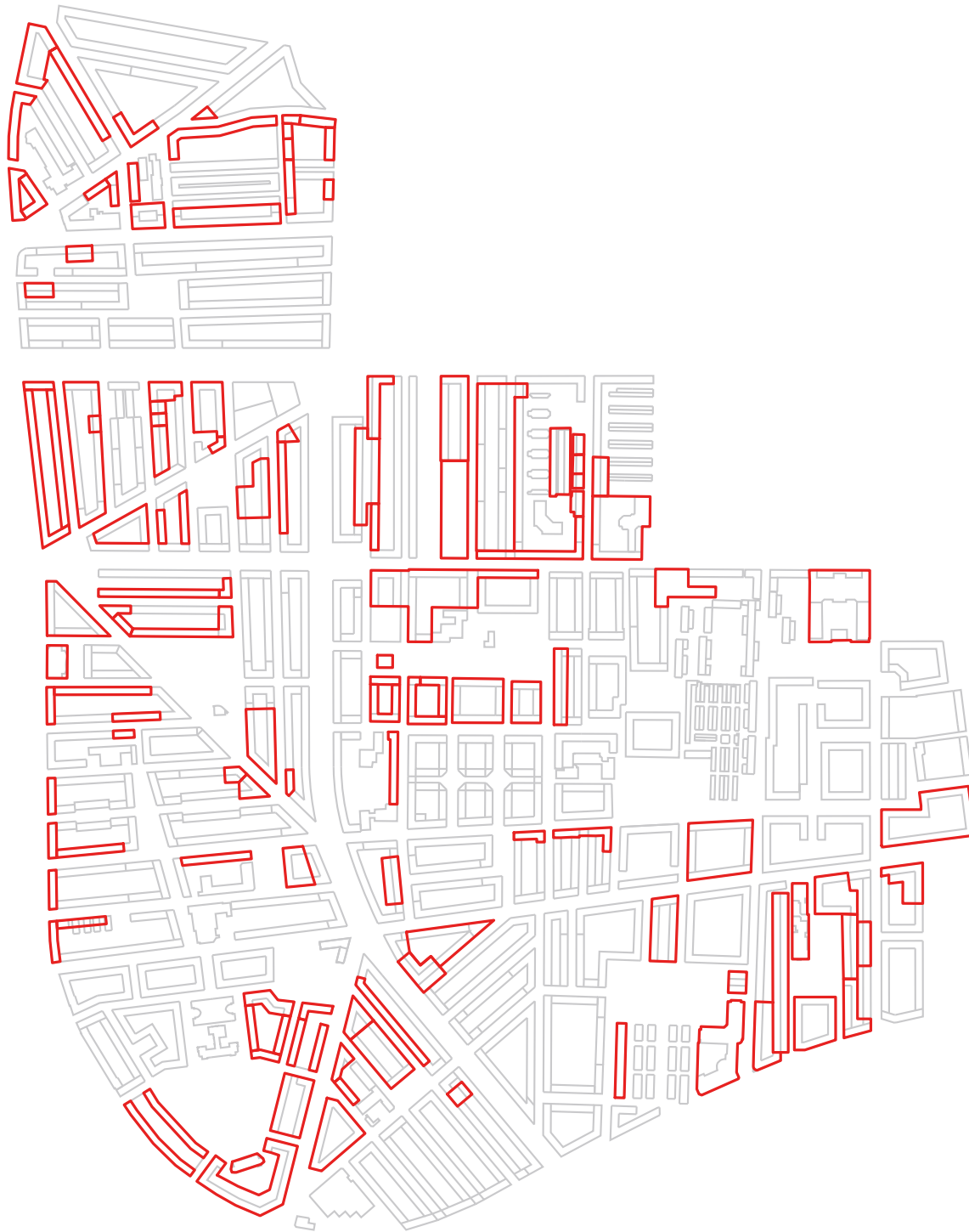
— eenheid van individuele woning

ARCHITECTONISCHE VERSPREIDE EENHEDEN

— verspreide eenheden

ARCHITECTONISCHE EENHEID VAN ÉÉN BOUWBLOK

— eenheid van één bouwblok

ARCHITECTONISCHE EENHEID VAN MEERDERE BOUWBLOKKEN

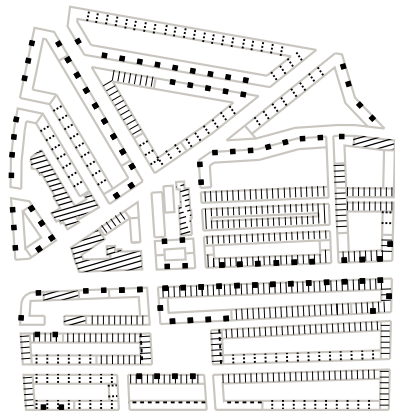
— eenheid van meerdere bouwblokken

— eenheid door ruimtelijk geheel

— eenheid door ruimtelijk ensemble

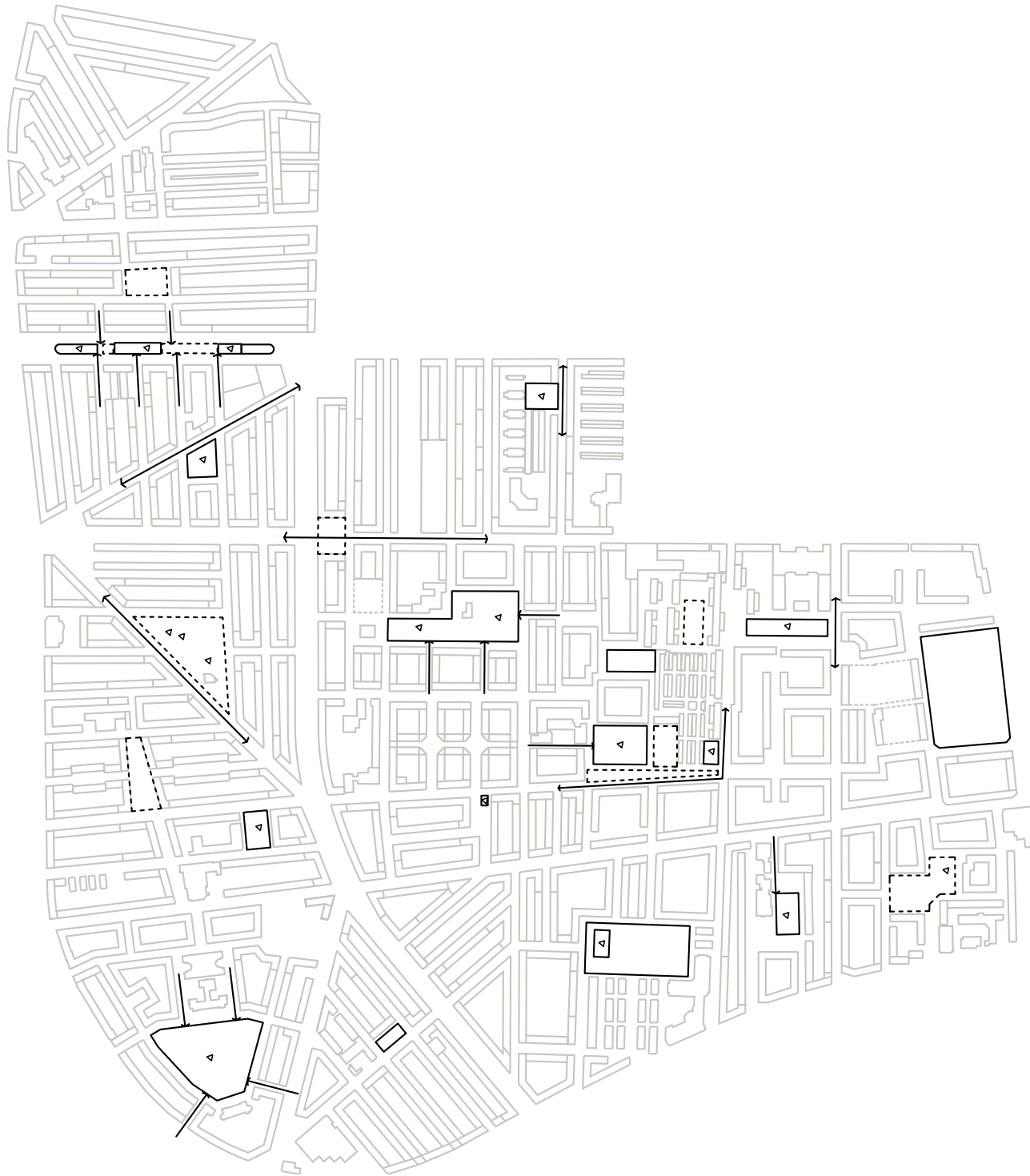
- ■ ■ portieken
- ⋮ ⋮ ⋮ beneden-bovenwoning
- /// bijzondere bebouwing
- - - - galerij
- ||||| grondgebonden woning

TIJDSPERIODE BEBOUWING

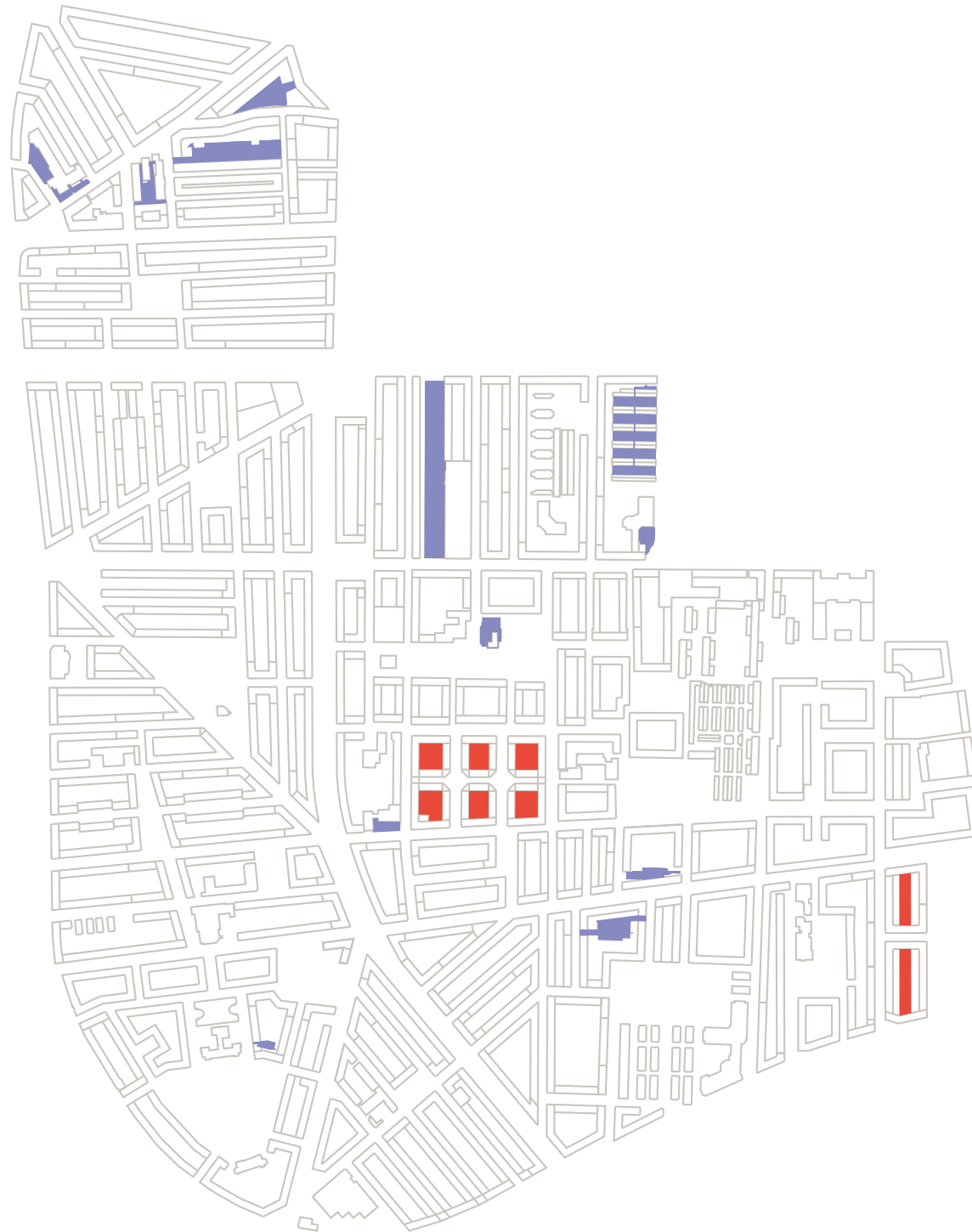
- beouwing voor 1960
- beouwing tussen 1960 en 1985
- beouwing na 1985

OPENBARE PLEKKEN

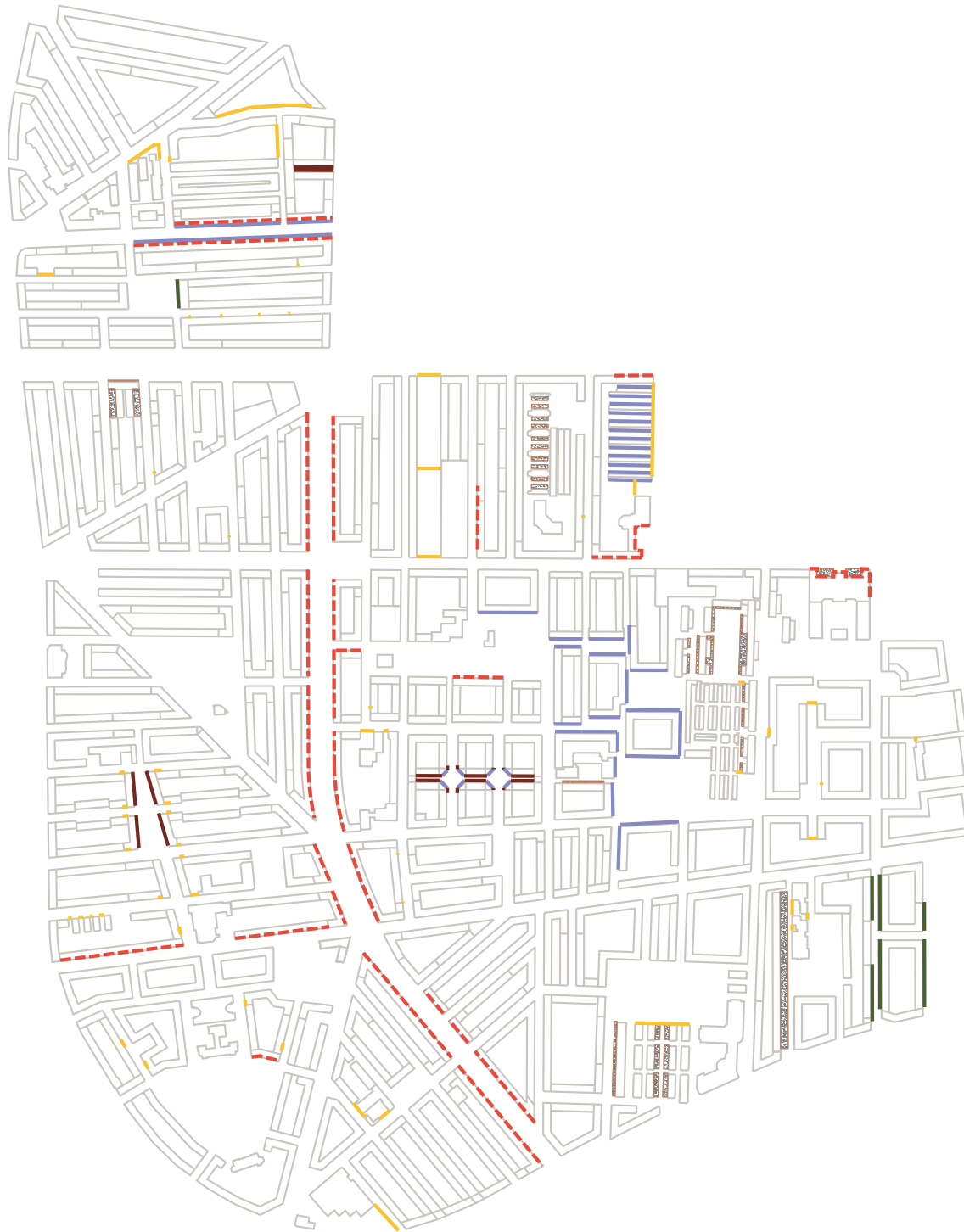
- ruimte begrensd (bv. door hek)
- ruimte aan doorgaande straat
- ruimte niet begrensd
- specifiek programma
- ruimte aan doodlopende straat

OPENBAAR TOEGANKELIJKE EN DEELS TOEGANKELIJKE BINNENTERREINEN

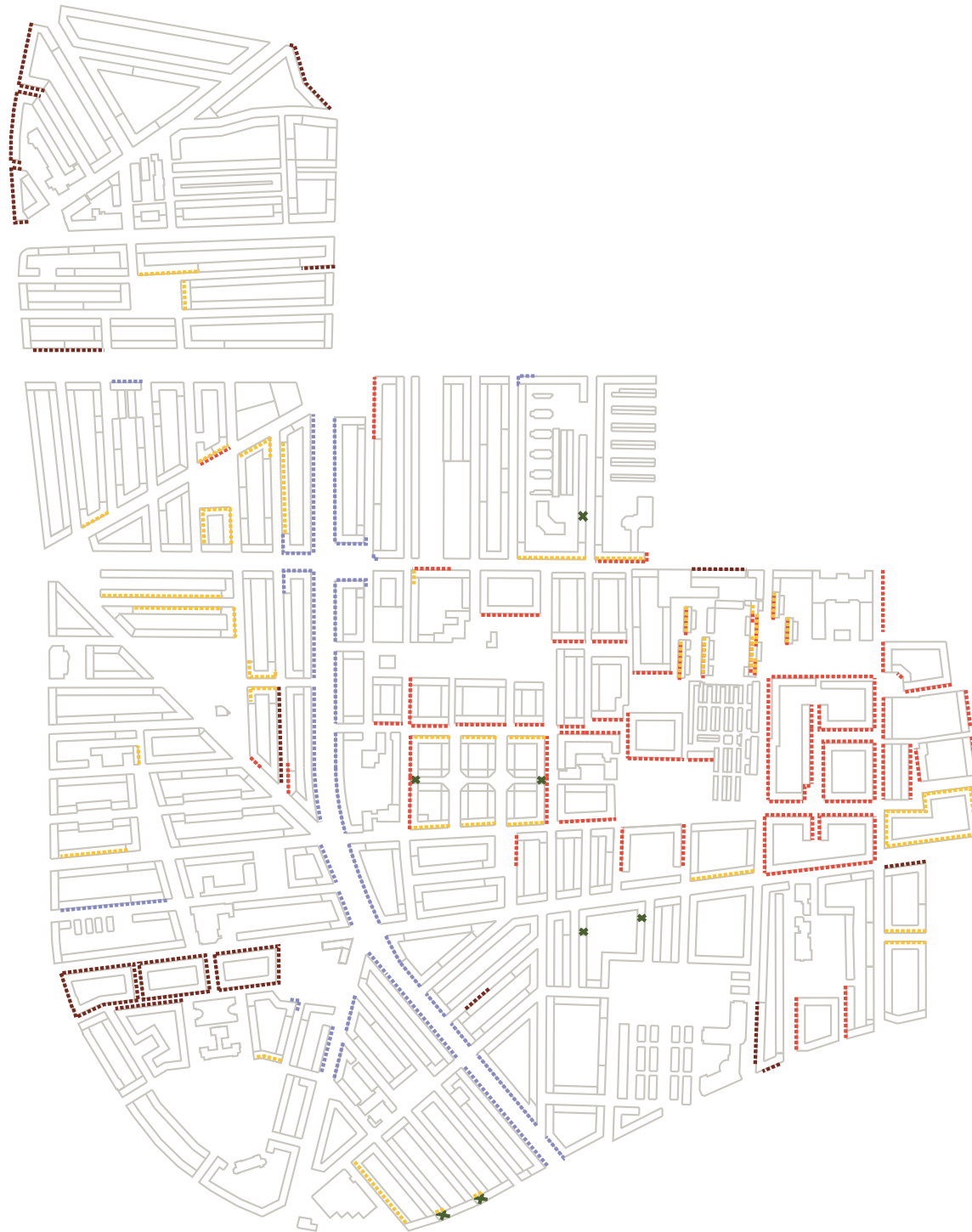
- binnenterrein; openbaar toegankelijk
- binnenterrein; meerdere sleutelhouders

OVERGANGEN BEGANE GROND

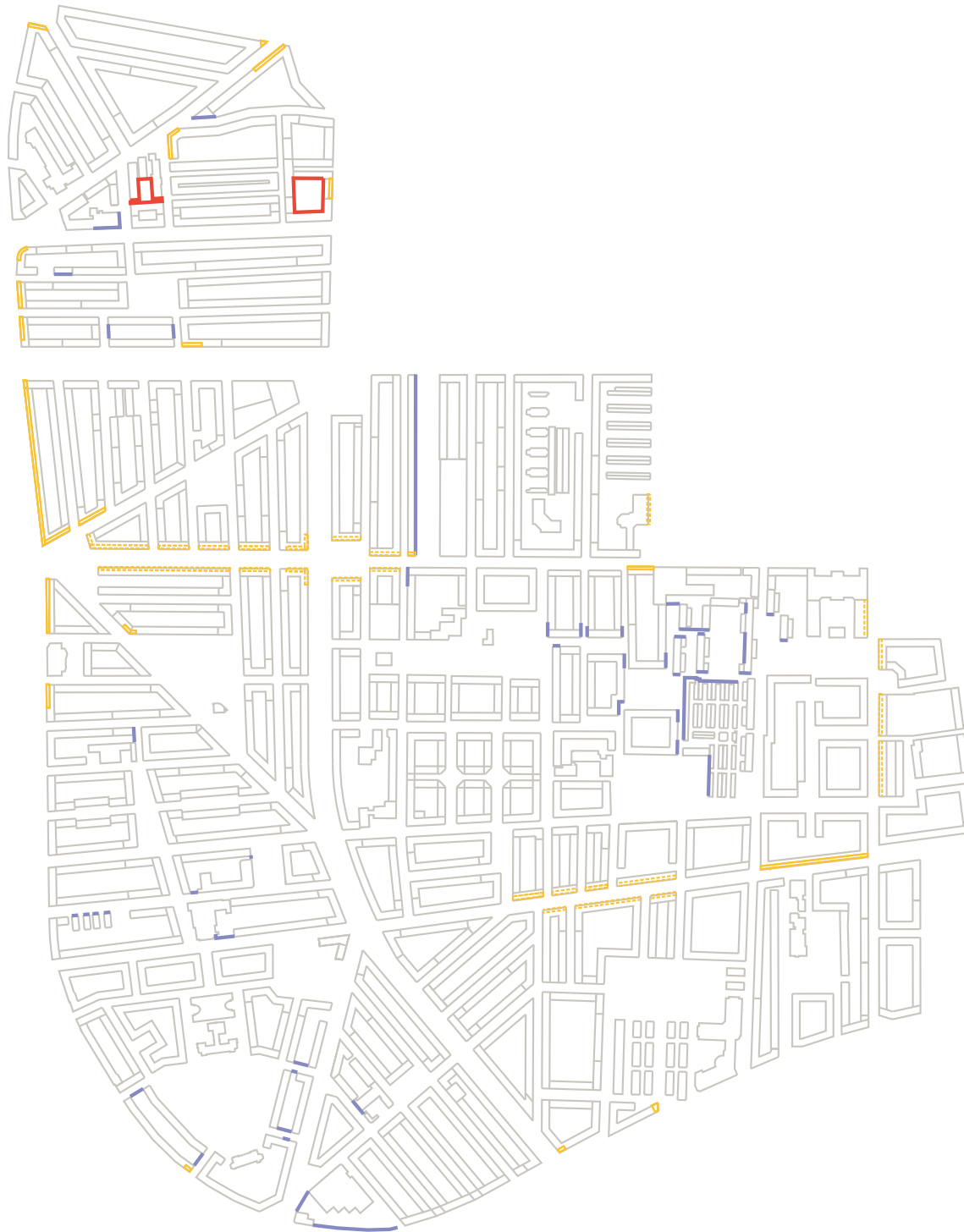

- verhoogde begane grond (piano nobile)
- open portiek
- plantenbak
- tuin
- hekwerk

OVERGANGEN VERDIEPINGEN

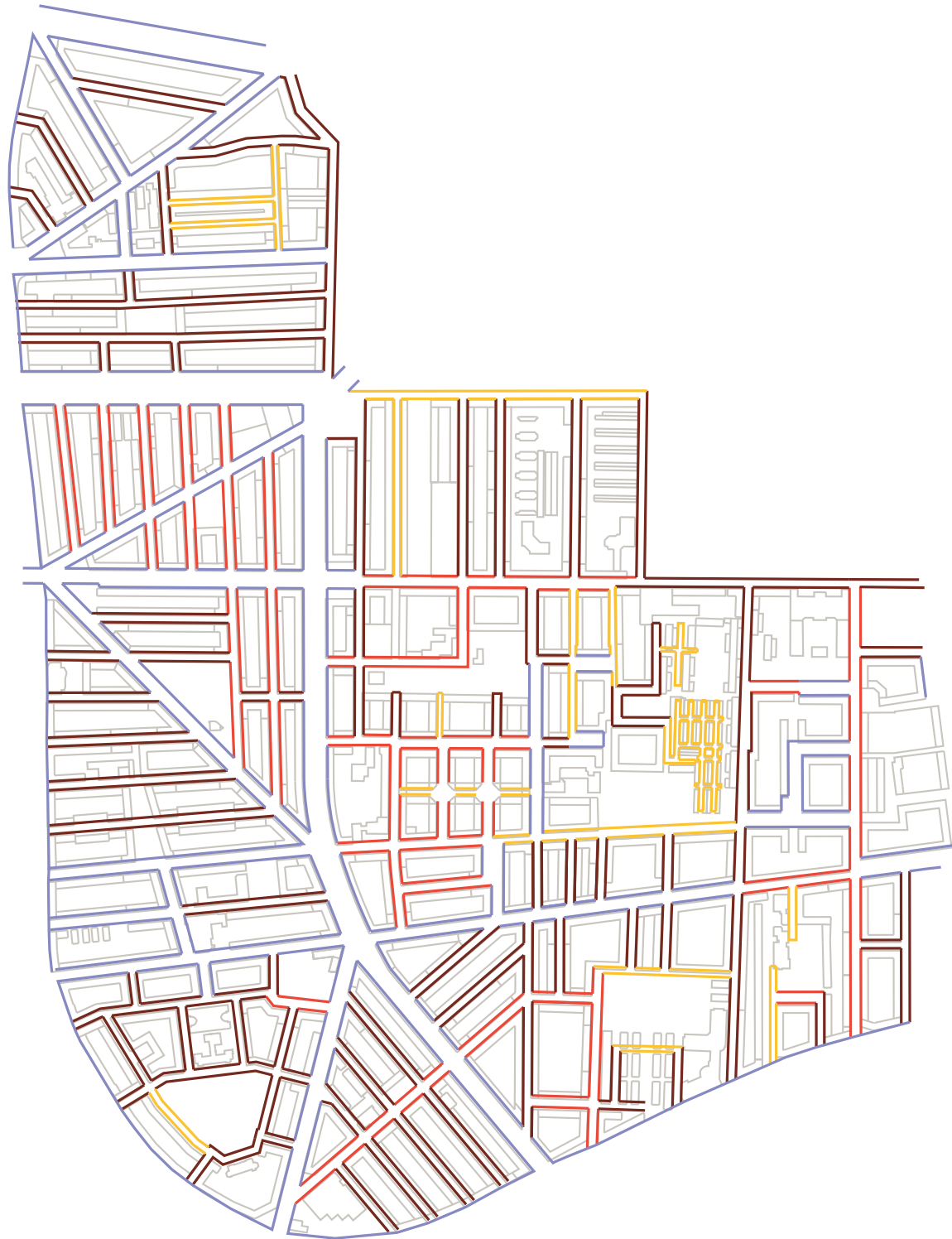

- balkon inpandig
- balkon uitkragend
- Frans balkon
- erker
- ✱ poorten

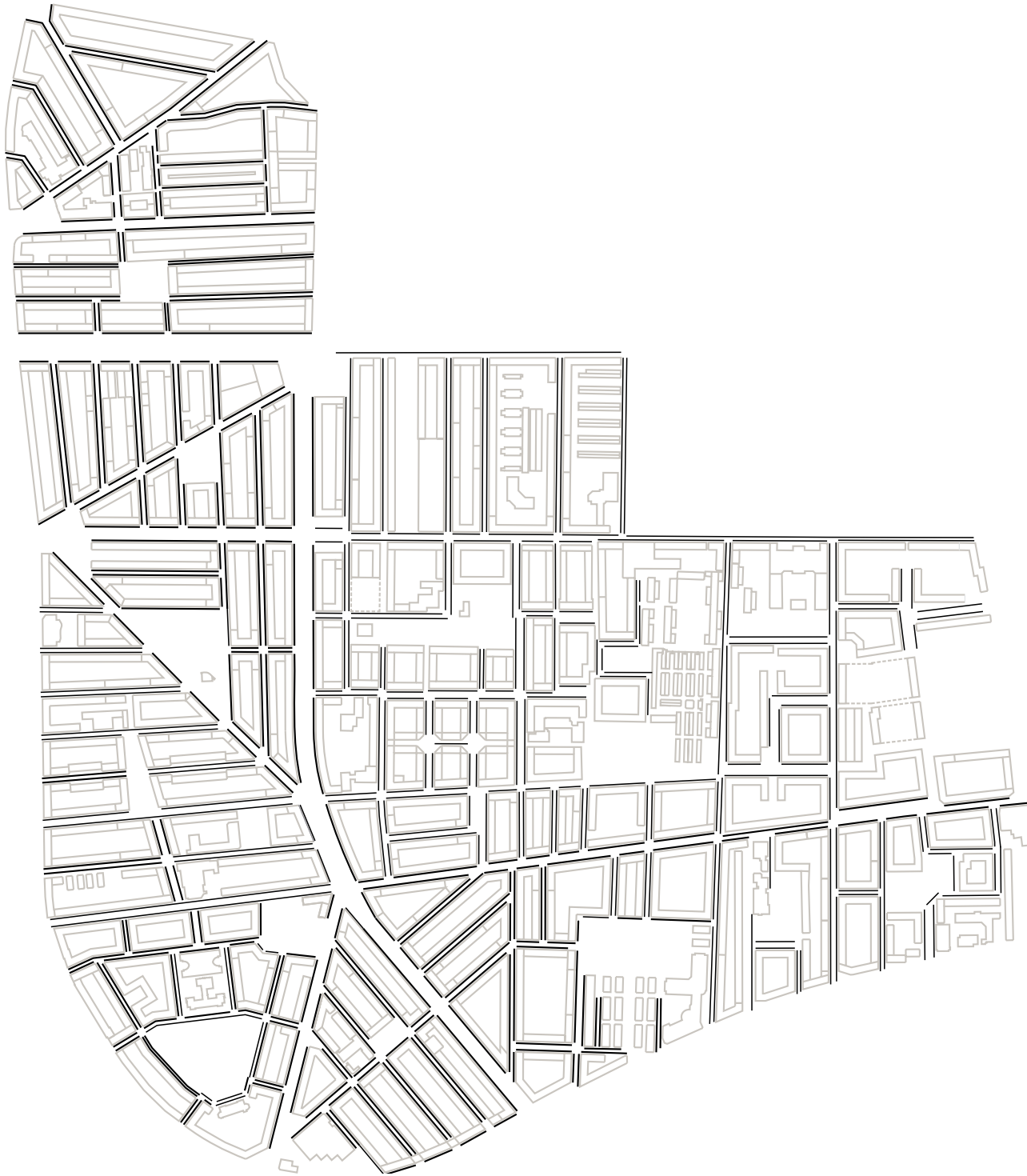
- blinde gevel / bergingen
- bedrijvigheid
- winkel
- - - winkel onderbouw

STRAATBREEDTE IN RELATIE TOT PROFIELOPBOUW

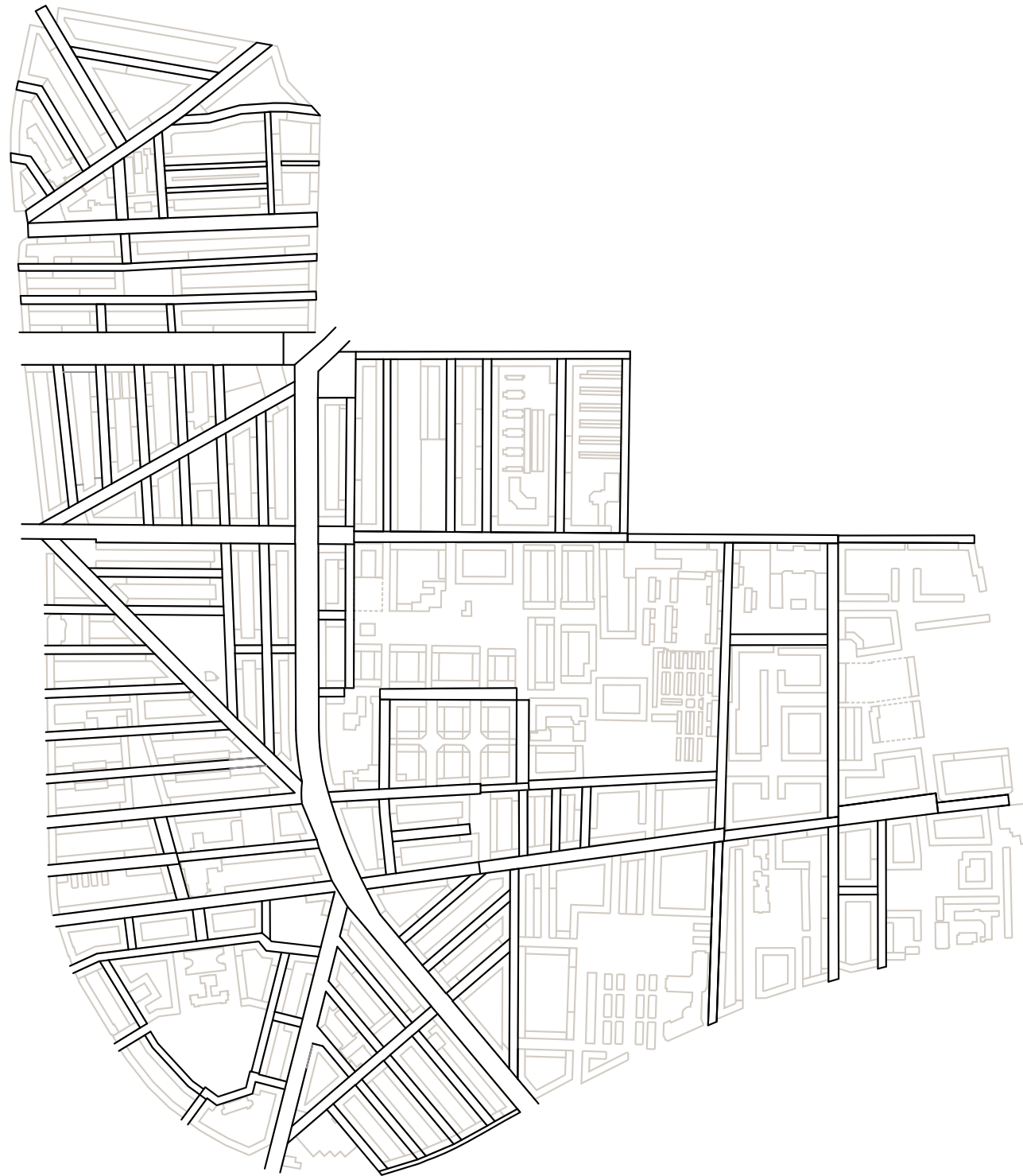
- straatbreedte < 10 m
- straatbreedte 10 - 12 m
- straatbreedte 12 - 15 m
- straatbreedte > 15 m

MOGELIJKE PARKEERCAPACITEIT

— mogelijke ruimte tot parkeren
(gebaseerd op huidige maat tussen bouwblokken)

BENOEMBARE STRAATLENGTEN

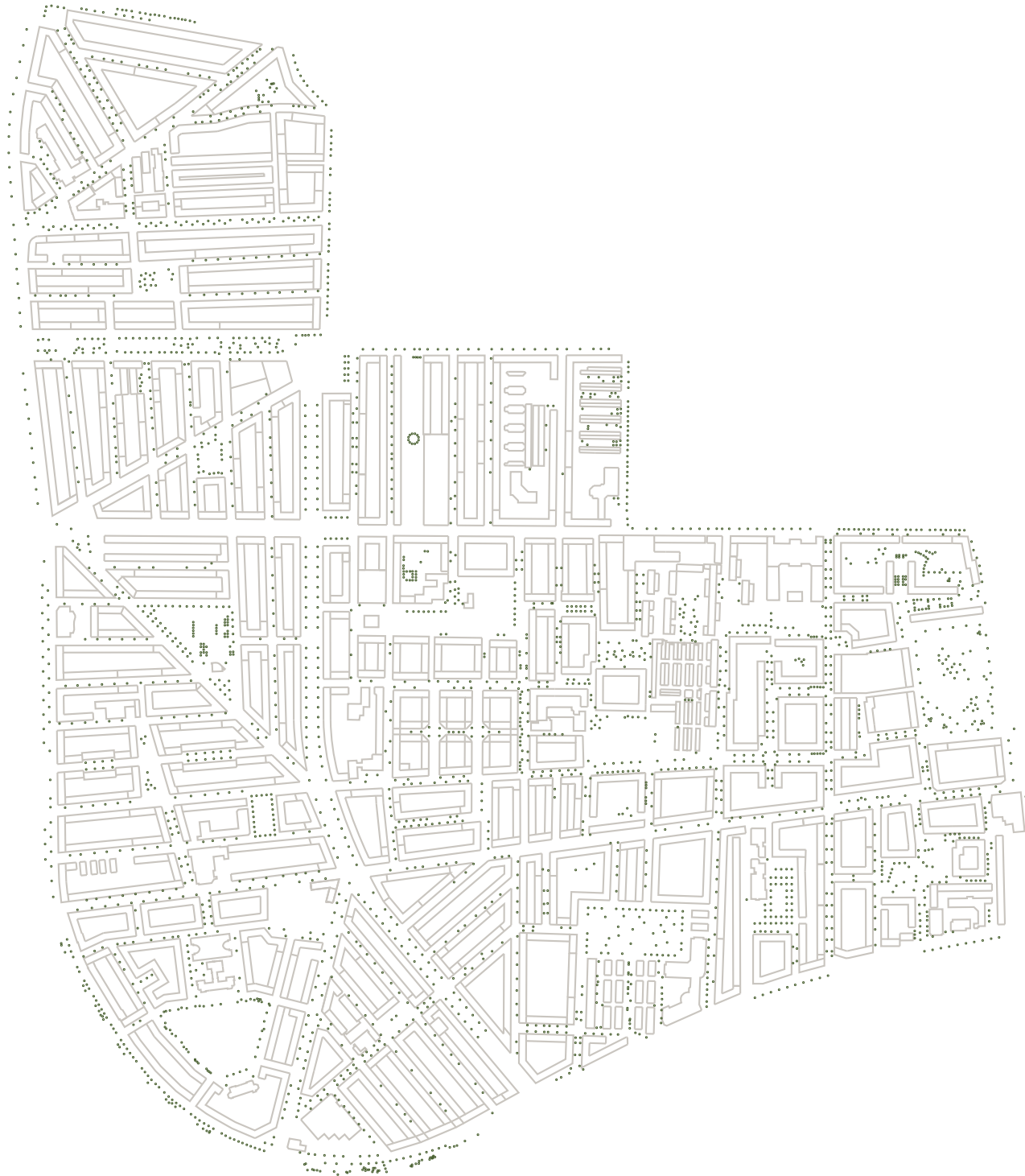

 benoembare straatlengte

HOEK VAN EEN BOUWBLOK

- └─┘ neutrale hoek
- ═══ dominante zijde
- hoektuin

- huidige locatie boom

ALGEMEEN

<i>lange lijn</i>	doorgaande route door meerdere stadsdelen
<i>stratenpatroon</i>	netwerk van openbaar toegankelijk gebied, gekenmerkt door eenduidig profiel, met herkenbare compositie
<i>middenmotief</i>	open ruimte met omgrenzende bebouwing, die het omliggende stratenpatroon bepaalt
<i>architectonische eenheid</i>	ruimtelijk geheel dat bepaald wordt door samenhangende architectuur
<i>ruimtelijke geheel</i>	ruimtelijk geheel dat bepaald wordt door zowel samenhangend architectuur als door een samenhangende buitenruimte
<i>ruimtelijk ensemble</i>	ruimtelijk geheel dat bepaald wordt door zowel samenhangend stratenpatroon als door samenhangende architectuur
<i>bouwblok</i>	een geheel van aaneengesloten gevels dat aan alle zijden op de openbare ruimte aansluit, en kan uit individuele panden, clusters van panden of als totaalontwikkeling zijn opgebouwd
<i>woningtype</i>	niet maatvast organisatieschema van een woning
<i>galerij</i>	horizontale ontsluiting op de verdieping via centrale toegang
<i>benen-bovenwoning</i>	twee woningen boven elkaar met ieder een eigen toegang
<i>eengezinswoning</i>	grondgebonden woning met eigen toegang
<i>haags portiek</i>	gestapelde woningen met een gemeenschappelijke toegang door niet af te sluiten trappenhuis
<i>portiek</i>	gestapelde woningen met een gemeenschappelijke toegang door af te sluiten trappenhuis
<i>bijzondere bebouwing</i>	onderscheidende bebouwing door functie, architectonische eenheid of korrel
<i>binnengebied</i>	collectief gebied dat vanuit het openbaar gebied toegankelijk is
<i>semi-publiek gebied</i>	particulier eigendom dat openbaar toegankelijk gebied is
<i>specifiek programma</i>	voor bepaalde doelgroep ingerichte ruimte

BETROKKENHEID OPENBAAR – PRIVÉ

overgangen begane grond

<i>voorzone</i>	verharde zone direct aan de gevel
<i>stoep</i>	verharde zone direct aan de gevel, die de overgang vormt tussen openbaar en privé
<i>tuin</i>	zone direct aan de gevel van minimaal 6 meter met plantmogelijkheid
<i>plantenbak</i>	gebouwde voorziening met verhoogde plantmogelijkheid
<i>geveltuin</i>	zone direct aan de gevel met plantmogelijkheid van maximaal 0,3 meter
<i>hoektuin</i>	tuin binnen bouwblok, niet bepalend voor profiel
<i>piano nobile</i>	begane grond verhoogd t.o.v. maaiveld, tot maximaal 1 verdieping

overgangen verdieping

<i>uitkragend balkon</i>	balkon buiten gevellijn van bebouwing
<i>klein balkon</i>	een balkon met een maximaal oppervlak van 1,5 m ² en een maximale uitkraging van 0,6 meter
<i>erker</i>	gesloten uitbouw van de gevel met een maximale uitkraging van 0,6 meter
<i>Frans balkon</i>	openslaande deuren in de gevellijn van bebouwing
<i>inpendig balkon</i>	balkon binnen gevellijn van bebouwing

transparantie van de gevel

<i>blinde gevel</i>	gevelvlak zonder ramen
---------------------	------------------------

profiel

<i>straatbreedte < 10 m</i>	straat met maat voor aan één zijde parkeren of groen en rijbaan met één richting
<i>straatbreedte 10-12 m</i>	straat met maat voor aan één zijde parkeren of groen en rijbaan met twee richtingen
<i>straatbreedte 12-15 m</i>	straat met maat voor aan twee zijden parkeren of groen of één zijde parkeren met breed trottoir al dan niet met beplanting, en rijbaan met twee richtingen
<i>benoembare straatlengte</i>	eenheid van een straat door aangrenzende architectuur, maat en profilering en beëindiging c.q. overgang
<i>neutrale hoek</i>	gelijkwaardige zijden van bouwblok
<i>dominante hoek</i>	hiërarchie in bouwblok door hoogte, materiaal (evt. reagerend op positie t.o.v. straat)
<i>organisatieprincipe</i>	ruimtelijk netwerk met betrokkenheid tussen bebouwing en openbare ruimten

COLOFON

atelier Quadrat

Paul Achterberg
Roy Bijhouwer
Stefan Gall
Erik van der Elst
Annemarie Hatzman
Allard Terwel

oktober 2008

p. achterberg
r. bijhouwer
s. gall
-maatschap

QUADRAT

atelier voor stedenbouw, landschap en architectuur
scheepmakershaven 56 3011 vd rotterdam
telefoon 010 413 30 88 website www.quadrat.nl

